

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MEDYA VE İLETİŞİM SİSTEMLERİ ANABİLİM DALI
MEDYA VE İLETİŞİM SİSTEMLERİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKİYE'DE TEK PARTİ İKTİDARI (1931-1946) VE
BASIN: *YÜCEL* DERGİSİ (1935-1956) ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Selman Burak KORKMAZ

1150Y21102

İstanbul, Ocak 2014

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MEDYA VE İLETİŞİM SİSTEMLERİ ANABİLİM DALI
MEDYA VE İLETİŞİM SİSTEMLERİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKİYE'DE TEK PARTİ İKTİDARI (1931-1946) VE
BASIN: *YÜCEL* DERGİSİ (1935-1956) ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Selman Burak KORKMAZ

1150Y21102

Danışman: Doç. Dr. Zeliha HEPKON

İstanbul, Ocak 2014

Özet

Türkiye’de tek parti iktidarının kuruluş süreci ve basının bu süreçteki rolünü *Yücel* dergisi üzerinden ele alacak olan bu çalışma Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçişte basın-iktidar ilişkilerinin anlaşılmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Tanzimat’la başlayan Batılı reformlardan Cumhuriyet dönemi devrimlerine kadar süregelen değişim sürecinin toplum nezdinde karşılık bulabilmesi tüm iktidarların önündeki önemli sorunlardan birisi olarak ortaya çıkar. Bu noktada Türkiye’de basının Tanzimat döneminden itibaren tek parti iktidarının sonuna değin yaşadığı değişim ve süreçteki ideolojik rolüyle büyük önem taşır. *Yücel* dergisi yayın hayatına başladığı 1931 yılından 1956’ya kadar geçen süreçte tek parti iktidarının inşa etmeye çalıştığı yurttaş kimliğini popülerleştirmeye çalışan bir yayın çizgisi izleyecektir. Dergi CHP iktidarının tüm değişim sürecini üzerine temellendirdiği Kemalist düşüncenin geniş yığınlarca benimsenmesini temel hedef olarak benimseyecek, bu yolda oluşturulmak istenen yeni toplumsal ilişkilerin tartışıldığı, yeni değerlerin üretilmeye ve yaygınlaştırılmaya çalışıldığı bir mecra olacaktır.

Abstract

This dissertation would like to make contribution for understanding of relations between media and power at the single-party era by analyzing one of the important periodical of this era which is called *Yücel*.

Social transformation which ,s aimed by Westernization process from Administrative Reforms at 1839 to Republican Period in Turkey created social tensions in the society. Therefore ideological media's role is the key factor in this transformation process. *Yücel* which was founded in 1931 and kept on until 1956, was an important periodical of single-party era with its ideological role for creating "good" citizens and popularize in the society. *Yücel* was adopted Kemalism and its social transformation Project, its main target was to popularize its principles. *Yücel* aimed to discuss the new social relations, to create new values and generalize this new values by its publication policy.

Kısaltmalar

C. Cilt

CHF Cumhuriyet Halk Fırkası

CHP Cumhuriyet Halk Partisi

DP Demokrat Parti

HF Halk Fırkası

İMC İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti

İTC İttihad ve Terakki Cemiyeti

OHC Osmanlı Hürriyetperveran Cemiyeti

S. Sayfa

SCF Serbest Cumhuriyet Fırkası

TBMM Türkiye Büyük Millet Meclisi

TpCF Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası

Vb Ve benzeri

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
Özet (Abstract)	ii
Kısaltmalar	iv
GİRİŞ	1
1. TÜRKİYE'DE MODERNLEŞME SÜRECİ ve TEK PARTİ İKTİDARININ KURULUŞU	
1.1. Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'in İlanına Osmanlı Devleti'nde Değişim, Dönüşüm ve Reform Hareketleri.....	5
1.1.1. II. Mahmud Dönemi	5
1.1.2. Tanzimat ve Islahat Fermanı	8
1.1.3. Abdülaziz Dönemi.....	10
1.1.4. II. Abdülhamit Dönemi.....	13
1.2. II. Meşrutiyet Dönemi ve Modernleşme Süreci	16
1.3. Cumhuriyet'in İlanından Tek Parti İktidarının Kuruluşuna	22
1.3.1. Saltanat ve Hilafetin Kaldırılması	23
1.3.2. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın Kuruluşu ve Muhalefetin Örgütlenmesi..	24
1.3.3. Serbest Cumhuriyet Fırkası	26
1.4. Tek Parti İktidarının Kuruluşu ve Toplumsal Yaşamın Yeniden Örgütlenmesi.....	27
2. BAŞLANGIÇTAN TEK PARTİ İKTİDARININ KURULUŞUNA TÜRKİYE'DE BASIN VE TOPLUMSAL İŞLEVLERİ	
2.1. Başlangıçtan I. Meşrutiyet'in İlanına Kadar Osmanlı Devleti'nde Basın.....	36
2.2. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra basının durumu	42

2.2.1. II. Meşrutiyet Dönemi Basın-Yayın Alanındaki Yasal Düzenlemeler	46
2.3. Mütareke Dönemi Basını	48
2.4.Cumhuriyet'in İlanından Tek Parti İktidarına Basın ve Yayın Alanındaki Gelişmeler.....	50
3. TÜRKİYE'DE TEK PARTİ İKTİDARI (1931-1946) VE BASIN: YÜCEL DERGİSİ (1935-1956) ÖRNEĞİ	
3.1. <i>Yücel</i> Dergisi	69
3.2. <i>Yücel</i> Dergisi ve Altı Ok	72
3.2.1. Milliyetçilik ilkesi, Vatan ve Atatürk sevgisi	73
3.2.2. Cumhuriyetçilik.....	77
3.2.3. Devletçilik	78
3.2.4.Halkçılık	81
3.2.5. İnkılapçılık	84
3.2.6.Laiklik	87
3.3. <i>Yücel</i> Dergisi ve Toplumsal Değişme: Fikirler, Hedefler	89
3.3.1. Modern Türkiye ve Hümanizm	89
3.3.2. Türk Dilinin Yeniden Oluşturulması.....	96
3.3.3.Yeni Türk Tarih Bilinci.....	100
3.3.4.Toplumsal Hayatta Yenilik: Yeni Ahlak, Yeni Aile	103
SONUÇ	107
KAYNAKÇA	111

GİRİŞ

Günümüz basın-yayın organları dünya ölçeğinde önemli bir güç odağı haline gelmiştir. Basının bu konumu tarihsel süreç içinde oluşmuş, basın; teknolojik gelişmelerin getirdiği imkânları da kullanarak iktidarlara karşı edilgen bir konumdan etken bir konuma gelmiştir. Modern dünyada basın; her alanda önemli bir yaptırım gücüne sahip olmuştur. Toplumsal gelişim süreçlerinde önemli roller oynamıştır. Basın iktidarın kontrolüne geçtiğinde iktidarı denetleyemez hale gelir, inandırıcılığını kaybeder ve iktidarın otoriterleşmesine neden olur. John B. Thompson'a göre siyasi yöneticiler, yeni iletişim araçlarının gelişmesiyle birlikte giderek fiziksel olarak mevcut olmayan izlerkitle önünde kendilerini sunmakla uğraşmak zorunda kaldılar. Yöneticiler, yeni iletişim araçlarını, sadece resmi kararları taşıyan bir aygıt olarak kullanmadılar, aynı zamanda kendi yapay imajlarını, uzak yerlerdeki diğerlerine iletmede bu araçlardan yararlandılar.¹

Basının siyasal iktidarla kurduğu bu ilişki basın özgürlüğü meselesini modern toplumun temel meselelerinden birisi haline getirmiştir. Zaman içerisinde siyasi iktidarlara karşı edindiği bu devasa güç basın özgürlüğünün gelişmesine katkı sağlamamış bilakis iktidarın basın üzerindeki baskısını arttırmıştır. İlerleyen tarihsel süreçte basın var olduğu günden beri hep yasaklamalar ve sansürlerle karşılaşmış ya da iktidarın güdümüne girerek tamamen yok olmuştur.

Günümüzde Cumhuriyet'le yönetilen rejimlerde basının denetleyicilik görevi parlamentonun denetleyiciliğinden daha hayati bir öneme sahip olmuştur. Liberal demokrasilerde basın özgürlüğü her zaman koruma altına alınmalıdır. Toplumun, doğru habere ulaşması önündeki engeller kaldırılarak basın mensuplarının basın ahlakına uymaları için güvence verilmelidir. Ancak, bir ülkenin iyi bir şekilde yönetilmesi bu normların doğru bir şekilde uygulanmasıyla gerçekleşebilir.²

Türkiye'de basın-iktidar ilişkileri arasındaki işleyiş geliştirmekte olan ülkelerin yöneticilerinin basına bakışından farklı olarak işlememektedir. Bunda ekonomik, siyasi, kültürel ve

---

¹ John. B. Thompson, **Medya ve Modernite**, İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2008, s. 207.

² Ahmet Öztürk, **Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde (1945-1960) Siyasi İktidar-Basın İlişkileri**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1996, İstanbul, s. 1-2

toplumsal gelişmedeki yetersizliğin etkisi bir hayli önemlidir. Bu tip ülkelerde iktidar basını halkı kendi menfaatleri doğrultusunda yönlendirecek bir araç olarak görür. Türkiye'deki yöneticilerin basınla olan bu çarpık ilişkisi Türk basının doğduğu Tanzimat döneminden bugüne kadar aynen devam etmektedir.

Tanzimat'tan Cumhuriyet'in ilk yıllarını kapsayan dönem içinde basın yaşadığı bu gibi olumsuzluklar sebebiyle olgunlaşamamış ve kurumsallaşamamıştır. Tabii ki Türk basın tarihinde yaşanan olumsuzlukların yanında birçok iyi yönde gelişen önemli olaylar da yaşanmıştır. Osmanlının Batılılaşması çalışmalarında ve II. Meşrutiyet'in ilanında aydınların basına olan dirsek bağı yeniliklerin ve demokrasinin gelişmesinde katkı sağlamıştır. Fakat, aynı basın II. Meşrutiyet'in akabinde ülke yönetiminde otoritesini kuran İttihad ve Terakki Fırkası'nın sansürlerine karşı koyamamıştır.

Cumhuriyet döneminde de basın yine yasaklamalarla ve sansürlemelerle karşı karşıya kalmıştır. Mustafa Kemal ve önderlik ettiği CHP yeni Türkiye'nin kuruluşu esnasında olağan üstü yetkilerle donanmış tek parti yönetimiyle kendilerinden olmayan fikirleri dışlamışlardır. Mustafa Kemal ve CHP'nin bu politikası aslında hayata geçirmek istedikleri yeni düzenin muhalefetin engeline takılmadan kısa bir süre içerisinde yerine oturması isteğine dayanmaktaydı. 1925'te Tahrir-i Sükun Kanunları'yla özgür basına ilk darbe vurulur. Akabinde yürürlüğe giren 1931 Matbuat Kanunu'yla muhalif basın tamamen susturulur.³ Muhalif basının çevresindeki çember daraltıldıktan sonra yeni kurulacak düzeninin gazeteleri ve dergileri hakim otoritenin onayıyla yeniden düzenlenir. Fakat, bu ideolojik yaklaşımı benimseyen gazete ve dergiler kapatılır. Ayrıca, devlet eliyle kurulan Halkevleri gibi örgütlenmeler vasıtasıyla Cumhuriyet'in inşa etmek istediği toplumsal temeller sağlanmaya çalışılıyordu. Halkevlerinin çıkardığı *Ülkü* dergisi sözünü ettiğimiz konuyla ilgili güzel bir örnek teşkil etmektedir. Bunların yanında *Cumhuriyet* ve *Ulus* gibi gazeteler hakim ideolojinin fikirlerini yansıtan dönemin önemli gazetelerindedir.

Bu çalışmanın konusu olan *Yücel* dergisinin yayın hayatına başlaması erken Cumhuriyet dönemi olarak adlandırılan siyasi karışıklığın ve arayışın meydana getirdiği sosyal

---

³ A. Haluk Yüksel - Uğur Demiray, **Basının Toplumsal İletişimdeki İşlevleri**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Teknolojisi ve Yaygın Eğitim Vakfı Eğitim Araştırma ve Bilimsel Yayınlar Dizisi, No: 002, 1988, s. 83-84

çalkantıların olduğu bir döneme rast gelir. *Yücel* dergisi, tek parti iktidarının ideolojik aracı olarak basın-yayın alanında oluşan boşluktan da faydalanarak ön plana çıkar.

Yücel edindiği misyon gereği lise ve üniversite gençliğine hitap eden bir dergi olarak yayınlanmaya başlanır. Fakat, içerik bakımından halkın her kesimine hitap eden milli bir dergi halini alır. Genç Cumhuriyet'in kurumlarıyla ve halkıyla birlikte modern bir toplum olarak kendini var etmesi için açıkçası herkese hitap etmesi gerekiyordu. Bu bakımdan dergi tam anlamıyla bir kurtuluş reçetesi gibi ortaya çıktı. Milli tarihin ve dilin düzenlenmesinden yeni ahlak telakkilerinin oluşturulmasına kadar birçok alanda Kemalizm'in fikrini yaşatmaya çalışması derginin esas amacı olarak ortaya çıkar. *Yücel* dergisinin muhalif kesime karşı dışlayıcı tutumu ve benimsediği ideolojiyi halka anlatma yöntemi dönemin mevcut yönetiminin görüşleriyle paralellik göstermektedir. John B. Thompson'un modern toplumların kuruluş dönemleriyle ilgili yaptığı yorum bu dışlayıcı tutumun nedenlerine ilişkin önemli ipuçları sunmaktadır:

Klasik düşünörlere göre modern toplumların ortaya çıkışıyla bağlantılı kilit kültürel dinamikler başka yerdedir: Rasyonelleşme ve sekülerleşme süreçleri. Bu süreçler sayesinde modern toplumların geçmişte geleneksel kalıntılarını tedricen silecekleri düşünülmüştür. Bu, mit ve efsunun karanlık siperlerine karşı akıl ve aydınlanmanın ilerletici güçlerini öne çıkaran epik hikaye anlatımı geleneğindeki bir büyük anlatı, bir yüce vizyondur. Ve bu vizyon teorik tahayyülü sürdürmüş, çağdaş teorisyenleri anlatıyı savunan ve refine etmek isteyenler ile onu bir başka mit olarak reddetmeye meyledenler olarak karşıt kamplara bölmüştür.⁴

Yücel dergisi yayın hayatına başladığı 1935 yılından son bulduğu 1956 yılına kadar Kemalist ideallerden hiçbir zaman vazgeçmemiştir. Bu anlamda gerektiğinde Mustafa Kemal'in fikirlerinden uzaklaştığını düşündüğü CHP ve DP'nin politikalarını eleştirmekten geri durmamıştır. *Yücel* dergisi takındığı siyasi tavır bakımından 1935-1948 yılları arasında siyasi otorite tarafından makul bir yayın iken diğer iki döneminde muhalif bir dergi olarak okurlarıyla buluşmuştur. Zaten bu iki dönemde de dergi gerekli maddi ve manevi desteği alamadığı için uzun süre çıkamamıştır.

Bu çalışma *Yücel* dergisi üzerinden Türkiye'de tek parti iktidarının kurulması sürecine ve bu süreçte basın iktidar ilişkilerine ışık tutmaya çalışacaktır. *Yücel*'in yayın politikası dönemin

---

⁴ Thompson, s. 15.

iktisadi, siyasi ve kültürel özelliklerince doğrudan belirlendiği için çalışmada dönemin temel özellikleri de ortaya konulacaktır.

Tezimizin ilk bölümü, Osmanlı Devleti'nin bulunduğu çöküş evresindeki siyasal, sosyolojik ve kültürel çalkantılardan söz ederek devletin Tanzimat'tan yıkılışına kadarki dönemde bu buhranı aşmak için kullandığı yöntemleri konu alacak. Bunu yaparken ilk etapta Osmanlı Devleti'nin siyasal konumu ve çevre devletlerle olan ilişkilerinden bahsedilecek. Daha sonra devletin Batılılaşma serüvenine değinilerek ülkenin kurumları ve toplumlarıyla nasıl bir değişim geçirdiği ile ilgili tahlillerimiz olacak. Ayrıca, Osmanlı aydınlarının ülkenin bu kötü durumundan selamete çıkması için öne sürdüğü düşünceler ve arayışlar ele alınacaktır.

İkinci bölümde Cumhuriyet'in kuruluşundan önce mirasçısı olduğu Osmanlı Devleti'ndeki siyasal, sosyolojik ve kültürel çalkantılarından ve bu sıkıntılı durumdan çıkış arayışları ve bu süreçte Türk basının tarihsel gelişim süreci ele alınacaktır. Türk basının doğduğu ortam ve gelişimi, Tanzimat'tan Cumhuriyet'in kurulduğu ilk dönemdeki ülke siyaseti ve toplumuyla ilişkileri ele alınacaktır.

Üçüncü bölümde ise *Yücel* dergisinin kuruluşu, kadrosu ve kuruluş amacı ve tek parti iktidarının kuruluşu ve rejimin devamı bağlamındaki rolü ele alınacaktır. *Yücel* Türk basın tarihi açısından bir kültür-sanat dergisinden daha fazlasıdır. Tek parti iktidarının ideolojik bir aracı olan dergi modern Türkiye Cumhuriyeti'nin halk tarafından benimsenmesinde önemli rol oynamıştır. Dergi daha çok lise ve üniversite gençliğine hitap ettiği için yayın politikasını bu kitleye göre belirlemiştir. *Yücel* yayın hayatı süresince sık sık vurguladığı ülkesine milletine bağlı Atatürkçü nesiller yetiştirme arzusunun derginin içeriğini açık bir şekilde şekillendirdiği görülmektedir. *Yücel* dergisi tarihsel süreç içerisinde hiçbir zaman Atatürkçü fikirlerinden taviz vermemiştir. Hatta dönemin kilit partileri olan CHP ve DP'ye Kemalist ideolojiyi yıprattıkları gerekçesiyle sert eleştirilerde bulunmuştur. Dönemin siyasal aktörleriyle yaşadığı sorunlar derginin geleceğini de kötü bir şekilde etkilemiş ve yayın hayatında kesintiler olmuş en sonunda da kapanmıştır. *Yücel* Türkiye'de yaşanan modernleşme süreci, basın iktidar ilişkileri ve kitle iletişim araçlarının toplumsal rolünün irdelenmesi bağlamında zengin bir kaynak olarak öne çıkmaktadır.

1. BÖLÜM

1. TÜRKİYE'DE MODERNLEŞME SÜRECİ VE TEK PARTİ İKTİDARININ KURULUŞU

Türkiye'deki modernleşme hareketleri Tanzimat dönemi öncesine dayanır. Bu hareketler Avrupa'da yaşanan gelişmelere paralel olarak doğmuştur. Yaşanan iktisadi, siyasi, sosyal ve kültürel gelişmeler İlk ve Ortaçağda doğmuş dini ve ahlaki öğretilerin doğurduğu yaşam biçimini temelinden sarsmıştır. Osmanlı toplumunda ortaya çıkan modernleşme hareketleri sadece Anadolu'yu değil tüm imparatorluk topraklarını ve bu toprakların dışında bulunan diğer İslam halklarını derinden etkilemiş, süreç Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir.⁵

1.1. Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'in İlanına Osmanlı Devleti'nde Değişim, Dönüşüm ve Reform Hareketleri

1.1.1. II. Mahmud Dönemi

Osmanlı yönetici seçkinleri 17. yüzyıl'dan itibaren güç kaybeden devleti ayağa kaldırmak için çeşitli reformlara başvurdu. Reformların çoğu askeri ve geçici çözümlerdi. Ancak bu yönetici seçkin sınıfı siyasi, iktisadi ve askeri bakımdan üstünlük kazanmaya başlayan Avrupa gerçeğini görmüyordu. II. Mahmud Osmanlı yönetimindeki bu düşünceye son vererek Avrupa'nın gücünü kabul etmiş ve Batı tarzı yeniliklere yönelmiştir.

1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla yenileşme hareketlerinin önündeki en büyük engel kaldırılmış oldu. Bunu takip eden dönemde padişah reformlara karşı çıkan başta ulemalar olmak üzere birçok sınıfı etkisizleştirdi. Devlet yönetiminde söz sahibi olan bürokratların çoğunu kendi himayesine aldı. Böylelikle reform hareketleri önündeki engelleri kaldırmış oldu. II. Mahmud ilk başta modern yapılanmaya sahip güçlü bir ordu kurmak için çalışmalara başladı. İlk önce *Asakir-i Mansure-i Muhammediye* ismini verdiği bir ordu teşkilatlanmasına gidildi. Askerlerin eğitilmesi için Prusya'dan askeri uzmanlar getirildi. Bunun yanında askeri malzemelerin bir kısmı dışarıdan ithal edilirken bir kısmı da İmparatorluk bünyesinde üretilmişti. Yeni bir ordunun kurulması epey bir zaman almıştı. Osmanlı Devleti'nin askeri ve siyasi bakımdan en zayıf olduğu dönemlerden biri olan bu tarihlerde yaşanan 1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı ve 1831-40 aralarında zaman zaman

---

⁵İlber Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1999, s.13.

meydana gelen Mısır sorunuyla ortaya çıkmıştı. 1834'te Redif adı verilen askeri yapılanmayla taşra bölgelerini denetim altına aldı. II. Mahmud, ülkede merkezi otoriteyi kurmak için güçlü bir ordunun yanı sıra güçlü bir bürokratik işleyişin de olması gerektiğinin farkındaydı. İlk önce kendine bağlı bir bürokrasi sistemi kurması için devlet adamlarının güvenini kazanması gerekliydi. Bunu yaparken ilk etapta bir şekilde gözden düşmüş olan devlet adamlarının mallarına müsadere yoluyla el konulması sistemini kaldırdı. Bunun yanında devlet yöneticilerinin padişahın kulu olması düşüncesiyle kurulmuş olan bir sistem yerine merkezi otoriteye bağlı maaş karşılığı çalışan bir tür memurluk sistemini getirdi.⁶

Bütün devlet işlerinin tek elden toplandığı merkezi bir sisteme geçilmesi epey bir zaman aldı. Bu yapılandırmayı oturtmak için yeni bir hiyerarşik düzen getirildi. Eski tip lonca yerine modern eğitim kurumları kuruldu. Devleti yeniden yapılandırma istemiyle işbölümü oluşturuldu. Böylece bütün yetkinin bir kişide toplanması engellendi. Bu çalışmalarının en büyük ayağı nazırlıkların kurulması işiydi. Böylelikle sadrazamların hem yükü hafifledi hem de gücü kırılmış oldu.⁷

Reformların meşruiyetini arttırmak ve padişahın yükünü hafifletmek için danışma meclisleri kuruldu. Ayrıca reformları gerçekleştirmek için devletin bütün gelirlerinin toplandığı Hazine-i Mansure'yi Maliye Nezareti'ne dönüştürerek para akışını tek elde topladı; ancak reformların devlete getirdiği mali yükü engellemeye yetmedi. Bunun yanında merkezi otoritenin her yere ulaşılabilmesi için başta Posta Teşkilatı'nın kurulması olmak üzere haberleşme sistemi geliştirilmeye çalışıldı. Reformların yaşaması için insanların yetiştirilmesi ve bürokratik kadroların yerinin sağlamlaştırılması gerekiyordu. Bu düşünceyle modern eğitim kurumları kuruldu. Bunlardan bazıları şunlardır: Askeri Tıp Okulu (1827), Askeri Müzik Okulu (1831), Harp Okulu (1834). Bu okullarda pozitif bilimlere ağırlık verilerek ilerde demokratik Türkiye'ye geçecek kadroların oluşmasına ortam hazırladı. 1827'de Avrupa'ya ilk defa öğrenci gönderildi. Yabancı dil bilen yeni kadrolara ihtiyaç duyulması bunda önemli etken olarak öne çıkmaktaydı. Bunun yanında 1833'de Tercüme Odası kurularak öğrencilere o dönemin diplomatik dili olan Fransızca öğretilmeye başlandı. Avrupa'daki büyükelçilikler açılarak burada yetiştirilen memurlar oralarda görevlendirildi. Avrupa'nın özgürlükçü ortamından etkilenen bu genç memurlar ilerde askeri okullarda yetişen nesille birlikte

---

⁶ Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1998, s.63-67

⁷ Zürcher, s.67.

Osmanlı Devleti'nin Meşrutiyet yönetimine taşıyacak entelektüel bürokratik kadroları oluşturacaktı.⁸

II. Mahmud 1829'ta kılık kıyafet düzenlemesine giderek, eski düzenin giyim tarzı olan kavuk ve sarığı yasakladı. Onun yerine İlmîye sınıfı haricindeki bütün devlet görevlilerine fes, harvani, setre, pantolon ve kaput giyilmesi emredildi. Padişah bu reformları kabul ettirebilmek için emrettiği gibi giyinerek bir rol model oldu.⁹

1831'de *Takvim-i Vekayi* gazetesi çıkmaya başladı. Mehmet Ali Paşa'nın *Vekayi Mısriyye* gazetesi gibi II. Mahmud'un emriyle dönemin önemli vakanüvistlerinden Esad Efendi öncülüğünde genç memurlardan oluşan bir grup tarafından çıkarılmaya başlandı. İlk önce düzenli olarak haftalık çıkartılan gazete daha sonraları belli aralıklarla çıkmaya başladı. Resmi bir gazete olmasından dolayı genel olarak kamu işleriyle ilgili halkı bilgilendiren ve Osmanlının çok uluslu yapısından dolayı Fransızca, Rumca, Ermenice, Arapça, Farsça olarak yayınlanıyordu.¹⁰

Nihayetinde, II. Mahmud'un hayata geçirdiği yenilik hareketleri, modern Türkiye'nin kuruluşunda çok büyük bir öneme sahiptir. Merkezi otoriteyi güçlendirerek devletin tüm mekanizmalarını modernleştirmiş ve kendine bağlamıştır. Çağının gerisinde kalmış olan Yeniçeri Ocağı'nı kaldırarak yerine Batı standartlarında bir ordu kurmuştur. Yeni bürokrasi yapısı inşa etmiş, mali yapıyı düzenlemiştir. Tarım ve sanayi alanında devleti Batıya yaklaştırmaya çalışmıştır. Modernleşme karşıtı odakları tasfiye etmiştir. Geleneksel giyim tarzından vazgeçerek daha modern bir giyim stili geliştirilmiştir. Eğitim ve kültür alanında yaptığı yenilikler gelecekte kurulacak Cumhuriyet'in kadrolarını hazırlamıştır.

II. Mahmud döneminde yapılan modernleşme hareketlerinin zamanlaması ve sonuçları konusunda olumsuzluklarda olmuştur. Örneğin Balkanlar'da merkezi otoriteyi tam olarak sağlayamamıştır. Bunun nedeni 1789'da meydana gelen Fransız İhtilali'nin ana fikirlerinden biri olan Milliyetçilik kavramıydı. Balkanlar'daki birçok halk Milliyetçilik fikirlerinden etkilenerek yabancı ülkelerin de desteğiyle bağımsızlık hareketlerine giriştiler. O dönemde Osmanlı himayesinde bulunan milletleri bir arada tutacak yeni bir sistem yoktu.

---

⁸ Zürcher, s.67-71.

⁹ Necdet Sakaoğlu, **Bu Mülkün Sultanları**, İstanbul:Oğlak Yayınları, 2000, s.429

¹⁰ Alpay Kabacalı, **Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Matbaa Basın ve Yayın**, İstanbul:Literatür Yayınları, 2000, s.48-52

Bunun yanında ordu başta olmak üzere devletin yapısı tümünden değiştirildiğinden devlet zayıf düşmüştü. Yeni devlet yapısının oturması çok zaman aldı. Bu süre içerisinde Osmanlılar Balkanlar'da bulunan birçok toprağını kaybetti. Mısır'da ise kendi valisine bile söz geçiremeyecek duruma gelmişti. Merkezi otoritesini güçlendirmek için yabancı devletlerin desteğine muhtaç duruma düşmüştü. Her olumsuzluğa rağmen II. Mahmud'un modern Türkiye'nin temellerini attığı gerçeğini değiştirmez.

1.1.2. Tanzimat ve Islahat Fermanı

3 Kasım 1839'da o dönem Hariciye Nazırlığı görevinde bulunan Mustafa Reşid Paşa, Gülhane Parkı'nda bir kürsüye çıkarak, Tanzimat Fermanı adı verilen Hattı-Humayun'u halka duyurdu. Ferman okunduğu zaman padişah başta olmak üzere çok sayıda devlet adamı, Yabancı elçiler, Gayrimüslim cemaate bağlı gruplar ve Müslüman halk oradaydı. Fermanda Gayrimüslim halkla Müslüman halk arasındaki eşitlikten bahsediyordu. Bütün dini veya etnik grupların adına bakılmaksızın can, namus, mal güvenliğinin sağlanacağı vaad ediliyordu. Vergilerin herkesin gelirine göre alınacağı, askerliğin süreli hale getirileceği, artık Osmanlı Devleti'nin Avrupa normlarına göre olan eşitlikçi bir adalet anlayışıyla yönetileceğinden, İşkencenin kaldırılacağından, herkese özel mülkiyet hakkı tanınmasından, rüşvetin ve adam kayırmanın sonlanacağından bahsedilmiştir. Böylelikle padişah Fransız İhtilali'yle ortaya çıkan milliyetçi ve özgürlükçü fikirlerin devleti parçalamasına engel olmak istiyordu. Ayrıca padişah bu fermanla Avrupalı devletlerin desteğini yanına çekmek niyetindeydi.¹¹

Tanzimat Fermanı'yla yeni bir dönem açılmıştı.¹² Bu dönemde devlet sisteminde yer alan geleneksel model terk edilerek yerine Batı modeli yenileşmeyi örnek alan bir devlet işleyişi benimsenmişti. Tanzimat dönemi olarak adlandırılan bu dönem 1876'da I. Meşrutiyet'in ilanına kadar sürecek olan bir modernleşme hareketini temsil edecekti. Bürokrasinin güçlendiği bu dönemde yenileşme hareketleri sadece padişahın eliyle değil devlet aygıtına ait olan bütün bürokratik birimler tarafından uygulamaya konulmuştu. Tanzimat dönemi sadece Gayrimüslim-Müslim tebaanın eşitliğinin sağlanmasıyla ilgili anayasal bir düzenleme değil bu dönemde yapılacak bütün modernleşme hareketlerinin ortak adıydı.¹³

---

¹¹ Mümtaz'er Türköne, **Osmanlı Modernleşmesinin Kökleri**, İstanbul: Yeni Şafak Kitaplığı Yakın Tarih Dizisi, 1995, s.5

¹² Engelhardt, **Tanzimat ve Türkiye**, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1999, s.44-50

¹³ Ortaylı, s.89-90

Abdülmecid, kapsadığı alan ve içerik bakımından kısıtlı olan ve üzerinden on beş sene geçmesine rağmen tam olarak hayata geçirilemeyen Tanzimat Fermanı'nın tamamlayıcısı olarak Islahat Fermanı'nın hazırlanması ve duyurulmasına karar verdi. Islahat Fermanı'na ihtiyaç duyulmasında bir başka sebep de Kırım Savaşı'nda Osmanlı'nın müttefikleri olan İngiltere ve Fransa'nın baskılarının payı büyüktü. Bunun nedeni İngiltere ve Fransa'nın Rus arlığı'nın Osmanlı topraklarında bulunan Hıristiyan halkları himayesine alarak alanını genişletme çabalarından çekinmeleri idi. İngiltere ve Fransa bu rahatsızlıklarının, 1856'da yapılan Paris Kongresi'nde dile getirilmesini istiyorlardı. Ali Paşa ve Fuat Paşa Avrupalı devletlerin müdahalesini engellemek ve müttefiklerine şirin gözükmek için bir dizi çalışmalara başladılar. Avrupalı devlet adamlarıyla yapılan görüşmeler sonucunda duyurulacak fermanın içeriği belirlenerek 18 şubat 1856'da halka duyuruldu.¹⁴

Islahat Fermanı Tanzimat Fermanı'nda bulunan padişahın yetkilerini kısıtlayan ve Osmanlı tebaasında bulunan halkların kişisel haklarını ve kanunlar önünde eşitliği ilkesini aynen kapsamaktaydı. Bunun dışında askerlik ve kamu görevlerine alınmada din, dil, ırk ayrımı yapılmaksızın herkese eşit davranılacağı, vergilerin toplanmasında adaletin sağlanmasını, dinsel olarak Müslüman olmayanlara ve etnik olarak Türk olmayan Osmanlı tebaasının eğitim ve ğretim hakkının tanınacağına dair sözler bulunmaktaydı. Aynen Tanzimat Fermanı'nda olduğu gibi herkesin can ve mal güvenliğini ayırım yapmadan korunacağı sözü verilmişti. Bunun yanında iltizam, müsadere, dayak, işkence ve kötü muamele yasaklanmıştı.

Islahat Fermanı'nın Tanzimat Fermanı'ndan en büyük farkı, Gayrimüslim halkın haklarının önemli derecede arttırılması ve yabancılara verilen ekonomik ayrıcalıklardı.¹⁵

Tanzimat Fermanı sadece Müslüman ve Gayrimüslim tebaa arasındaki farklılıkları yıkarak, hukukun üstünlüğünü merkeze alan yeni bir vatandaşlık tanımının halka duyurulmasını sağlayan bir belgeden ibaret değildir. Mümtaz'er Trkne'ye göre "Tanzimat'la hedeflenen kendi geleneklerinde ortaya çıkmış yanlış adetleri yok ederek Batı tarzı siyasi, kültürel ve teknolojik gelişmeleri içine alan yeni dönüşümdür".¹⁶ Alt yapısı II. Mahmut döneminde hazırlanan bu yapılanma hareketleri yeni bir bürokratik sınıf oluşturmuştur. Hatta şunu rahatlıkla diyebiliriz ki, yeni oluşturulan Batı tarzı devlet sistemi sayesinde zamanla bürokratlar, padişahın önüne geçmeye başlayarak başta yenileşme hareketleri olmak üzere devlet yönetiminde söz sahibi olmuşlardır. Tanzimat Dönemi'nde yetişen bürokratlar,

---

¹⁴ Ortaylı, s.114-117

¹⁵ Ortaylı, s.114-117

¹⁶ Trkne, s.22-23

Parlamenteer sistemin önünü açan I. Meşrutiyet denemesinin oluşumunda büyük pay sahibidir.

17

III. Selim döneminden itibaren kaybolan merkezi otoritenin yeniden güçlendirilmesi çalışması başlatılmıştı. Bu çalışmaların başarıya ulaşması için modern bir ordu, bürokratik düzen ve yeni bir mali sistemin olması şarttı. III. Selim'in başaramadığı reform hareketlerini II. Mahmud köktenci ve sert politikalar uygulayarak başardı. Ama bu reformların olgunlaşması Abdülmecid dönemine rastlar. Abdülmecid, babası II. Mahmud'un kurmuş olduğu yeni devlet sistemini benimseyerek geliştirmekle uğraştı. Bunun içinde yapılmış reformların alanını genişleterek yeni modern kurumların oluşmasını sağladı. 1839'da Rüştiye Okulları açıldı. 1845'te Encümen-i Daniş ve Maarif Meclisi kuruldu. Bu kurumları İdadi'lerin (liseler), Öğretmen Okulu'nun, Kız Rüşdiyeleri'nin kuruluşu izledi. Ayrıca 1858'de Orman Maadin Mektebi, 1859'da Mülkiye Mektebi ve 1860'da Telgraf Mektebi açıldı. İlk Ceza Yasası'nın hazırlanışı ve Karma Ticaret Mahkemeleri'nin kuruluşu bu döneme rastlar.¹⁸

Abdülmecid döneminde devlet Tanzimat ve Islahat Fermanları'yla Osmanlıcılık fikrini benimseyerek ülkenin parçalanmasını önlemeye çalışmış bunun yanında geleneksel kurumları kaldırarak yerine modern devlet kurumlarının inşa edilmesi prensibini benimsemiş ve uygulamıştır. Danışma Meclisleri kurularak Parlamenteer sistemin temelleri atılmıştır. Yine bu dönemde modern bir hukuk devleti olma yolunda ilerleme kaydedilmiştir. Ayrıca Batı kültürüyle geleneksel Türk kültürünün orta paydada buluştuğu yeni bir yaşam biçimi hem devlette hem de halk arasında yayılım gösterdi.

Her ne kadar bu dönemde yapılmış önemli reformlar olsa da yine bu dönemle ilgili şatafatın ve israfın arttığı, ilk dış borçlanmanın olduğu, halkın işsizlik ve yoksullukla boğuştuğu da bir gerçektir. Ama buna rağmen gelecek Türkiye'ye model olacak birçok modern, demokratik ve hukuksal işleyişin özü yine aynı dönemde oluşturulmuştur.

1.1.3. Abdülaziz Dönemi

Sultan Abdülmecid'in ölümünden sonra yerine kardeşi Abdülaziz padişah olmuştur. Batı taklitçiliğine varan yenilikçi düşünceden ziyade geleneği de içine alan yeni bir modernleşme şeklini benimsemiştir. Abdülaziz bu haliyle hem tepeden inmece bir modernleşme siyaseti

---

¹⁷ Türköne, s.18

¹⁸ Sakaoğlu, s.446-452

dayatan devletten muzdarip olan halkın hem de modernleşme yanlısı bürokratların desteğini almıştı.¹⁹

Abdülaziz, içi boşaltılmış taklitçiliğe varan Batı tarzı reformist hareketleri benimsemiyordu. Bu durumdan rahatsız olmasının başka bir sebebi de Batı tarzı reformist hareketlerin siyasi olarak da Osmanlı Devleti'ni Avrupalı devletlerin her dediğini yapmak durumunda kalan bir devlet haline getirmesidir. Bundan dolayı Avrupalı devletler Abdülaziz'e pek sıcak bakmıyorlardı. Bunu bilen Abdülaziz, hemen bir ferman yayınlatarak Tanzimat reformlarına devam edeceğinin, ayrıca Osmanlı himayesinde bulunan bütün halkların can güvenliğinin ve kişilik haklarının din, dil ve ırk ayrımı yapılmaksızın korunacağı sözünü vererek Avrupalı devletlerin güvenini kazanmıştır.²⁰

Sadrazam Ali Paşa'nın ölümünden sonra Abdülaziz, Tanzimat ve Islahat Fermanları'nın öngördüğü reformist hareketlerden vazgeçti. Balkanlar'daki isyanlara çare bulamayan Abdülaziz, Bu isyanların arkasında olan Rus Çarlığı'yla ilişkileri ilerletip diğer Batılı ülkelerle ilişkileri koparınca hem Avrupalı devletlerin tepkisini hem de devlet içindeki reformist bürokratları rahatsız etti. Ayrıca israf artmış dış borç iki yüz elli milyon altına çıkmıştı. Bunun yanında baskıcı bir rejim kuran Abdülaziz'e karşı Genç Osmanlılar adıyla yeni bir muhalif grup oluştu. Bu muhalif grup padişahın yapmış olduğu reform hareketlerini yetersiz görüyor ve sürekli eleştiriyorlardı. O yıllarda hızla gelişen basına karşı padişah tarafından uygulanan ilk sansür olan Kararname-i Ali 5 Mart 1867'de yayınlandı. Bunun üzerine başta Ali Suavi, Ziya Paşa ve Namık Kemal olmak üzere birçok aydın yurt dışına kaçtı ve faaliyetlerini orda sürdürdüler.²¹

Mithat Paşa'nın başı çektiği bir grup bürokrat, devletin bu kötü durumundan oldukça rahatsızdı. Genç Osmanlılar Abdülaziz'e karşı protesto gösterileri düzenledi. Mithat Paşa ve yanındaki bürokratlar 30 Mayıs 1876'da Abdülaziz'i bir darbeyle tahttan indirdi. Abdülaziz tahttan indirildikten 4 gün sonra şüpheli bir biçimde öldü.²²

Abdülaziz, merkezi otoriteyi sağlamlaştırmak ve başta Rus Çarlığı olmak üzere birçok düşmanını caydırmak için güçlü bir orduya sahip olması gerektiğinin farkındaydı. Bu sebeple orduyu güçlendirmek için Avrupalı ülkelere birçok modern silah aldı. Boğazlar ve sınırdaki kritik bölgelere kaleler tahkim edilip içlerine büyük toplar yerleştirildi. Başta Tophane olmak

---

¹⁹ İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1988, Cilt.1, s.179

²⁰ İslam Ansiklopedisi, s.179

²¹ İslam Ansiklopedisi, s.182

²² İslam Ansiklopedisi, s.183

üzere birçok askeri kurum yenilendi. Prusya'dan uzmanlar getirilerek Mekteb-i Harbiye'nin sistemi yeniden kuruldu (1866). Askeri kanunlarda düzenlemeler yapıldı (1869). Askeri Rüştiyeler açıldı. Taşkışla, Gümüşsuyu, Taksim gibi yeni kışlalar yapıldı. Donanma yeniden yapılandırıldı. Avrupa'dan yeni zırhlı gemiler alındı. Ayrıca İngiltere'den başta Hubart Paşa olmak üzere birçok yabancı subay Mekteb-i Bahriye'ye getirildi. Ulaşım ve haberleşmeye önem verildi. Yeni demiryolları inşa edildi. Telgraf şebekesi bütün ülkede yaygınlaştırıldı.²³

Abdülaziz döneminde eğitime de çok önem verildi. Tamamen Fransız eğitim sistemine göre yapılandırılan Mekteb-i Sultani (Galatasaray Lisesi) açıldı (1868). Müslüman ve Gayrimüslimler birlikte okuyacak yönetim de Fransızların elinde olacaktı. Maarif teşkilatı yeniden yapılandırıldı. İlköğretim mecburi oldu. İlk defa Kız Öğretmen Okulu bu dönemde açıldı (1870). İlk üniversite olan Darülfünun-ı Osmani açıldı (1870); ama bir yıl sonra kapatıldı. 1874'te Mekteb-i Sultani binasında tekrar faaliyete geçti. Ayrıca bu dönemde teknik ve mesleki okullar açıldı. Darüşşafaka lisesi eğitim ve öğretime başladı (1873). 1847'de açılan ilk müze, 1869'da Müze-i Hümayun adıyla yeniden düzenlendi. Sivil Tıp Okulu olan Tıbbiye-i Şahane 1866'da faaliyete geçerken 1867'de Eczacılık Mektebi açıldı.²⁴

Abdülaziz döneminde adli ve idari alanda yeni düzenlemeler yapıldı. Eyalet sisteminden vazgeçilerek vilayet sistemine geçildi. Nizamiye Mahkemeleri kuruldu. Adli ve idari işler birbirinden ayrıldı. Padişahın yönetimdeki bazı yetkileri daraltıldı. Bu uygulama Meşrutiyet'e giden yolda bir adım olarak görülür. Şuray-ı Devlet ve Divan-ı Akam-ı Adliyye yeniden düzenlendi. Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye hazırlandı. Ayrıca yabancılara mülk edinme hakkı verildi. Bank-i Osmani-i Şahane (Osmanlı Bankası) kuruldu (1863). Bunun yanında başta Çırağan ve Beylerbeyi Sarayı olmak üzere birçok lüks yapı yine Abdülaziz döneminde inşa ettirildi.²⁵

Nihayetinde, Abdülaziz, II. Mahmud dönemiyle altyapısı hazırlanan ve Abdülmecid tarafından da oluşturulan Tanzimat döneminin son reformist padişahıdır. Onun döneminde Tanzimat reformları devam etmiştir. Devlet kurumları yenilenerek yanına başka modern kurumlar da eklenmiştir. Yine bu dönemde Şuray-ı Devlet ve Divan-ı Ahkam-ı Adliyye yeni bir kurumsal kimlik kazanmış ve Meşrutiyet yönetiminin önünü açmıştır. Tarım, sanayi, eğitim ve teknolojiye önem verilmiştir. İdari ve hukuki yapılandırmalarla merkezi otorite sağlamlaştırılmaya çalışılmış. Ordunun ve donanmanın gelişimine katkıda bulunulmuştur.

---

²³ İslam Ansiklopedisi, s.181

²⁴ İslam Ansiklopedisi, s.182

²⁵ İslam Ansiklopedisi, s.182

Abdülaziz döneminde yapılan bu reform hareketleri aynı zamanda büyük mali külfet getirmiştir. Padişahın son dönemlerinde sarayda israf artmış, bu da halkın tepkisini çekmiştir. Ayrıca kalkınma alanında yapılan birçok proje başarısız olmuş, buna paralel olarak yoksulluk ve işsizlik artmaya başlamıştır. Devletin dış politikaları da başarısızlıkla sonuçlanmış, bununla birlikte padişahın Avrupalı devletlerin yöneticileriyle arası açılmış ve Balkanlar'daki isyanlarda artış olmuştur. İçte ve dışta oluşan bu olumsuzluklara çare bulamaması ve özellikle son dönemlerinde baskıcı bir yönetim politikası izlemesi Abdülaziz'in saltanatının sonunu getirmiştir.²⁶

1.1.4. II. Abdülhamid Dönemi

Abdülaziz'in tahttan indirilmesinden sonra Mithat Paşa ve çevresindekiler Meşrutiyet'i ilan edeceğine söz veren V. Murad'ı tahta geçirdiler; ancak V. Murad'ın akli dengesinin bozuk olduğu anlaşılınca üç ay sonra yine aynı sözü veren II. Abdülhamid tahtta geçirildi. Abdülhamid tahtta çıktıktan sonra Mithat Paşa'yı Sadrazam yaparak üzerinde çalıştıkları Kanun-ı Esasi'yi onayladı ve 23 Aralık 1876'da I. Meşrutiyeti ilan etti.²⁷

Tanzimat Dönemi'nin son yılları, Abdülaziz'in ülke yönetiminde yetersiz kalışı, Balkanlar'daki isyanlar, Dış borçların artması, sosyal eşitsizlik ve işsizlik bunun yanında padişahın baskıcı yönetimi halkı büyük bir umutsuzluğa sürüklüyordu. Bunu gören Mithat Paşa ve çevresindeki bürokratlar bu vahim durumdan tek çıkışın Meşrutiyet'in ilan edilerek katılımcı ve hukuki güvencesi olan Parlamenter bir sistemin kurulması olarak görüyorlardı.²⁸

Heyeti Mebusan, seçimlerde her elli bin erkeği bir mebusun temsil ettiği sekseni Müslüman, ellisi Gayrimüslim toplam 130 kişi tarafından oluşuyordu. Bunun dışında padişahın yaşam boyunca göreve atadığı yirmi biri Müslüman, beşi Gayrimüslim, toplam 26 kişilik Heyet-i Ayan adlı başka bir meclis vardı. Meclis açılışını ya padişah ya da sadrazam yapar ve görüşmeler başlardı. Çağına göre modern ve katılımcı bir meclis olmasına rağmen, yasa yapma ve denetleme görevi açısından yetersiz olduğu ve padişahın geniş yetkilere sahip olarak ifade özgürlüğünün önünde engel teşkil etmesi bu yeni meclisin işlevselliği açısından sakıncalı bir durumdu. II. Abdülhamid bu eksikliği görerek kendi lehine kullandı. Önce Mithat Paşa'yı yönetimde etkisizleştirdi ve sürgüne yolladı. Ardından da 1877-1878'de

---

²⁶ Şevket Süreyya Aydemir, **Enver Paşa**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1972, s.43-44

²⁷ Aydemir, s.44-45

²⁸ Zürcher, s.109-113

arasında meydana gelen Osmanlı- Rus Savaşı'nı bahane ederek 13 Şubat 1878'de meclisi feshetti.²⁹

I.Meşrutiyet Tanzimat reformlarının meyvesinin alındığı ilk demokratikleşme hamlesiydi. Bu dönemde meydana gelen birçok olumsuzluğa rağmen, basın ve ifade özgürlüğü açısından önemli adımların atıldığı bir dönem olur. Özellikle Osmanlı-Rus Savaşı'nın olduğu yıllarda padişaha ve çevresindeki Meşrutiyet karşıtlarına karşı mecliste ağır eleştiriler getiriliyordu. Toplumun gittikçe kendini yönetme düşüncesinin kafalarda oluşmaya başlaması padişahı korkuttu. Bundan dolayı II. Abdülhamid savaşı bahane ederek Meclis'in çalışmalarına son verdi. Meclis kapatıldıktan sonra basına ve ifade özgürlüğüne ağır darbe vurulan otuz yıl sürecek bir istibdat yönetimi başladı.³⁰

II. Abdülhamid ülkeyi yönetirken farklı politikalar izledi. Dış politikada Avrupalı ülkelere karşı son derece uzlaşmacı bir tavır sergilerken iç işlerinde ise daha merkeziyetçi ve güvenlikçi bir siyaset anlayışını benimsedi. Sadrazamlar başta olmak üzere bürokratların görev yerlerini sürekli olarak değiştiriyor ve devlet kurumlarını kendine bağlıyordu. Ülkeyi yönetirken genelde Avrupalı devletlerle ilişki içinde olan Gayrimüslimlere karşı şüpheyle bakıyor ve tedbirler alıyordu.³¹ Başta Ermeniler olmak üzere bu durumdan rahatsız olan Gayrimüslim gruplar değişik biçimlerde tepki veriyorlardı. Ermeniler, padişahın kendilerine karşı takındığı tavra karşı ilk tepkilerini 1895 ve 1896 tarihlerinde İstanbul'da vermişlerdir. Avrupalı devletlerin ve o zamanki Ermeni Patrikliği'nin desteklediği göstericilerle Müslüman halk arasında sert olaylar yaşandı.³² Bir başka önemli olay ise 1905'te yaşanan Bomba Hadisesi olarak adlandırılan II. Abdülhamid'e düzenlenen suikast teşebbüsüydü.

II. Abdülhamid dış politikada ise daha çok büyük devletlerin arasındaki sürtüşmelerden yararlanma esasına dayalı bir siyaset izlemiştir. II. Abdülhamid 93 Harbinden dersler çıkartarak daha ılımlı bir dış politika izlemiştir. Padişahın zamanında yaşanan ender muharebelerden diğeri de kendisini zafere ulaştıran 1897 Osmanlı- Yunan Savaşıdır. Padişahın, dış politikada kullandığı araçlardan bir diğeri ise İslamcılık fikriydi. İslamcılık fikri ve Halifelik makamını kullanarak tüm İslam camiasını Avrupalı devletlere karşı tek bir çatı

---

²⁹ Aydemir, s.59, 65-67, 77

³⁰ Cevdet Kudret, **Abdülhamid Döneminde Sansür**, İstanbul: Milliyet Yayınları, Ocak 1977, s.16-17

³¹ Bayram Kodaman, "II. Abdülhamid ve Kürtler-Ermeniler", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs 2010, Sayı 21, s.135-138

³² Sina Akşin, **Jön Türkler ve İttihat Terakki**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1987, s.26

altında toplamaya çalışmıştır. II. Abdülhamid'in dış politikadaki bütün bu çabasına rağmen 1881'de Fransızların Tunus'u, 1882'de İngilizlerin Mısır'ı ve Bulgarlar'ın 1885'te Doğu Trakya'yı işgal etmesine engel olamadı.

Tanzimat Dönemi'nin öncesinde ve sonrasında yaşanan modernleşme çalışmaları, Abdülaziz'in padişahlığının son dönemlerinde kesintiye uğramıştı. II. Abdülhamid döneminde ise kısa süreli Meşrutiyet denemesini saymazsak reformlarda yavaşlama olduğu bir gerçektir. Buna rağmen II. Abdülhamid döneminde de çok önemli yenilikler mevcuttu. En başta eğitime önem vererek kendine bağlı bürokratlar yetiştirmek için çalışmalara başladı. Mülkiye, Hukuk, Maliye, Eczacılık, Ticaret, Ziraat, Baytar, Orman, Sanayi-i Nefise Mektebi, Hendese-i Mülkiye, Tıbbiye, Darümuallimin-i Aliye okulları en çok önemsenen eğitim kurumlarıydı. Bunun dışında hanedan çocukları için Şehzadegan Mektebi ile taşradaki aşiret beylerinin çocukları için Aşiret Mektepleri açılmıştır. Bunun dışında birçok Rüşdiye ve İdadi açılmış, 1880'lerin ilk yarısında özel okullara ilgi artmıştır. İlk Numune Mektepleri bu dönemde açılmıştır. Müze-i Hümayun'un, Beyazıt Umumi Kütüphanesi'nin, Yıldız Arşivi ve Kütüphanesi'nin ve Hazine-i Evrak'ın kurulması yine bu döneme rastlar. II. Abdülhamid'in en önemli hizmetlerinden biri de Etfal Hastanesi'ni ve Darülaceze'yi kurmasıdır. Yine bu dönemde var olan sansür uygulamasına karşın birçok yazma eser basılmış, önemli yabancı eserlerin bazıları Türkçeye çevrilmiş, basının Babıali'de etkisini arttırdığı, bilim ve kültür odaklı birçok yayının çıktığı ve entelektüel kesimin örgütlendiği görülmektedir.

II. Abdülhamid opera ve tiyatroya önem vermiş ve birçok opera ve tiyatro gösterimlerinin olmasına yardımcı olmuştur. Bunun dışında ülkenin tarım, sanayi ve imar alanında gelişmesi için çalışmalarda bulunmuştur. Ayrıca devletin mali sorunlarına çözümler aramış ayrıca kendi yönetiminin dışında olan, Avrupalı devletlerin ön ayak olduğu Duyum-i Umumiye 1881'de kurulmuştur.

II. Abdülhamid, devlet kademelerindeki mutlak gücü elinde bulunduran son padişah olmuştur. Padişahın, otuz yıllık yönetimi süresince kendisine çok büyük bir muhalif kesim oluştu. Önceleri farklı siyasi grupların oluşturduğu Jön Türkler yerini daha sistemli bir kuruluş olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne bıraktı. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin çalışmalarının yanında padişahın memnun olmayan bir kısım halkın zorlamalarıyla padişah 24 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'i ilan etmek zorunda kaldı. Bunun akabinde çıkan 31 Mart Vakası'yla II. Abdülhamid yerini V. Mehmed Reşad'a bıraktı.

1.2. II. Meşrutiyet Dönemi ve Modernleşme Süreci

Osmanlı Devleti'nin II. Meşrutiyet'e geçmesi birden olmamış aksine belli bir süreç içerisinde gerçekleşmiştir. Bu süreçte Meşrutiyet yönetiminin zeminini oluşturan tarihsel olaylar Türkiye'nin demokrasi hayatına geçişinde önemli rol oynadı. II. Mahmud döneminde başlayan modernleşme hareketleri bir tarihsel süreci oluştururken mesela II. Abdülhamid döneminde ortaya çıkan ve Meşrutiyet yönetimine geçişte büyük etken olan 1906'dan itibaren başlayan işçi eylemleri ve grevlerinden, Meşrutiyet devriminin başarılmasındaki o anki tetikleyici unsur olarak bahsedebiliriz. Bu koşulları birçok kategoriye sokabiliriz.

II. Mahmud'la başlayan yenileşme hareketleri, bilhassa devlet yönetimindeki alışkanlıkların değişmesine, bunun yanında Osmanlı yönetici seçkinlerinin dönüşümüne ve devlet yönetimindeki etkisini arttırmasına olanak sağlamıştır. Tanzimat'la birlikte devlet yönetimindeki meydana gelen değişim olgunluk devresine girmiş, bu devrede oluşturulan sivil ve askeri bürokrasi örgütlenerek II. Meşrutiyet'in ilanında rol oynamışlardır. 1865'te başlayan Jön Türkler hareketinin kazanımları II. Abdülhamid'in baskıcı yönetimiyle sekteye uğrasa da ondan sonra kurulacak olan İttihad ve Terakki Fırkası'nın önyak olduğu II. Meşrutiyet yönetiminin oluşmasına zemin hazırladı.³³

Meşrutiyet yönetiminin kurulmasındaki en büyük gayelerden biri devletin yönetiminde olan değişik dinsel ve etnik grupları "Osmanlılık" fikri etrafında toplayıp ilerde oluşabilecek ayrılıkçı hareketleri engellemek ve bu sebeple meydana gelen Avrupalı devletlerin ülke yönetimi üzerindeki etkisini azaltmaktır. Zaten Meşrutiyet'in ilanından önce oluşturulan ittifakların birçoğu Müslüman Türk gruplarla dinsel ve etnik olarak farklı olan diğer gruplarla olması bunun en büyük göstergesidir.

1889'da Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de İshak Sukuti, İbrahim Temo, Abdullah Cevdet, Mehmed Reşid, Hüseyinzade Ali ve Konyalı Hikmet Emin tarafından İttihad-ı Osmani Cemiyeti adı altında muhalif bir grup oluşturuldu.³⁴ Daha sonraları İttihad ve Terakki Cemiyeti (İTC) adını alacak olan bu yeni siyasi grup örgütlenmesini tamamlayarak II. Meşrutiyet'in ilanında büyük öneme sahip olacaktı. İlk önce istibdat yönetimine karşı

---

³³ Akşin, s.83

³⁴ Akşin, s.22

meydana gelen tepki sonucunda kurulan bu küçük öğrenci yapılanması bir süre sonra o dönemde Paris'te bulunan Ahmet Rıza'yla irtibata geçerek çalışma alanını genişletmek suretiyle etkisini büyüttü.³⁵ Fransızca bir eki de olan *Meşveret* adlı bir yayın organı kuruldu. Bunun yanında özgürlük, eşitlik ve kardeşlik temalı bildiriler dağıtıldı ve afişler asıldı.

Padişah, elindeki geniş yetkileri kullanarak cemiyetin yöneticilerini tutuklattı ya da sürgüne gönderdi. Ayrıca emrinde bulunan hafiyeler örgütü ve kolluk kuvvetlerini halkı cemiyete karşı örgütlemesini sağladı. Kendisini baskı altında hisseden cemiyet üyelerinin birçoğu yurtdışına kaçtı ve cemiyetin çalışmalarını Paris, Londra, Cenevre, Berlin gibi büyük Avrupa kentlerinde sürdürmeye başladı. Cemiyet zamanla sadece tıbbiye öğrencilerini kapsayan bir muhalif grup olmaktan çıkarak devletin sivil ve askeri birçok kurumuna sızarak gücünü genişletti. Cemiyetin 1896-97 yılları arasında iki darbe girişiminden sonuç alamaması ve

Osmanlı-Yunan Savaşı'nın Osmanlı Devleti'nin zaferiyle sonuçlanması padişahın yönetimdeki prestijini arttırdı. Ancak Osmanlı bürokratlarının ve hanedan ailesine mensup Prens Sabahaddin ve Lütfullah Bey gibi isimlerin katılımıyla cemiyet moral ve mali gücünü yine eline aldı. Bu arada padişah, bürokratların üzerindeki baskısını arttırarak kendisini ön plana çıkarmak ve böylelikle halk üzerindeki saygınlığını arttırmak niyetindeydi.

Padişahın bu tek adamcı ve antidemokratik yönetim biçimi devletin üst kademesindeki bürokratlar başta olmak üzere devletin birçok kademesindeki memurları rahatsız etmekteydi. Bu durumu lehine çeviren cemiyet, küçük büyük birçok bürokrati saflarına kattı. Her ne kadar cemiyet 4-9 şubat 1902'de yapılan kongrede ikiye ayrılrsa da gücünü korudu. Tabii gücünü korudu derken cemiyetin kabuk değiştirmedığı anlamına gelmiyor. Prens Sebahaddin ve Lütfullah Beyler cemiyetteki değişik etnik ve dinsel kimlikteki insanları aralarına alarak siyasi olarak Adem-i Merkeziyetçi, mali olarak liberal ve hukuksal olarak da bireyci ve özgürlükçü bir yönetimden yanaydılar. İttihad ve Terakki'nin asıl ana kadrosunu oluşturan jakoben ve ihtilalci grup Türk milliyetçiliği etrafında birleşerek her bakımdan tekçi, seçkinci ve merkeziyetçi bir yönetimden yanaydılar.³⁶ En sonunda Prens Sebahaddin, Lütfullah ve İsmail Kemal Beyler azınlıkların temsilcileriyle birlikte İTC'den ayrılarak Osmanlı Hürriyetperveran Cemiyeti'ni kurdu. Cemiyetten ayrılan bu yeni oluşumun, İTC'nin yayın organındaki etkisinden dolayı Ahmed Rıza önderliğindeki milliyetçi grup yeni bir yayın organı kurmayı düşünerek *Şuray-ı Ümmet* gazetesini çıkarmaya başladılar. Sebahaddin Beylerin önderlik

---

³⁵ Mustafa Emil Elöve, "İkinci Meşrutiyet Devrinin Siyasi Hayatına Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1952, Cilt 9, Sayı 1, s. 192

³⁶ Bayram Bayraktar, "Günümüzde Yeniden Değerlendirilmesi Gereken Bir Düşünür: Prens Sabahattin Bey", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih ve Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1996, Cilt 18, Sayı 29, s. 53

ettiği OHC'nin ömrü fazla uzun sürmeyerek dağıldı. Diğer bir grup olan İTC ise Doktor Nazım Bey ve Bahaeddin Şakir Beyler'in katılımıyla ivme kazandı. Balkanlar'da etkisini gösteren ve merkezi Selanik'te bulunan askerlerin kurduğu Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'yle birleşti.

Ayrıca bu dönemde kurulan ayrılıkçı Makedon ve Bulgar çetelerin yaptığı gibi hücre tipi bir örgütlenmeye gitmesi önemli bir ayrıntıdır. Makedonya başta olmak üzere birçok Balkan vilayetinde etkisi olan cemiyetin askeri ve sivil yönetimde önemli yerlere gelen bürokratları aracılığıyla II. Abdülhamid yanlılarına karşı cephe alınarak saldırılar düzenlendi. Cemiyet propaganda çalışmalarına ağırlık vererek halkın çoğunluğunu yanına çekmeye çalıştı. 1907'de yapılan 2. Kongre sonucunda bütün karşıt yapılar, II. Abdülhamid'in istibdat yönetimine karşı birleştiler. Askerler yönetimdeki etkisini zaman geçtikçe arttırmaya başladı. Genç ve ihtilaci ruha sahip subaylar Enver ve Niyazi Beylerin çevresinde toplanarak Milli Tabur ismini verdikleri bir askeri yapılanmaya giderek dağa çıktılar. Çıkan ayaklanmayı bastırmak için İstanbul'dan gönderilen Şemsi Paşa öldürüldü ve Osman Paşa esir alındı. Meşrutiyet'in ilan edilmesini isteyen İTC Manastır'da "Hürriyet" ilan ettiğini açıkladı. II. Abdülhamid baskılara dayanamayarak Meşrutiyet'i ilan etti .³⁷

Makedonya'da ortaya çıkan ayrılıkçı ayaklanmalar, İTC'nin faaliyetleri ve asker-sivil bürokrasisinin kendi yönetim biçimine karşı takındığı olumsuz tutum, II. Abdülhamid'in elini kolunu bağlamış en sonunda Meşrutiyet'i ilan etmek zorunda kalmıştır. Aslında Meşrutiyet'in ilanı iki tarafın karşılıklı uzlaşısıyla gerçekleşmişti. Meşrutiyet'in ilanıyla paşaların yönetimdeki rolü arttı; ancak Meşrutiyet'i sahiplenmek isteyen İTC ve padişah arasında kısa süre sonra sürtüşmeler başladı. Halk sokaklara dökülerek bir yandan Meşrutiyet'i kutluyor bir yandan da Kanun-i Esasi'ye bağlılığını belirtmesi için padişahı zorluyorlardı. Padişah yayınladığı bildirimlerle yasalara bağlı kalacağını açıkladı. İfade özgürlüğü yeniden sağlandı. Padişahın baskıcı yönetimine aracılık eden hafiyelik gibi birçok yapılanma ortadan kaldırıldı.³⁸ Meşrutiyet'in ilanı aynı zamanda bir belirsizlik ve otorite boşluğunu doğurdu. Bu durumun oluşmasında başka bir neden de otoriteyi sağlayacak yegane gücün bulunmamasıydı. Meşrutiyet'in ilan edilmesini sağlayan İTC kadroları halk nezdinde saygınlık kazanmasına rağmen henüz ülkeye tam olarak egemen olamamıştı.³⁹ Kısa süreli Sait ve Kamil Paşa

³⁷ Yakub Kenan Necefzade, **1908-1918 Sultan İkinci Abdülhamid ve İttihad-ü- Terakki**, İstanbul:İtimad Yayınevi, 1967, s.29

³⁸ İlknur Haydaroğlu, "II. Abdülhamid'in Hafiyeye Teşkilatı Hakkında Bir Risale", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih ve Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1995, Cilt 17, Sayı 28, s. 110

³⁹ Akşin, s.86-87

hükümetleri ülkeyi daha da karamsar bir tabloya sürüklüyordu. 1908 seçimlerini kazanan İTC Anadolu'da yeni örgütlenmelere giderek etki alanını genişletti. İTC'ye muhalif tek örgüt olan Sabahaddin Bey'in desteklediği Ahrar Fırkası 1908 seçimlerinin sonucuyla Parlamentoda sadece bir milletvekili tarafından temsil ediliyordu. *İkdam*, *Sabah*, *Yeni Gazete*, *Sadayı Millet* ve *Servet-i Fünun* gibi İTC'nin politikalarına karşı olan gazeteler Ahrar Fırkası'nı desteklemekteydi. İngiliz yanlısı Sait Paşa'nın yerine yine İngiliz yanlısı olan Kamil Paşa başa geçmişti. İlk önce arka planda kalmak isteyen İTC istediklerini yaptıramayınca Kamil Paşa'yla antlaşmazlığa düştüler. Ayrıca Ahrar Fırkası etrafında toplanan İTC karşıtları Kamil Paşa'yı desteklemekteydiler. Bu durumdan rahatsız olan İTC'li mebuslar oy birliğiyle Kamil Paşa hükümetini düşürerek yerine Hilmi Paşa'yı getirdiler.

Sürekli olarak yaşanan hükümet değişiklikleri, otorite boşluğu ve siyasi istikrarsızlık yarattı. İTC'nin seçimleri kazanmasına rağmen bilinçli olarak ülke yönetimini dışarıdan yönetmeye çalışması ülkede cemiyete karşı muhalif bir kesim oluşturdu. Bunun yanında muhalif gazetecilerin öldürülmesi ve muhaliflerin kendini tehdit altında hissetmesi, İTC'ye karşı olan eleştirileri daha da arttırdı. Tam da bu sırada ortaya çıkan Derviş Vahdeti önderliğindeki İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti ve yayın organı *Volkan* gazetesi, başta Sebahaddin Bey olmak üzere bütün muhalif kesimi ve İTC'de istediğini bulamayan asker-sivil bürokratları çevresinde topladı.⁴⁰ İMC'nin planı İTC'nin İstanbul'daki etkisini kırmaktı. Ayrıca İTC'nin hiç sıcak bakmadığı Kamil Paşa'yı hükümetin başına getirmek ve Nazım Paşa'yı da Harbiye Nazırı yapmaktı. Bu sebeple *Volkan* gazetesinde İTC'yi eleştiren yazılar çıktı. Yeni muhalif oluşum mevcut durumu eleştirirken din faktörünü kullanmaktan çekinmiyordu. Derviş Vahdeti, içinde düşük rütbeli askerlerin, erlerin ve medrese öğrencilerinin de bulunduğu bir grup İttihad ve Terakki karşıtı topluluğu da arkasına alıp isyan çağrısı yaptı. Bu çağrıya uyan Avcı Taburları'ndan bir kısım asker ayaklanarak kendi subaylarını tutuklattı ve meclise giderek Hilmi Paşa'nın istifasını istediler. Ayrıca isyancılar her yerde İttihatçı avına çıkmış, önlerine gelen İttihadçıları ya öldürüyor ya da tutuklatıyorlardı. Çıkan olayların etkisiyle birçok mebus meclise gitmedi ve kanunlara aykırı olarak yeterli sayıda mebusun katılımı olmadan hükümet düşürüldü. Yerine Kamil Paşa geçmese bile hem paşaya yakın hem de II. Abdülhamid'in isteyebileceği bir aday olan Ahmet Tevfik Paşa sadrazam oldu. Böylelikle İTC kısa süreli olacak olsa da bir yenilgi almış oldu.⁴¹ Durumun vehametini gören

⁴⁰ Ecvet Güresin, **31 Mart İsyanı**, Cumhuriyet Gazetesi yayını, 1998, s.23-26

⁴¹ Necdet Aysal, "Örgütlenmeden Eyleme Geçiş: 31 Mart Olayı", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 2006, Cilt 10, Sayı 37, s.27-33

Selanik'teki komutanlar, Hareket Ordusu'nu kurarak başına Mahmud Şevket Paşa'yı geçirdiler. 24 Nisan 1909'da Hareket Ordusu İstanbul'a girerek isyanı bastırdı. İsyanda sorumluluğu olan Derviş Vahdeti ve destekçileri, kurulan mahkemelerce yargılanarak cezalandırıldı. Meclis'te yapılan oylama ve şeyhülislamdan alınan fetvayla II. Abdülhamid tahttan indirildi yerine V. Mehmed Reşad geçirildi.⁴² Ahrar Fırkası, yaşanan gelişmeler sonucunda isyancıları desteklediği için zor durumda kaldı. Sebahaddin Bey tutuklandı; ancak daha sonra serbest bırakıldı. Ahrar Fırkası içinde bulunan diğer üyeler kurulan mahkemece ağır cezalara çarptırıldı. 31 Mart Vakası ve sonrasında etkisini yitiren Ahrar Fırkası bir yıl sonra Nureddin Ferruh'un yayınladığı bildiriyle kendini feshetti (30 Ocak 1910). 31 Mart Vakası'yla ipleri iyice eline alan İTC Mahmud Şevket Paşa'nın, orduda bulunan nüfusunu kullanarak yarı-dikta rejimi kurdu. Ancak Meşrutiyet'in asıl kurucuları olan İttihatçı genç subaylar yine arka planda kalmıştı. Mahmud Şevket Paşa askerlerin siyasete karışmasından yana değildi. Bunun yanı sıra İttihatçılar arasındaki çekişmeleri çözmekle uğraşmaktayken aynı zamanda muhalefetin sert eleştirileriyle de karşı karşıyaydı. Artan baskılar Ahrar Fırkası'ndan sonra yeni bir muhalif kesim oluşturdu. Ahrar Fırkası'nın politikalarının benimsendiği Hürriyet ve İtilaf Fırkası kuruldu (21 Kasım 1911). Ahrar Fırkası'nın kadrolarından bir kısmı, kurulan bu yeni partiye dahil olurken İTC'nin izlemiş olduğu siyasetten memnun olmayan bazı İttihatçıların yanında birçok siyasi oluşumdan insanlar partiye katıldı. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın yayın organları *Teşkilat*, *Takdirat*, *Islahat* ve *İfham* gibi gazeteler aracılığıyla İTC'nin politikalarına muhalefet etti. 1912'de yapılan tarihte "Sopalı Seçimler" olarak anılacak olan genel seçimlerde İTC karşısında yenildi. Daha sonra Balkan Savaşı'ndaki yenilgileri bahane eden İttihatçılar 23 Ocak 1913'te Babıali Baskını'nı gerçekleştirerek Mahmut Şevket Paşa'yı sadrazamlığa getirdiler.⁴³ İTC'nin Babıali Baskını'yla yönetimdeki gücünü arttırmasıyla Hürriyet ve İtilaf Fırkası etkisini kaybetti. 11 Haziran 1913'te Mahmud Şevket Paşa'nın bir suikast sonucu ölmesinden sonra⁴⁴ parti üyelerinin birçoğu yurt dışına kaçtı. Böylelikle 1918'e kadar sürecek olan Enver, Talat ve Cemal Paşaların üçlü diktası başlamış oldu.

Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'daki son toprak parçası olan Trablusgarp'ı İtalyanlara bırakmak zorunda kalması, Balkan Savaşı'nda alınan ağır yenilgiler ve toprak kayıpları, Ortadoğu'da bitmek bilmeyen Arap isyanları ve Anadolu'da bulunan Rum ve Ermeni azınlığa

---

⁴² Güresin, s.65-76

⁴³ Mevlanzade Rıfat, **Türkiye İnkılabının İcyüzü**, İstanbul: Pınar Yayınları, 1993, s.61-70

⁴⁴ Mevlanzade Rıfat, s. 74

olan güvensizlik, İttihadçuların içinde bulunan Türkçü kanadın gücünü arttırıyordu. Osmanlılık fikri yavaş yavaş yerini Türk Ulusçuluğunu merkezde tutan otoriter ve seçkin bir fikriyata bırakıyordu. Meydana gelen güvensizlik ortamı Anadolu'da bulunan Rum ve Ermeni azınlığı Rusların himayesine biraz daha yaklaştırıyordu. Nitekim Birinci Dünya Savaşı sırasında Ermenilerin Doğu Anadolu vilayetlerinde çıkarmış olduğu isyanlar sonucu hükümetin kararıyla tehcire tabi tutuldu.⁴⁵ Türkiye Cumhuriyet'i kurulduktan sonra İç Anadolu ve Ege vilayetlerindeki Rumlar 1924 yılında Yunan hükümetiyle yapılan antlaşma sonucunda Yunanistan'da bulunan Türk nüfusuyla mübadele edildiler. Böylelikle İTC, milliyetçi politikalarıyla ileride kurulacak olan Türk Ulusçuluğu esasına dayanan Türkiye Cumhuriyet'i için bir altyapı hazırlamış oldu. Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'na Almanya, Avusturya Macaristan ve sonradan katılan Bulgaristan'ın oluşturduğu İttifak Devletleri'nin safında katıldı. Karşı tarafta ise İngiltere, Fransa, İttifak Devletleri'nden ayrılıp kendilerine katılan İtalya ve savaşa sonradan katılan ABD bulunmaktaydı. 1914-1918 yılları arasında süren savaşın sonucunda İtilaf Devletleri üstün geldi. 30 Ekim 1918'den sonra İTC bir kongre düzenleyerek kendini lağvetti (5 Kasım 1918).

İttihad ve Terakki olgusunun çıkış sebebi, yok olması açık bir şekilde ortada olan bir devletin kurtarılması yahut yerine ikame edilebilecek yeni bir devletin temellerini atmaktı. Pek tabii İttihadçuların ilk zamanlardaki kuruluş gayesi, daha önce Jön Türkler'i kuran entelektüel kadrolar gibi ülkenin parçalanmasını önlemektir. İttihadçılar öncülleri olan Jön Türkler gibi mevcut durumu korumanın tek yolunun bütün Osmanlı tebaasını kapsayacak, padişahın tek adamlılığını sonlandıran, Laiklik esasına ve hukuk kurallarına bağlı bir parlamenter sistemden geçtiğini düşünüyorlardı; fakat durum hiç de böyle değildi. Durumun iç açıcı olmadığı Osmanlı himayesindeki etnik unsurların ayrılıkçı fikirlerden vazgeçmemesinden belliydi. Ayrıca sürekli olarak ayrılıkçı isyanlarla uğraşan subayların Osmanlılık fikrinden kopup daha milliyetçi çizgiye kaydıkları bir gerçektir. Genç paşaların Turancı fikirleri başta olmak üzere birçok politikaları ülkeyi birleştirmekten çok parçaladı ve Meşrutiyet rejimiyle kurulan demokratik kazanımları yok ederek devleti baskıcı bir dikta rejimiyle yönettiler.

Aynı zamanda bu dönemde Meşrutiyet'in ilk yıllarında sağlanan ifade özgürlüğünün önüne set çekilerek yeni bir istibdat yönetiminin oluşmasına neden olunmuştur.

İTC, kuruluşundan kendini feshettiği zamana kadarki geçen sürede, kazanılan Meşrutiyet yönetimi, gelecekte kurulacak olan Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesini oluşturan,

---

⁴⁵ Emel Akal, **Milli Mücadelenin Başlangıcında Mustafa Kemal İttihat Terakki ve Bolşevizm**, İstanbul:TÜSTAV, 2006, s.37-38

halkın eşit bir şekilde yönetimde söz sahibi olduğu demokratik parlamenter sistemin temellerini atmıştır. O zamanki siyasi gelişim sürecinde tükenmeye yüz tutmuş olan Osmanlılık fikrinin, ülkede yaratmış olduğu hayal kırıklığının önüne geçilebilmesi adına yerine koyulan “Türk Milliyetçiliği” fikri gelecekte yapılacak olan Kurtuluş Savaşı’nın moral gücü olmuştur. Kurtuluş Savaşı’nın kazanılması artık fiilen bitmiş olan bir İmparatorluğun yerine günün şartlarına uygun yeni bir “Ulus Devlet”in inşasına zemin hazırlamıştır.

1.3. Cumhuriyet’in İlanından Tek Parti İktidarının Kuruluşuna

Osmanlı Devleti’nin Birinci Dünya Savaşı’ndan yenik ayrılmasıyla imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması gereğince ülke toprakları İtilaf Devletlerince işgal edilir. İşgallerin sürdüğü bir dönemde işgalci İtilaf Devletlerine karşı, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının önderlik ettiği bir “Kurtuluş Mücadelesi” başlar. Mücadelenin ilk dönemlerinde daha önce kurulmuş olan birbirinden kopuk örgütlenmeler yapılan kongrelerde birleştirilir ve işgalleri kınayan bildirimler halka duyurulur. Daha sonra Kuvayi Milliye adında bir milis gücü oluşturulup, düşmana karşı savaşılr. Milis güçlerinden savaş meydanında yeterli verim alınamayınca hem vurucu gücü daha kuvvetli olan hem de kontrol edilebilir bir güç olan düzenli orduya geçilir. Ayrıca Meclisi Mebusan’ın işgalci kuvvetlerce basılması ve dağıtılmasıyla Sivas Kongresi’ni de yürütmüş olan Heyet-i Temsiliye Makamı’nın yetkileri genişletilerek 23 Nisan 1930’da TBMM’ye çevrilir. Yeni kurulan meclis sayesinde savaş tek elden yönetilerek karışıklık giderilir. Özellikle Yunan Ordusu’yla yapılan I. ve II. İnönü, Sakarya Savaşı ve Başkomutanlık Meydan Muhaberesi’nin kazanılmasıyla Ankara Hükümeti’nin hem halk arasında hem de İşgalci Devletler nezdinde prestiji artar. Ankara Hükümeti’nin kazandığı halk desteğinden çekinen işgalci devletler teker teker çekilmeye başlar. Mudanya Mütarekesi (11 Ekim 1922) ve daha sonra imzalanan Lozan Antlaşması’yla (24 Temmuz 1923) Ankara Hükümeti büyük bir zafer kazanır. Bu zaferden birkaç ay sonra 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet ilan edilir.

Mustafa Kemal’in önderlik ettiği kadrolar geleneksel sistemi tamamıyla yıkıp yerine pozitivist anlayışa dayalı bir modernleşme fikrini benimsemiştir. Bu fikriyat keskin bir dönüşümü zorunlu kılmaktadır. Çünkü, Kurtuluş Savaşı döneminde bu denli büyük bir dönüşümün ortaya atılıp, uygulanması gerçekçi değildir. Ayrıca düşmana karşı birlikte savaşan kesimler arasında geleneksel yapıya bağlı insanlar olması nedeniyle bu yeni fikirlerin

ortaya atılıp uygulanması için biraz daha zaman geçmesi gerekmektedir. Tarihsel süreç içerisinde

II. Mahmud dönemiyle başlayan modernleşme sürecinin getirdiği yeniliklerin hiçbiri tam manasıyla bir kopuşu bize göstermez. Yapılan Batılılaşma çabaları mevcudu koruma ve Batı kültürüyle gelenekselliği harmanlayan yeni bir değişim isteği taşımaktaydı. Bu durum ülke modernleşmesinin geleceğini olumsuz etkilemekteydi.

Mustafa Kemal ve etrafındaki kadro modernleşme sürecinin ancak gelenekten koparak yeni bir düzenin inşasıyla mümkün olabileceğini düşünmekteydi. Bu yeni düzenin temel taşları bir ulusal kimlik oluşturulması ve bu kimlik çerçevesinde milli bir burjuvazinin yaratılması anlamına gelmekteydi. Bu dönüşümün gerçekleştirilmesi için atılan adımlar tepeden inme yöntemlerle gerçekleştirildiğinden ülke içinde muhalif klikler oluşturmaktaydı. Ülkenin yeni çıktığı Kurtuluş Mücadelesi'nin ardından kurulacak devlette kimin söz sahibi olacağı tartışmaları da diğer önemli sorunlardan birisi olur. Kurtuluş Savaşı'nı yürüten Birinci Meclisteki bütünleştirici hava Kurtuluş Mücadelesi'nin bitip Lozan Antlaşması ve akabinde Hilafetin kaldırılmasının yanı sıra 1924 Anayasası'nın kabul edilmesiyle dağılır. Merkeziyetçi, ulusalcı, seçkinci ve tekçi anlayışın siyasette etkin olacağı gerçekliği ortaya çıkınca bu bütünlük bozularak sert tartışmaların olduğu sıcak bir döneme geçilir.

1.3.1. Saltanat ve Hilafetin Kaldırılması

Saltanatın kaldırılması yaşanacak dönüşüm sürecinin ilk adımı olur. Kurtuluş Savaşı sırasında padişahın takındığı tutum, saltanat makamının meşruiyetini zayıflatmıştır. Mustafa Kemal Paşa, Kurtuluş Savaşı sırasında saltanatın düşman işgalinden kurtarılmasıyla ilgili söylemleri çokça dile getirmiştir; fakat saltanat makamının Ankara Hükümeti karşısında güç kaybetmesi, Lozan Antlaşması sırasında temsille oluşan ikilik, Mustafa Kemal Paşa'nın elini güçlendirmiş ve meclisin desteğiyle 1 Kasım 1922'de saltanat makamını kaldırtmıştır. Saltanatın kaldırılmasından sonra Vahideddin 17 Kasım'da bir İngiliz gemisiyle ülkeden ayrıldı.⁴⁶ Hilafet makamına Abdülmecid Efendi getirilmiştir.

Saltanat makamının kaldırılması görüşmelerinde muhalif kesim saltanatın kaldırılmasının hilafetin kaldırılması içinde bir neden olacağı için bu fikre sıcak bakmamıştır; ancak yine de

---

⁴⁶Mustafa Oral, "Ulusal Bağımsızlık Savaşı Yıllarında Türkiye'de Hilafet ve Saltanat Sorunu", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 1996, Cilt 5, Sayı 18, s.182

bu duruma çoğunluğun onay vermesi sebebiyle önemli bir karşı çıkış olmamıştır. Siyasi ortamın kendi lehine olduğuna kanaat getiren Mustafa Kemal Paşa, Cumhuriyet'in kurulmasıyla da birlikte oluşan bu olumlu havadan yararlanarak hilafetin kaldırılmasıyla ilgili de çalışma başlatır. Saltanatın kaldırılması sırasında oluşan siyasi ortamdan dolayı pek karşı çıkışta bulunamayan muhalif kesim, sıra hilafete gelince Mustafa Kemal Paşa'ya karşı sert bir tutum geliştirir. 9 Eylül 1923'de Mustafa Kemal Paşa'nın kurduğu Halk Fırkası meclisteki ağırlığını kullanarak tüm oluşan muhalefete rağmen 3 Mart 1924'te hilafeti kaldırır.⁴⁷ Hilafetin kaldırılmasıyla HF'ye muhalif olan kesimin hilafet makamından yararlanarak güç kazanması önlenmiştir. Nitekim Rauf Orbay'ın muhalif kanatta olan İstanbul basınına Cumhuriyet'in aceleyle getirildiği ile ilgili açıklamaları ardından muhalif kesim içinde yer alan Hüseyin Rauf Bey, Adnan Bey (Adıvar) ve Refet Paşa (Bele) İstanbul'da Halife Abdülmecid'i ziyaret etmesi HF'yi tedirgin eder.⁴⁸ Ayrıca İsmaili imamı 3. Ağa Han ve merkezi Londra'da bulunan İslam Cemiyeti'nin başkanı Seyit Emir Ali'nin Türk makamlarına gönderdiği, halifeliğin İslam dünyası için öneminden ve halifelik makamının korunmasından bahseden mektup, paşaya ulaşmadan muhalif tutum sergileyen İstanbul basının eline geçmesi ve mektubu yayınlaması, hilafet konusunun konuşulması için meclisi harekete geçirir. Meclis'te yapılan görüşmeler sonucunda hilafetin kaldırılması kararlaştırılır ve kaldırılır. Halifeliğin kaldırılmasıyla ulusal egemenliğin önündeki son engel de kalkmış olur.

1.3.2. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın Kuruluşu ve Muhalefetin Örgütlenmesi

Halifeliğin kaldırılması ve 1924 Anayasası'nın kabulünden sonra daha önceden başlayan HF'yle muhalif kanadın ayrışması daha da keskinleşir. Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa'nın muhalefete karşı takındığı baskıcı tutum ve mübadele sırasında yaşanan yolsuzluklar nedeniyle çıkan sert tartışmalar HF'nin bölünmesine neden olur. HF'den istifa eden milletvekilleri yeni bir partinin kurulması için çalışmalara başlar. Kazım Karabekir Paşa, Rauf Bey (Orbay), Ali Fuat Paşa (Cebesoy), Sabit Bey (Sağiroğlu), İsmail Canpolat ve Adnan Bey (Adıvar) gibi birçok isim bir araya gelerek 17 Kasım 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı (TpCF) kurarlar. TpCF'nin başına Kazım Karabekir Paşa geçerken, parti ikinci başkanlığına Adnan Bey ve parti genel sekreterliğine Ali Fuat Paşa getirilir. TpCF kurulduktan sonra bir kuruluş bildirgesi yayınlar. Kuruluş bildirgesinde geçen maddeler

---

⁴⁷ Mete Tunçay, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması 1923-1931**, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, s.88-91

⁴⁸ Tunçay, s.74

CHF'nin politikalarına karşı olan sert tutumlarının açık bir göstergesi olur.⁴⁹ Bildiride geçen önemli maddeleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- * Liberal ve demokrat bir siyasal tutum içinde olunması
- *Çoğunluk partisi gibi Milliyetçiliği ve Vatanseverliğin önemsendiği ancak otoriter, tekçi ve baskıcı bir rejimin kabul edilmeyeceği tam tersine Ulusal Egemenliğe saygılı olunacağı
- *Hükümetin şeffaflığı ve denetlenebilmesi
- *Temel hak ve özgürlüklerin önemsendiği ve halkın dini yaşayış biçimine saygılı olunacağı
- *Adem-i Merkeziyetçi bir yönetim şeklinin benimsendiği

TpCF, CHF'nin tam karşıtı bir politika izlemek niyetindedir. İstanbul basınının da desteğini alan parti gerekli örgütlenme çalışmalarını yapmadan 1925'in şubat ayında Şeyh Said Ayaklanması çıkar. İsmet Paşa yeniden Ali Fethi Okyar'ın yerine başbakan tayin edilir. TBMM 4 Mart 1925'te Takrir-i Sükun Kanunu'nu yürürlüğe koyar.⁵⁰ İsyanın başlamasından sonra Şark ve Ankara İstiklal Mahkemeleri kurulur. Ayaklanma bastırıldıktan sonra yakalanan isyancılar ölüm ve çeşitli hapis cezalarına çarptırıldılar. İsyanı yöneten Şeyh Said'in de bulunduğu 28 kişi idam edilir.

İsyanla birlikte yürürlüğe konulan Takrir-i Sükun Kanunu gereğince CHF'ye muhalif basın çeşitli baskılar ve tutuklamalarla susturulur. CHF'nin, bölücülüğün ve şeriatçılığın odak noktası olduğunu düşündüğü TpCF' ye karşı da büyük bir yıpratma kampanyası başlatılır. CHF İstiklal Mahkemelerinin gücünü kullanarak, valiler aracılığıyla TpCF'nin tüm parti örgütlenmesi kapatılır. Partinin İstanbul'daki teşkilatlarında yapılan aramalarda çıkan belgeler doğrultusunda şeriatçı ve bölücü faaliyetlere karıştığı gerekçesiyle parti yöneticileri ve üyeleri İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanarak çeşitli cezalara çarptırılır.

CHF'nin önünde potansiyel bir rakip olarak duran TpCF'nin siyasi sahneden çekilmek zorunda bırakılması Mustafa Kemal Paşa'nın önündeki muhalefeti tam olarak ortadan kaldırmaz. Muhalif kanatta kapatılan TpCF'nin üyelerinden başka birçok eski İttihatçı, Liberal, İslamcı, Sosyalist ve geriye kalan azınlıkların temsilcileri bulunmaktadır. TpCF'nin kapatılmasından bir yıl sonra Mustafa Kemal Paşa'ya tertiplendiği ileri sürülen İzmir Suikasti

⁴⁹ Cemalettin Taşkıran, "Atatürk Döneminde Demokrasi Denemeleri (1925-1930)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 1994, Cilt 4, Sayı 14, s. 257-260

⁵⁰ Feroz Ahmad, **İttihatçılıktan Kemalizme**, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1996, s.161

olayıyla, İstiklal Mahkemeleri yeniden kurularak eski İttihatçılardan Cavit Bey, Nazım Bey, Hilmi ve Nail Beyler bir de eski milletvekili Ziya Hurşid'in de bulunduğu 15 kişi idam cezasına çarptırılırken 13'ünün cezası infaz edilir. Eski İttihatçılardan Kara Kemal idam edileceğini anlayınca intihar eder. Ankara valisi Abdülkadir Bey de daha sonra yakalanıp idam edilir. Bunun yanında Kazım Karabekir, Ali Fuat, Refet, Cafer Tayyar, Bekir Sami ve Rüşdü Paşalar Mustafa Kemal Paşa'nın isteği üzerine beraat ederler. Geri kalan sanıklara çeşitli hapis cezaları verilir. Refet Paşa milletvekilliğinden istifa ederken Kazım Karabekir, Ali Fuat, Cafer Tayyar, Bekir Sami ve Rüşdü Paşalar emekliye ayrıldılar ve birçoğu uzun süre siyasete girmediler. Böylelikle eski İttihatçılar ve muhtemel iktidar ortağı olabilecek TpCF kadroları tasfiye edilerek tek parti rejiminin önü açılır.

1.3.3. Serbest Cumhuriyet Fırkası

TpCF'nin kapatılmasından sonra siyasette tek güç olarak kalan CHF, otoriter ve keyfi uygulamaları yüzünden içerde çok büyük tepkiler almaktaydı. Bunun yanında Avrupalı devletlerin basın organları ve yöneticileri ülkede yaşanan tek partili rejimin diktatörlüğe gittiğine ilişkin eleştirilerini saklamıyorlardı. Atatürk, hem CHF'nin keyfi uygulamalarını denetleyebilmek hem de diktatörlük suçlamalarının önüne geçebilmek için bir muhalefet partisi kurulmasını istedi. Atatürk, Paris Büyükelçiliği'nden dönen Ali Fethi Okyar'a yeni bir parti kurmasını önerdi. Ali Fethi Okyar da bu öneriye olumlu cevap vererek 12 Ağustos 1930'da SCF'yi kurdu. SCF'nin CHF'nin politikalarından farklı olarak liberal ekonomi ve kişi hak ve özgürlükleriyle alakalı olumlu hitaplarının yanında Cumhuriyet'e ve Laikliğe vermiş olduğu önem dikkat çekicidir. 1930 yılının Ekim ayında yapılan seçimler sonucunda beklenenin üstünde iyi bir sonuç alan SCF Samsun'da Belediye Başkanlığı'nı kazandı; ancak SCF'nin halk arasında desteğini arttırması CHF'lileri tedirgin etmeye başladı. Hükümet SCF'nin çalışmalarını engelledi. Cumhurbaşkanı Atatürk'ten de gerekli desteği göremeyen Fethi Okyar partiyi feshetti (17 Kasım 1930). İkinci kez geçilen çok partili demokratik süreç bir kez daha son bulmuşken 1950'de Adnan Menderes önderliğindeki DP'nin seçimle ülke yönetiminin başına geçeceği tarihe kadar CHF tek parti iktidarını sürdürdü.

1.4. Tek Parti İktidarının Kuruluşu ve Toplumsal Yaşamın Yeniden Örgütlenmesi

Mustafa Kemal Paşa'nın beraber yola çıktığı kadroların önüne geçmesinde devrimci nitelikteki düşünceleri önem teşkil etmektedir. Mustafa Kemal, geçmiş dönemden kalma geleneksel yapıyı reformlarla ıslah edilebileceği fikrini terk eden onun yerine köktenci devrimleri koyan bir devlet adamıdır.⁵¹ Mustafa Kemal'in kafasında merkeziyetçi, otoriter, seçkinci ve Batı modernizmini örnek alan bir devlet yapısı vardı. Türk ulusalcılığı merkezinde gelişen yeni ve modern devlet yapısı Kemalist düşünce sisteminin en birincil kaidesiydi.⁵² Elbette ki yeni ve modern devletin inşası mevcut kurumların çağına göre yapılandırılması ve modern devletlerin oluşturduğu yeni kurumların kurulmasıyla olanaklıydı. Mustafa Kemal, köklü yenileşme hareketleriyle devletin kimliğini değiştirmiştir. Artık hanedan yönetimi üstüne değil bir millet egemenliği üstüne kurulmuş çağdaş ve muasır medeniyetler seviyesine ulaşma fikri olan gerçek anlamda tam bağımsız bir "Milli Devlet" e dönüştürmüştür.⁵³

Devrimlerin halk tarafından daha iyi anlaşılması için, devletin modernleşmesi düşüncesiyle yapılan inkılaplar altı ilkedен oluşan bir doktrin haline getirilmiştir. Bu ilkeler ilk başta CHF'nin ilkeleri olarak benimsenmiş daha sonraları Atatürk İnkılapları olarak bildiğimiz altı madde 5 Şubat 1937 tarihli Anayasa değişikliği ile devletin temel ilkeleri haline getirilmiştir.⁵⁴ Adı geçen ilkelerin başlığı ve içeriği şu şekildedir.

1. **Cumhuriyetçilik** : Egemenliğin sadece bir kişi veya bir zümreye ait olmadığı aksine toplumun tüm fertlerine ait olduğu bir yönetim şeklidir. Yeni Türkiye'de Cumhuriyetçilik ilkesi hem devlet hem de hükümet şekli olarak benimsenmiştir.⁵⁵

Bu bağlamda yapılan yeniliklerin en önemli olanlarını şöyle sıralayabiliriz: Saltanatın kaldırılması (1 Kasım 1922), Cumhuriyet'in ilanı (29 Ekim 1923), halifeliğin kaldırılması (3 Mart 1924), çok partili rejim denemeleri (1924 TpCF'nin, 1930 SCF'nin kurulması), kadınlara seçme seçilme hakkının verilmesi (1930 belediye seçimlerine katılma hakkı, 1933 muhtarlık seçimlerine katılma hakkı, 1934 milletvekili seçimlerine katılma hakkı), 1921 ve 1924 Anayasaları'nın kabulü.

⁵¹ Ahmet Mumcu, **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi**, Ankara: YÖK Yayınları, 1997, s.9-11

⁵² Ergun Özbudun, **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi**, Ankara: YÖK Yayınları, 1997, s.35-37

⁵³ Özbudun, s.34

⁵⁴ Özbudun, s.43

⁵⁵ Özbudun, s.43-44

Çağdaş devlet olma yolunda önemli bir adım olan Cumhuriyet kurumları, hem yöneticilerin yapmış olduğu işlerin denetlenmesine ve keyfi uygulamaların önüne geçilmesine yardımcı olurken hem de yapılacak olan inkılapların danışıldığı bir merkez olarak önemli bir yer tutar. Kendi kendini yönetebilen halkın güveni artar ve bazı devlet kurumlarında gelişen olumsuzlukları sorgulayarak bu kurumların yenilenmesi için hükümete uyarı da bulunur. Bu bakımdan Cumhuriyetçilik ilkesinin en önemli kurumu olan TBMM büyük önem teşkil eder.

2. Milliyetçilik : Tek bir milleti merkeze alan düşünce sistemidir. Türkiye Cumhuriyeti de düşünce sisteminin merkezine Türklüğü koyarak, siyasal ve sosyal politikalarını bu fikir üzerine inşa etmiştir.⁵⁶ Atatürk Türk Milleti'nin geçmişiyle gurur duymasını ve milli bilincin bu şekilde zinde tutulabileceğini söylemiştir. Bu sebeple milli bilincin gelecek nesillere aşılması için yeni okullar açılmış ve müfredat düzenlenmiştir. Tarihte siyasi, sosyal ve kültürel gelişim açısından baktığımızda 1789'da Fransız İhtilali'yle ortaya çıkan Milliyetçilik fikri sonucunda oluşan Ulusal Devletler'in en önemlilerinden biri Türkiyedir. Atatürk'ün Milliyetçilik algısı ırk, soy ve ya din birliğiyle açıklanamaz. Atatürk'ün Milliyetçilik fikri üzerindeki düşünceleri kültürel ve tarihsel birliktelik üzerine kuruludur. Eskiden Osmanlı tebası olan Türkler dışındaki diğer milletlerin (Kürt, Arnavut, Boşnak, Laz, Çerkes vs.) Türklük çatısı altında birleştirilerek milli birlik kurulmuştur.⁵⁷ Mesela Anayasa'da Milliyetçilik ilkesinden bahsetmesinin yanında milli bilincin gelecek nesillere aktarılması ve Türk Tarihi ve Dili'nin daha iyi öğrenilmesi ve öğretilmesi için 12 Nisan 1931'de Türk Tarih Kurumu ve 12 Temmuz 1932'de de Türk Dil Kurumu kurulmuştur. Bununla birlikte milli bir meclis olan TBMM'nin açılması (23 Nisan 1920), milli bir iktisat ve eğitim için alınan kararlar, yabancı işletmelerin millileştirilmesi, Dil devrimi, kapitülasyonların kaldırılması ve Kabotaj Kanunu'nun kabul edilmesi bunlardan bazılarıdır.

Mustafa Kemal'in Türkçülük anlayışı Ziya Gökalp'in 1923 yılında yayınlanan "Türkçülüğün Esasları" adlı kitabında bulunan düşünce olan "dilde, estetikte, ahlakta, hukukta, dinde, iktisatta, siyasette ve felsefede milli değerlere dönüş fikrine

---

⁵⁶ Emre Kongar, **Atatürk Üzerine**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1994, s.74-75

⁵⁷ Özbudun, s.46-48

dayanmaktaydı. Zira Türkleşme ve çağdaşlaşma birlikte yürümeliydi. Osmanlı'dan sonra milliyetçiliğini rehber edinmiş çağdaş bir milli devletin kurulmasıydı.⁵⁸

3. Halkçılık: Ülkenin kurucusu olan Türkiye halkının menfaatlerinin korunduğu milli egemenlik ve tam bağımsızlık düşüncesiyle yoğrulmuş bir halk yönetimi sistemidir. Bundan dolayı Cumhuriyetçilik ilkesi içinde halkın yönetime katılmasını sağlayan her inkılap Halkçılık ilkesinin sonucudur.⁵⁹ Aynı zamanda Halkçılık ilkesi eşit vatandaşlık düşüncesi merkezinde herkesin kendine yer edinebileceği ayrımcılığın olmadığı bir yönetim şeklidir. Halkçılık ilkesinin sosyal devlet anlayışı gereğince her vatandaşının ekonomik ve sosyal düzende yer edinebilmesini sağlamak devletin birincil görevlerindedir. Böyle bir yönetim aklına sahip devlette sınıf mücadelesi fikri yerine toplumsal dayanışma fikri benimsenmiştir. Birinci meclisinin kabul ettiği Halkçılık Beyannamesi'nde, TBMM'nin halkın öteden beri maruz kaldığı sefalet sebeplerini yeni vasıtalar ve teşkilat ile kaldırarak yerine refah ve saadet ikame etmeyi başlıca hedefi olarak belirtilmiştir. Bu amaçla memleketin tüm meselelerinde dayanışmanın hakim kılınması fikrinin esas alınacağı belirtilmiştir.⁶⁰ Halkçılık İlkesine örnek verebileceğimiz inkılaplardan bazıları şunlardır: Lakap ve unvanların kaldırılması (26 Kasım1934)Soyadı Kanunu'nun kabul edilmesi(21 Haziran 1934), Aşar Vergisi'nin Kaldırılması (1925), Medeni Kanunu'nun kabulü (1926), Millet Mektepleri'nin açılması(1928), Devlet Hastaneleri'nin ve Çocuk Esirgeme Kurumları'nın açılması, gibi inkılaplar Halkçılık ilkesinin sonucunda oluşmuş çalışmalardır.

4. Devletçilik: Mustafa Kemal, güçlü ve modern bir ülkenin kurulmasının güçlü bir ekonomiden geçtiğini düşünüyordu. Milli bir devletin ekonomisi de milli olmalıydı. Bu nedenle yeni Türkiye'nin, ekonomik kalkınmasını gerçekleştirmek için iktisadi bütün alanlarda söz sahibi olması gerekmektedir. Bunu başarmak için ekonomide yatırımcı, üretici, dağıtıcı, yönlendirici, denetleyici, teşvik ve yardım edici olarak müdahale etmesi gerekiyordu. Çünkü bir monarşi rejiminden gelen Anadolu halkının kendilerine güvenleri ve ekonomik güçleri yoktu. Tarım ve hayvancılıkla uğraşan Türkiye toplumu meydana gelen savaşlar ve göçler nedeniyle zaten zor durumda bulunmaktaydı. Ekonomiyi elinde bulunduran azınlıklar ise bir şekilde tasfiye

---

⁵⁸ Mithat Baydur, **Kemalizm ve Değişen Paradigma**, İstanbul: İlk Yayınları, 2004, s.50-51

⁵⁹ Levent Köker, **Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1993, s.137

⁶⁰ Özbudun, s.55-68

edildikten sonra Türkiye ekonomi alanında bir boşluğa düştü. Savaştan çıkmış ve İmparatorluktan kalma burjuvazisini kaybetmiş genç Cumhuriyet'in vatandaşlarına arka çıkacak tek güç yeni kurulacak devletin ekonomik yardımlarıydı.

Mustafa Kemal bu boşluğu iyi değerlendirerek İttihad ve Terakki zamanından beri düşünülen yeni bir milli burjuvazi oluşturulması için çalışmalara başladı. Aynı zamanda ülkenin refah düzeyi artırılarak yatırım yapmak isteyen iş adamlarına yardımlarda bulunuldu. Kısacası bütün ekonomik faaliyetler devletin eliyle yapılarak ülke ekonomisi tamamıyla devletin kontrolüne geçti. Liberal politikaları savunan iki partinin (1924 TpCF, 1930 SCF) tasfiye olmasıyla Devletçiliği savunan Mustafa Kemal'in de kurmuş olduğu CHF elindeki iktidar gücünü de kullanarak milli ekonomiyi oluşturacak tüm olanaklara sahip olan bir güç haline geldi ve ülkenin iktisadi politikalarını belirledi ve denetledi.⁶¹

Devletçilik ilkesine örnek verebileceğimiz inkılaplardan bazıları şunlardır: Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın uygulanması, Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun çıkarılması, Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün kurulması, Ticaret ve Sanayi Odaları'nın kurulması, çiftçinin özendirilmesi, Toprak Reformu'na girişilmesi, Sümerbank'ın kurulması, MTA'nın kurulması, Kabotaj Hakkı'nın alınması, Devlet Üretim Çiftlikleri'nin kurulması, Etibank'ın kurulması, Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin kurulması ve Devlet Demir Yolları'nın yapılmasıdır.

- 5. Laiklik:** Laiklik, Fransız İhtilali'nden sonra yapılan Fransız Anayasası'nda geçen herhangi bir din, mezhep veyahut bir sınıftan dolayı kimseye ayrıcalık yapılmadan bütün vatandaşlara eşit mesafede durulması ve herkesin din ve vicdan özgürlüğüne saygı duyulması ve korunması anlamında kullanılmaktadır. Din ve siyasetin Fransa'da tam anlamıyla 1905'ten sonra ayrılmış olması bu fikrin başarısını göstermektedir; fakat İslam ülkelerinde Katolik ülkelerde olduğu gibi tam anlamıyla kurumsallaşmış bir ruhban sınıfı bulunmamaktaydı. Bu nedenle İslam ülkelerindeki din anlayışı sosyolojik olarak daha karmaşık bir yapıda olduğu için çözülmesi daha zordu. Mustafa Kemal'in yapmış olduğu reformlar Türkiye toplumunun sosyolojik bir gerçeğinden kopuşuyla mümkün oldu.⁶²

---

⁶¹ Özbudun, s.68-69

⁶² Şerif Mardin, **Türkiye'de Din ve Siyaset**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1993, s. 38

Mustafa Kemal, din ve devlet işlerinin birbirinden kesin bir şekilde ayrıldığı laik bir devlet anlayışını ülkede kurumsallaştırmasını, Tanzimat reformlarından sonra gelişen Batı kültürüyle İslam kuralları ve geleneklerle harmanlanmış Türkiye toplumunu çok iyi tanımış olan reformculuk yanlısı Osmanlı bürokrasisinin çalışmalarına borçludur.⁶³ Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşı'nı başlattığı tarihten beri kafasında ulusal egemenliğe dayalı, modern, laik, güçlü ve milli olan bir devlet kurmak vardı. O dönemde birçok milleti içinde bulunduran Osmanlı Devleti'nde halifelik makamını da elinde bulunduran padişah İslam dünyasının (İslam Milleti) yöneticisi sıfatını taşımaktaydı. Mustafa Kemal Osmanlı Devleti'nin yaşadığı yenilgileri durduracak yegane şeyin Osmanlılık olmadığı gibi İslamcılığında olmayacağını düşünüyordu. Osmanlı toplumunun (Türkiye toplumu) modern, laik ve milli bir devletle kurtuluşa ereceğini düşünmekteydi. 23 Nisan 1920'de TBMM'nin kurulması, 1 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılması, 29 Ekim 1923 Cumhuriyet'in ilanı ve 3 Mart 1924'de halifeliğin kaldırılması bu düşüncenin hayata geçmesidir. Bu olayları Tevhid-i Tedrisat Kanunu'yla eğitimin devletin tekeline girmesi ve medreselerin kapatılması izledi. Din işleri ve vakıfların yönetimi, başkanlığa bağlı kurumlarla yönetilecekti. 1924'ün Nisan ayında Şer'i Mahkemeler kapatıldı. 1925'te tarikatların faaliyetleri yasaklandı. 1926'da İsviçre Medeni Hukuku kabul edildi. 1928'de "Devletin dini İslamdır." ibaresi kaldırıldı. 1 Kasım 1928'de Harf devrimi yapıldı. 1937'de, Laiklik ilkesi diğer yol gösterici beş ilkesiyle birlikte anayasaya konuldu. Böylelikle İslam'ın kabul edilmesiyle Türk kültürünün içine giren Arap ve Fars kültürüne ait gelenek ve alışkanlıklar, Laiklik ilkesi gereğince yapılan reform hareketleriyle son verilmeye çalışılmıştır. Şerri ve Örfi hukuk yerine Türk ceza Kanunu hayata geçirildi. Aynı zamanda Mustafa Kemal, pozitivist akla dayalı modern ve güçlü milli bilince erişmiş bir devletin kurulabilmesi için yapılan bu reformları gerekli görmekteydi.⁶⁴

Osmanlı halk kültüründe dini cemaatçilik çok önemli bir yer tutmaktaydı. İslam'la Türk kültürünün birbirine karıştığı uzun yıllar boyunca oluşan din içerikli geleneksel yaşam tarzı cemaatçilik fikrini beslemekteydi. Bilindiği üzere sadece dini cemaatler için değil tüm ideolojik gruplarda bireysellik çok az öneme sahiptir. Böyle durumlarda birey toplum içinde dinsel veya ideolojik baskı yüzünden kendini rahat ifade edemez. Durum böyle olunca kendine güveni olmayan bireyin kimseye faydası yoktur. Mustafa Kemal de geleneksel Türk toplumunda rahatlıkla gözlemleyeceğimiz cemaatçi

---

⁶³ Mardin, s. 38-39

⁶⁴ Mardin, s. 66-67

gruplaşmalara karşı Laiklik ilkesinin gereğince mücadele etmiştir. Dini cemaatlerin faaliyetlerine son verilmesiyle tekke ve zaviyelerin kapatılması, kılık kıyafetlerin laikleştirilmesi, kadınların haklarının geri verilmesi bu mücadelenin sonucunda yapılmıştır.⁶⁵

Laiklik ilkesinin hayata geçirilmesiyle din sömürücülüğü yapan grupların önü kesilmeye çalışılmış, dinin siyasete alet edilmesi engellenerek bireylerin kendilerini bulabildikleri yeni ufuklar açılmıştır. Laiklik, siyasi bir mesele olmasının dışında bireylerin özgürlüklerini kısıtlayan dinin içinde olmayan sonradan uydurulmuş hurafeler ile yanlış yerlere yönlendirilmesinin engellenmesi meselesidir.⁶⁶

Sonuç olarak, o zamanın şartlarına baktığımızda ulus devlet ve toplum fikri İslam dininin kabul edilmesiyle yeniden şekillenen yıpranmış geleneksel devlet ve toplum yapılanmalarına karşı bir kazanç elde etmiştir. Bunda başta Laiklik ilkesi olmak üzere diğer beş ilkenin rehberliğinde yapılan çağdaşlaşma hareketlerinin başarıya ulaşması büyük öneme sahiptir.⁶⁷

- 6. İnkılapçılık:** Türkiye toplumunu geri kalmışlık ve miskinlikten kurtarmak için diğer beş ilkenin rehberliğinde yapılan modernleşme hareketlerini İnkılapçılık ilkesi içinde analiz etmek gerekmektedir. Tarık Zafer Tunaya, Atatürk'ün yaptığı devrimleri Doğu geleneklerine bağlı uysal bir halk kitlesi adına, milli iradeyi temsil eden aydınların harekete geçmesi olarak ele alır.⁶⁸ Atatürk inkılapçılığının bize göstermek istediği esaslardan en mühimi ardılı olduğu Tanzimat neslinden farklı olarak Anadolu'da bin yıllık tarih boyunca İslam kültürüyle kendi geleneksel yaşam biçimini harmanlayıp, oluşturulan bu eklektik kültürle oluşturmuş olduğu toplum ve devlet kurumlarından tamamen koparak, yeni dünyanın gelişmiş kıtası olan Avrupa'nın rehber edinmiş olduğu medeniyet seviyesine yükselme isteğidir. Mustafa Kemal, Doğu gelenekçiliğinin artık Türk milletine fayda sağlamayacağına kanaat getirmiştir.⁶⁹ Bu yüzden de Doğu gelenekçiliğinin oluşturduğu bütün toplumsal ve siyasal kurumlar dönüştürülmeliydi.

---

⁶⁵ Mardin, s. 71-73

⁶⁶ Niyazi Berkes, **Atatürk ve Devrimler**, İstanbul: Adam Yayınları, 1993, s.166-167

⁶⁷ Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1973, s.461

⁶⁸ Tarık Zafer Tunaya, **Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük**, Turhan Kitabevi, 1981, s.107

⁶⁹ Orhan Koloğlu, **Bir Çağdaşlaşma Örneği Olarak Cumhuriyet'in İlk Onbeş Yılı (1923-1938)**, İstanbul: Boyut Yayınları, 1999, s. 253-261

Mustafa Kemal, bunları yaparken büyük bir muhalefete karşılaşacağını farkındaydı. Kendisine karşı oluşan muhalefete rağmen kafasında oluşturduğu ideal devlet ve toplum projesini hayata geçirdi. Mustafa Kemal'in söylediği gibi toplumda geri kalmışlık ve umutsuzluğun yanında Osmanlı Devleti'nin fiilen yıkılmış olması halkın arasındaki aydınların ortaya çıkarak önce Kurtuluş Savaşı'na sonra da yeni kurulan Cumhuriyet'in oluşturmaya çalıştığı yeni toplumsal ve siyasal kurumların meydana getirilmesine katkı sağladı. Yenilikler yapılırken Milli Mücadeleye destek vermiş olan aydınların çoğu, Mustafa Kemal'in belirlemiş olduğu geçmişin hantallığı ve çürümüşlüğünden koparılmış modern bir devletin kurulmasına destek verdi. Tanzimat aydınları ve daha sonra kurulan Jön Türkler hareketi ve İTC dahi bu kadar radikal kopuşu düşünmediler. Onların kafasındaki görüş İslam ve Türk kültürüyle karışmış olan Doğu kültürünü yenileyerek Batı modernizminin içinde dizayn etmektir. Hatta bir kısım aydın İslam kültürüne ve şeriatına bağlılığın artırılmasının devletin gelişmesinde büyük öneme sahip olacağına inanıyordu. Tabii ki Tanzimat sonrası oluşan aydınların bir kısmı radikal bir kopuştan bahsetmekteydi; fakat bu düşünceyi savunanların sayısı diğerlerine göre çok azdı. Osmanlı Devleti'nin yaşamış olduğu toplumsal ve siyasal buhranlar, kurtuluşu gelenekten koparak Batı modernizmine dayalı yeni bir devlet ve toplum düzeni kurulması gerektiğini düşünen aydınların çoğalmasını sağladı. Sonuç olarak Mustafa Kemal'in devrimlerine karşı muhalif bir sınıf olmasına karşın Tanzimat'tan beri kurumsallaşmış olan yenilik hareketlerinin oluşturduğu aydın kesiminin desteğinin yanı sıra toplumsal ve siyasal durumun Mustafa Kemal'in yapmak istediği devrimlere müsait bir ortam oluşturmuştur.

İnkılapları gerçekleştiren Mustafa Kemal, Türkiye'nin hem toplum hem de devlet kurumlarıyla modern bir ülke yolunda ilerlemesini sağlayan yeniliklerin nasıl korunacağıyla ilgili kaygıları hep olmuştur; ancak inkılapların korunması ve gelecek nesillere aktarılmasıyla ilgili yöntemleri her zaman belirlemiş ve hayata geçirmiştir. Mustafa Kemal, inkılapların kalıcılığını, sürekliliğini ve esaslarını korumanın ancak bilime dayalı bir eğitim ve öğretim sistemiyle mümkün olacağına inanmaktaydı.

Mustafa Kemal'in yapmış olduğu devrimler, sosyal devlet bilincini içinde barındıran ve milli bir modern devlet yapılanması için yapılan çalışmalardı. Mustafa Kemal'in toplum düzeninde yapmak istediği köklü değişimler yine bu sosyal devlet bilinciyle yapılacak olan devrimlerin halk tarafından benimsenmesinin gerekli olmasıydı.⁷⁰ 1 Kasım 1928'de yapılan Harf

---

⁷⁰ Tunaya, s.108

inkılabından sonra kullanılacak yeni harflerin halka tanıtılması ve 1925’ de yapılan Şapka inkılabından sonra yapılan tanıtım çalışmaları bu duruma vereceğimiz örneklerdendir.⁷¹

İnkıpların çoğu ihtiyaçtan doğar. Türkiye toplumunun sosyal ve iktisadi temelde değişime ihtiyacı vardı. İnkıpların yapılması en azından Türkiye şartları için yönetim meselesinden çok milli bir meseleydi. Toplumun yeni bir düzene ihtiyacı vardı; fakat ülkenin elindeki kadrolar mevcut düzenin iyileştirilmesiyle ülkenin refaha kavuşacağını zannediyorlardı. Tanzimat’tan beri yapılan yenilikler hepsi devletin büyümesi ve saltanatın devamlılığı için yapılan yeniliklerdi.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Mustafa Kemal’in yapmış olduğu siyasi, sosyal, kültürel ve iktisadi yenilikler Türkiye toplumunun modern bir ‘Ulusal Devlet’ e evrilmesini sağladı.⁷²

Devrimlerin oluşumunda etki eden en temel faktörlerden biri devrimi oluşturacak kadroların sınıfsal durumlarındaki yerleridir. Mustafa Kemal’in hayata geçirmiş olduğu devrimin içeriği ve kapsamına baktığımızda ulusal bir burjuva devrimi olduğu aşikardır. Çünkü aristokrasi ve feodal düzene dayalı bir monarşiden milli egemenliğe dayalı bir yönetime geçilmesi ve çoklu etnik yapıyı toplum yapısından ulusal devlete geçişi bu durumun en tipik sonucudur.⁷³

Türkiye Cumhuriyeti’nin Batılı devletlerin gelişmişlik ve refah seviyesine ulaşması için yapılan bu inkıpların birçoğundan ilkeleri açıklarken bahsetmiş olduk. Bahsetmediğimiz diğer inkıplar ise şu şekildedir: Üniversite Reformu, Üniversite öğreniminin düzeltilmesi, Halkevlerinin açılması ve Milletlerarası Takvim ve Saatin kabulü, yeni rakamların kabulü ve ölçülerde değişikliklerdir.

Görülen odur ki, 19. yüzyılda başlayan yenileşme hareketlerinin, Türk toplumunun Mustafa Kemal önderliğinde geliştirmiş olduğu inkılap hareketlerini hayata geçiren entelektüel kadroların oluşmasında büyük katkısı vardır; fakat bu yenileşme hareketleri bize tam bir kopuşu açıklayamaz. Elbette ki yeni bir bürokratik ve devlet düzeni oluşturmuş olan Tanzimat neslinin düşünce yapısını oluşturan fikirler siyasi ve sosyal değişimlerin vermiş olduğu etkiyle yeni kurulacak Cumhuriyet’in kuruluş gayesini oluşturacak olan fikirlerin özünü olacaktı. Mustafa Kemal, gelenekle Batıcılığı birleştiren bir sistemden çok sadece Batı modernizmini kendine yol edinen bir fikriyatı hayata geçirmiştir. Bu bakımdan Tanzimat entelektüellerinden ayrılır. Mustafa Kemal, Ziya Gökalp’ in dile getirdiği devlet ve toplumu oluşturan bütün

⁷¹ Arnold Toynbee, **Medeniyet Yargılanıyor**, İstanbul: İşaret Yayınları, 1988, s.188

⁷² Şevket Süreyya Aydemir, **İnkılap ve Kadro**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1990, s.126,128

⁷³ Taner Timur, **Türk Devrimi ve Sonrası**, Ankara: İmge Kitabevi, 1993, s. 215

öğelerinin Türkçülük ve çağdaşlık esasına göre dönüştürülmesi fikrini benimsiyordu. Bunun oluşması içinde tüm olanaklarını kullanarak altı ilkenin rehberliğinde ve milli burjuvazinin önderliğinde toplumu kurulacak olan çağdaş ve milli bir devletin bir parçası olması için cesaretlendirdi.

2. BÖLÜM

2. BAŞLANGIÇTAN TEK PARTİ İKTİDARININ KURULUŞUNA TÜRKİYE'DE BASIN VE TOPLUMSAL İŞLEVLERİ

2.1. Başlangıçtan I. Meşrutiyet'in İlanına Kadar Osmanlı Devleti'nde Basın

Osmanlı Devleti'nde yayınlanmaya başlayan ilk gazeteler yabancılar tarafından çıkarılmıştır. Bazı kaynaklarda Albert Duyabe'in 1796'da 15 günde bir çıkardığı *Gazette Française de Constantinople* ilk gazete olarak gösterilse de esas olarak Fransa'nın İstanbul elçisi Verniac'ın 1795'te Fransızca olarak yayımlanan *Bulletin des Nouvelles*'i Türkiye'de yayınlanan ilk gazete olarak gösterilir. Bu gazeteleri İzmir'de aylık olarak okuyucularına ulaşan *Le Smyrneen* (1824), haftalık çıkan *Le Spectateur Oriental* (1824) ve *Le Courrier de Smyrne* (1828) gazeteleri izler.⁷⁴

Osmanlı Devleti sınırları içinde Türkçe yayınlanan ilk gazete olarak padişah II. Mahmud'un emriyle çıkartılmaya başlanan *Takvimi Vakayi* (11 Kasım 1831) gösterilir; ancak Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın çıkardığı ve Bulak matbaasında basılan *Vekayi Mısriyye* (20 Kasım 1828) gazetesi ilk Türkçe gazete olarak ele alınmalıdır. *Vekayi Mısriyye*'nin çıkarılışı II. Mahmud'un da Türkçe olarak gazete çıkarmasında önemli bir etken olarak ortaya çıkmaktadır. Osmanlı Devleti'ne matbaanın 200 yıllık bir gecikme ile gelmesi gazete yayıncılığında da benzer bir gecikmenin olmasının en önemli nedenlerindedir. 1831 yılında II. Mahmud tarafından gazete çıkarılması kararı yaşanan toplumsal dönüşüm sürecinin ve başlatılan "Nizam-ı Cedid" hareketinin bir parçası olarak düşünülmelidir.⁷⁵

⁷⁴ Ali Budak, "Fransız Devrimi'nin Osmanlı'ya Armağanı: Gazete, Türk Basının Doğuşu", Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/3, Summer 2012, 663-676, Ankara.

⁷⁵ Hıfzı Topuz, **100 Soruda Türk Basın Tarihi**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1973, s.5.

Gazetenin çıkış nedenleri *Mukaddeme-i Takvim-i Vakayi* başlıklı giriş yazısında belirtilmiştir. Buna göre eskiden vakanüvis olarak adlandırılan resmi tarih yazarları kendi zamanlarının önemli hadiselerini kaleme alsalar da bunlar ancak belli bir zaman diliminden sonra halka ulaşmaktaydı. Gerçekleri zamanında öğrenemeyen halk katmanlarında olaylar yanlış yorumlanabilmekte ve haliyle bu durum toplumun ve devletin işleyişine zarar veren olumsuzluklara neden olmaktaydı. Giriş yazısında gazetenin bu olumsuzlukların giderilmesi için çıkarıldığı belirtilmekte ve artık ilk elden hızlı bir şekilde bilginin iletilebileceği vurgulanmaktaydı.⁷⁶ *Takvim-i Vakayi*'nin çıkışı Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'ın ilanı ile ifadesini bulacak olan "Vatandaşlık" kavramının gelişimi açısından büyük önem taşımaktadır. Gazete, devleti yönetenlerle yönetilenlerin arasında bir meşruiyet zemini, bir mutabakat yaratma çabasının ürünlerinden biri olarak düşünülmelidir.

Gazete, başlangıçta haftalık olarak okuyucuyla buluşmuş, daha sonraları belli aralıklarla çıkmaya başlamıştır Süleymaniye Camisi ile Üniversite bahçesi arasında bulunan bir konakta çıkarılmıştır. İlk sayısı 5000 adet olarak 40x27 cm boyutlarında basılmıştır. Resmi bir gazete olması nedeniyle genel olarak kamu işleriyle ilgili halkı bilgilendiren içeriklere yer vermiş, Osmanlı Devleti'nin çok uluslu yapısına uygun olarak Fransızca, Rumca, Ermenice, Arapça, Farsça olarak yayınlanmıştır. Gazetenin başına Vakanüvis Esat Efendi getirilmiştir. Haber toplama işleri için Bab-ı Ali kalemi katiplerinden Sarım Efendi ve Serasker maiyetinden Sait Bey görevlendirilmiştir. Gazetenin içeriğinde bulunan bölümler şu şekildedir: Umur-u Dahiliye (iç haberler), Mevad-dı Askeriye (askeri işler), Umur-u Hariciye (dış haberler), Fünun (bilimler), Tevcihat-ı İlmiye (din adamlarının atanması), Ticaret ve Es'ar (ticaret ve fiyatlar).⁷⁷

Takvimi Vakayi gazetesi 4 Kasım 1922 tarihine kadar kesintilerle de olsa yayını sürdürmüştür. Gazetenin son nüshasının 4 Kasım 1922'de çıkması da Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'e geçiş bağlamında oldukça simgesel bir anlama sahiptir. Gazete yayın hayatı boyunca "Resmi Gazete" olarak görülmesine rağmen sansüre uğramıştır. İlk kez 1879'da bir dizgi hatası yüzünden kapatılmış, 12 yıl sonra 1891'de yeniden yayınlanmaya başlamış ancak 1892'de, yine meydana gelen bir dizgi hatası yüzünden yeniden kapatılmış ve 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanına kadar 15 yıl kapalı

---

⁷⁶ Topuz, s.6.

⁷⁷ Topuz, s.6-8.

kalmıştır. Gazete 1908’de yeniden çıkartılmaya başlanmış ve 4 Kasım 1922 tarihine kadar yayını sürdürmüştür.⁷⁸

Takvimi Vakayi’den sonra da birçok gazete yayın hayatına başlamıştır. Bunlardan biri de İstanbul’da muhabirlik yapan William Churchill adındaki bir tüccarın çıkardığı *Ceride-i Havadis*’dir (3 Temmuz 1840). Dış haberlere ve çevirilere önem veren bu gazete aynı zamanda ilk ölüm ilanlarını yayınlayan gazetedir. Gazetenin gelirleri içerisinde devletten aldığı yardım dışında ilanlar da önemli bir yer tutmaktadır. Gazete en önemli gelişmesini Kırım Savaşı sırasında göstermiştir. Kırım’a muhabir olarak giden William Churchill’in göndermiş olduğu yazılar yayınlanmış, gazete önemli miktarda tiraj kazanmıştır. William Churchill’in ölümünden sonra gazete yayın hayatına son vermiştir (27 Eylül 1864). Daha sonra William Churchill’in oğlu Alfred Churchill gazetenin ismini değiştirerek *Ruzname-i Ceride-i Havadis*’i haftada beş gün yayınlamaya başlamış; fakat bu girişim de uzun sürmemiştir.⁷⁹

Şinasi ve Agah Efendi’nin kurmuş olduğu *Tercüman-ı Ahval* gazetesi kendinden önce çıkan diğer iki gazeteye göre daha önemli bir konumdadır. Gazete içeriği, yetişen gazeteci nesline bir okul olması nedeniyle basın tarihimizde önemli bir yere sahiptir. Gazete; iç ve dış haberlerin dışında eğitici haberlere de yer vermekteydi. Bunun dışında da devlet işleriyle alakalı duyuruları, bildirimleri ve tüzükleri halka sunmaktaydı. İlk tefrika yine bu gazete sayesinde çıkmıştır. Bu eser de Şinasi’nin ‘‘Şair Evlenmesi’’ adlı yapıtıdır. *Tercüman-ı Ahval* 1866 yılında kapanmıştır. Şinasi Agah Efendi ile kurmuş olduğu *Tercüman-ı Ahval* gazetesinden ayrılarak tek başına *Tasvir-i Efkar*’ı çıkarmıştır (27 Haziran 1862). Gazete, iç ve dış haberler olarak iki bölüme ayrılmış ayrıca halk egemenliği ve düşünce özgürlüğü ile ilgili halkı uyandırıcı siyasi içerikli yazılar kaleme almıştır. Şinasi üç yıla yakın çıkardığı gazeteyi tutuklanacağı şüphesiyle Namık Kemal’e bırakmıştır. Daha o sıralar 25 yaşında olan Namık Kemal Şinasi’nin siyasi çizgisini sürdürmüştür. ‘‘Şark meselesi’’ başlıklı yazı dizisi nedeniyle Namık Kemal’in gazeteciliği yasaklanmış, Namık Kemal bu gelişmelerden dolayı gazetenin yönetimini Recaizade Mahmud Ekrem’e bırakarak Avrupa’ya kaçmıştır.⁸⁰

---

⁷⁸ Topuz, s. 7.

⁷⁹ Topuz, s. 8-10.

⁸⁰ Topuz, s. 15-16

I. Meşrutiyet'in ilanına kadar geçen sürede *Tasvir-i Efkar*'ın yetiştirdiği gazeteci neslinin ve gazetecilik anlayışının da etkisiyle “muhalif” olarak nitelenebilecek gazetelerin ortaya çıktığı görülür. Ali Suavi'nin 1866-1867 tarihleri arasında çıkarmış olduğu *Muhbir* gazetesi, Namık Kemal'in 1870-1873 yıllarında yayın hayatını sürdüren *İbret* gazetesi, Basiretçi Ali Bey'in çıkarmış olduğu *Basiret* gazetesi (1869-1878; 1908-1909) bunlar içinde en önemlileridir.⁸¹

II. Mahmud'la başlayan modernleşme hareketleri Tanzimat'ın ilanıyla hız kazanmıştır. Bu süreç ortaya çıkmaya başlayan modern eğitim kurumlarında eğitim gören, gazetelerde çalışmaya başlayan “Batıcı” ve “seçkinci” yeni bir entelektüel ve bürokratik zümrenin oluşmasını da desteklemiştir. Osmanlı Devleti'nin yaşamakta olduğu iç ve dış siyasal, ekonomik, kültürel sorunlara çare arayan bu çevreler açısından dönemin gazete ve dergileri sadece birer yayın organı değil aynı zamanda birer örgütlenme aracı da olurlar. Bu süreç, yönetenler tarafından da dikkatle izlenmiş ve basın alanında tam bir denetim sağlamak için araçlar ortaya çıkarmışlardır. Basın alanındaki ilk yasal düzenleme 1858'de Fransa Yasası'ndan devşirilip yürürlüğe giren Ceza Kanunu'nun basınla ilgili maddeleridir. Daha sonra 1864'te yürürlüğe giren Matbuat Nizamnamesi'yle ülke sınırları içinde gazete yayınına ön izin alınması şartı konulmuştur. Nizamname'ye konulan maddeler incelendiğinde fikren hükümete yakın olan gazetelerin ruhsat alabileceği görülmektedir.⁸²

Basın alanındaki diğer bir düzenleme de 1867'de geçici olarak çıkartılan ancak II. Meşrutiyet'in ilanıyla yürürlükte kalan Ali Kararname'dir. Bu Kararname'yle basın için her alanda yasaklamalar getirilmiştir. Hükümete, yasalara uymayan gazeteleri kapatma yetkisi verilmiştir. Kararname doğrudan doğruya yayın öncesi sansür uygulanması sistemini getirmiştir. Bu gelişmeler yeni oluşmaya başlayan sivil toplum hareketlerini ve basını olumsuz yönde etkilemiştir. Sürecin en önemli aktörleri olan “Yeni Osmanlılar” yurt dışına kaçma yolunu seçmek zorunda kalmıştır. *Muhbir* ve *Tasvir-i Efkar*'ın kapatılması Ali Suavi ve Namık Kemal'in sürgüne gönderilmesi gibi gelişmeler hükümetçe düşünürlere yapılan baskıların en tipik örnekleridir.⁸³

---

⁸¹ Yasemin Doğaner, “Hürriyet ve Modernleşme Enstrümanı Olarak Osmanlı'da Basın”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Haziran 2012, Cilt 29, Sayı 1, s. 114

⁸² Ali Gevgili, *Türkiye'de Yenileşme Düşüncesi Sivil Toplum, Basın ve Atatürk*, Ankara: Bağlam Yayınevi, 1990, s. 47,48

⁸³ Gevgili, s.48-51

Dönemin padişahı Abdülaziz ve Sadrazam Ali Paşa'nın yönetiminden memnun olmayan bazı aydınlar 1865'te Jön Türk Hareketi'ni kurarlar. Ülkede artan baskılar neticesinde gazeteleri kapatılan Şinasi, Namık Kemal, Ziya Bey, Agah Efendi ve Ali Suavi gibi birçok aydın Paris'e giderek Mustafa Fazıl Paşa önderliğinde Osmanlı yönetimine karşı muhalefete başlarlar. Ali Suavi *Muhbir* gazetesini 31 Aralık 1867 yılında Londra'da yeniden çıkarmaya başlar. 3 Kasım 1868 yılına kadar yayın hayatını İngiltere'de sürdürür. Namık Kemal, 29 Haziran 1868'den itibaren *Hürriyet* gazetesini Londra'da çıkarmaya başlar. Namık Kemal, ülkenin kurtuluşunun Ali Suavi'nin fikirlerinin aksine daha seçkin ve sivil olan bir sistemle sağlanabileceğini savunuyordu. Adı geçen iki önemli aydının dışında 29 Ağustos 1872'de *Devir*'i kuran Ahmet Mithat Efendi liberal düşünceye karşı ulusalcılık düşüncesine bağlı devletçi bir iktisadi sistemi savunur.⁸⁴

Şinasi, Ali Suavi, Namık Kemal, Agah Efendi ve Ziya Paşa gibi aydınların etkili muhalefetleriyle halk bilinçlendirilmeye çalışılarak Abdülaziz'den sonra tahtta geçen V. Murad'ın sağlık sorunları nedeniyle tahtı bıraktığı kardeşi II. Abdülhamid' in Meşrutiyet yönetimini kabul etmesine katkı sağlamışlardır. Tabi bunda Osmanlı bürokrasisi içinde Mithat Paşa gibi yenileşme yanlısı yöneticilerin katkısı çok fazladır. Fakat I. Meşrutiyet olarak adlandıracağımız bu dönem çok kısa sürecek ve II. Abdülhamid 1877-1878 yılları arasında meydana gelen Osmanlı- Rus Savaşı'ndaki kötü gidişatı bahane ederek meclisi tatil edecek ve ülke otuz yıldan fazla bir dönem istibdat yönetimiyle yönetilecekti.

II. Abdülhamid, Meclisi tatil ettikten sonra kendisine gelebilecek eleştirilere karşı önlem almak için 1878'de Sansür Heyeti kurarak, gazetelerin daha basım öncesinde tümüyle denetlenmesi için çalışmaları başlatır. Böylelikle gazeteler, hem sıkı bir kontrolden geçirilerek yönetim karşısı düşüncelerin gazetelere yansımalarının önüne geçilecek, hem de gazeteler baskı altına alınacaktı. Bu çalışmalar o kadar ileri gidecekti ki yurt dışından gelen bütün yabancı gazeteler bile sansürden geçecekti. 1880'den itibaren de tüm kitap basımcılığı denetim altına alınmıştır.⁸⁵

---

⁸⁴ Gevgili, s.51-58

⁸⁵ Gevgili, s.66-68

Osmanlı'da yaşanan siyasi ve iktisadi çözüme, sosyal ve kültürel çözülmeyi de beraberinde getirir. Tanzimat'la başlayan özgürlük ortamı Abdülaziz döneminde sekteye uğramış, II. Abdülhamid ile birlikte tamamen sona ermiştir. II. Mahmud döneminde başlayan yenileşme hareketleri Tanzimat dönemiyle devam etmiş, özellikle eğitimin ve siyasi kurumların Batı standartlarına göre düzenlenmesi ve ifade özgürlüğünün araçlarının ortaya çıkmaya başlaması yeni toplumsal dinamikleri beraberinde getirmiştir. Bu dönüşümden duyulan korku Abdülaziz ve II. Abdülhamid döneminde bir dizi yasaklamanın getirilmesine neden olur. Ancak başlayan toplumsal dönüşüm süreci Meşrutiyet'in ilanına giden süreci hazırlamıştır. II. Abdülhamid bu taleplere karşı duramayacak 33. yıl süren yönetimi Temmuz 1908'de son bulacak ve II. Meşrutiyet ilan edilecektir, kendisi de 31 Mart vakası sonrasında tahttan indirilecektir.⁸⁶

II. Abdülhamid dönemi basın açısından önemli baskıların yaşandığı bir dönem olur. Meşrutiyet yönetiminin rafa kaldırması ve ifade özgürlüğünün ortadan kaldırılması Türk aydınlarının yurt dışına çıkmasına sebep olur. Burada aydınlar Abdülaziz döneminde yaptıkları muhalefeti bu sefer II. Abdülhamid'e karşı sürdürdüler. Bu gazetelerin en önemlileri şunlardır:

Meşveret: Ahmet Rıza Bey tarafından Paris'te kurulmuştur (1895). Türkçe ve Fransızca çıkan gazete toplam dört sayfadan oluşmakta ve gazetenin içeriğinde II. Abdülhamid yönetimini eleştiren haberler ve makaleler bulunmaktaydı. Hatta II. Abdülhamid gazetenin kapatılması için Fransız hükümetine başvurmuş bu yüzden Ahmet Rıza Bey gazeteyi önce İsviçre'ye sonra da Belçika'ya taşımıştır.⁸⁷

Mizan: Mizancı Murad Bey'in kurduğu gazete önce 1897'de Kahire'de sonra da Cenevre'de çıkartılmaya başlamıştır. Murad Bey İstanbul'a dönünce gazete kapatılmıştır.⁸⁸

Osmanlı: İshak Sukuti ile Abdullah Cevdet tarafından Cenevre'de kurulmuştur (1 Aralık 1897). Gazete Türkçe ve Fransızca olarak çıkmaktaydı. *Osmanlı* gazetesi 1

---

⁸⁶ Ecvet Güresin, **31 Mart İsyanı**, İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi yayını, 1998, s. 75, 76

⁸⁷ Topuz, s.40, 41

⁸⁸ Topuz, s.41

Haziran 1900'e gelinceye kadar Cenevre'de çıktıktan sonra İngiltere'de çıkmaya başlar. *Osmanlı* gazetesi 120'inci sayıdan sonra Kahire'de çıkmaya başlar.⁸⁹

II. Abdülhamid'in tutucu istibdat yönetimine karşı ortaya çıkan bu üç gazetenin dışında birçok gazete çıkartıldı. Bunlardan en önemli olanlarından bazıları şunlardır: *İkdam* (Ahmet Cevdet, 1896)⁹⁰, *Hürriyet* (Londra, 1896), *Kanuni Esasi* (Kahire,1897), *Hakikat* (Cenevre,1897), *Enini Mazlum* (Kahire,1899), *İntikam* (Cenevre, 1900), *Selamet* (Folkestone, 1901), *Le Moniteur Ottoman* (1901), *Le Liberal Ottoman* (1901), *Şurayı Ümmet* (Ahmed Rıza Bey, 1902-1908), *İçtihat* (Cenevre, Abdullah Cevdet, 1904), *Terakki* (Prens Sabahattin, 1906) vb.⁹¹

II. Abdülhamid döneminde ortaya çıkan baskıcı yönetimin yanında etnik ve dini gruplar arasında yaşanan siyasal ve sosyal çözümler ve Türk toplumunun yaşadığı düşünsel değişimler, Osmanlılık düşüncesiyle aydınlar arasındaki kopuşu hazırlar. II. Meşrutiyet'in ilanından Cumhuriyet'e giden süreçte Osmanlı aydını da bir dönüşüm geçirmiştir. Batılılaşma düşüncesi Osmanlı aydınları arasında pozitivist düşüncenin taraftar bulmaya başlaması, kapsayıcı bir "Osmanlılık" fikrinden Türkçülük düşüncesine doğru bir eğilimin başlaması, Türkçe'nin Arap ve Fars dilinin etkisinden kurtarılması ve özgün bir Türk dili haline getirilmesi gibi hareketler üzerinden yaygınlaşır. Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan süreç ve yaşanan kopuş birden bire 1920'lerde başlayan bir düşünce değildir. Bilakis bu kopuşun ardında 1800'lerin başından itibaren başlayan ve 19. yüzyıl'ın son çeyreğinde ivme kazanan büyük bir tarihsel süreç yatmaktadır.

2.2. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra basının durumu

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi Osmanlı basınında ifade özgürlüğü açısından yeni bir dönemdir; fakat meydana gelen bu özgürlük, karmaşayı da beraberinde getirir.⁹² Osmanlı aydınları arasında düşünsel açıdan birçok farklılık vardı. Etnik, dini ve fikir ayrılıkları ortada bir karmaşa yaratmaktadır. II. Abdülhamid'in baskıcı yönetimine

⁸⁹ Topuz, s.41

⁹⁰ M. Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, İstanbul:Çağlayan Kitabevi, 1982, s. 284-28.

⁹¹ İnuğur, s.299-302

⁹² Server R. İskit, **Türkiye'de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış**, İstanbul: İstanbul Devlet Basımevi, 1939, s.130

karşı bir araya gelen muhalefetin arasındaki görüş ayrılıkları yavaş yavaş ortaya çıkar. Dönemin yaygın fikriyatlarından olan Ulusçuluk fikri Osmanlıcılık ve İslamcılık fikrinin önüne geçmeye başlar. Ayrıca farklı fikir ve ideolojiyi benimseyen insanlar ülkenin selameti için farklı düşüncelere karşı sert söylemlerde bulunmaya başlarlar. Basın tüm bu karmaşanın merkezinde yer alır. 13 Nisan 1909'da tarihimize "31 Mart Vakası" olarak geçecek olan hadise bu görüş ayrılıklarının olduğu noktanın bir göstergesi olur. II. Meşrutiyet'in ilanını gerçekleştiren İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC) yönetimine karşı grupların birleşerek cephe almaları, İTC'ye muhalif gazetecilerin suikaste uğraması ortamı gerginleştirir. Prens Sabahattin'in de görüşlerine yer veren Derviş Vahdeti'nin çıkardığı *Volkan* gazetesi muhalefetin sesi olur. Sonuç olarak Makedonya'dan gelen Hareket ordusu isyanı bastırır.⁹³

24 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden tam iki ay sonra gazete sayısı iki yüzü geçmişti. Gazeteciler bir araya gelerek sansürü kaldırmıştır; ancak, 31 Mart Vakası'nın yaşanmasına da sebep olan birçok fikir ayrılığı Türkiye basınına da yansımıştır. 2 Ağustos 1908'de yayınlanmaya başlayan *Tanin* gazetesi ve daha önce kurulan *Şuray-ı Ümmet* gazetesi İttihat ve Terakki'nin yayın organı görevi görmekteydi.⁹⁴ Bu nedenle 31 Mart Olay'ı patlak verdiğinde ilk bu gazeteler yağmalanmıştır. Bu dönemde Ahmet Mithat Efendi *Tercüman*'ı, Murat Bey *Mizan*'ı, Ahmet Cevdet *İkdam*'ı çıkarmaya devam etmiştir. Yine bu dönemde *Volkan* dışında İTC karşıtı birçok gazete yayınlanır. Bunların başında *Hukuk-ı Umumiye*'yi çıkaran Mevlanzade Rıfat bulunmaktaydı.⁹⁵ *Hukuk-ı Umumiye* kapatılınca yerine Hasan Fehmi'nin başyazarlığını yaptığı *Serbesti*'yi çıkarılır. Milletvekili Kozmide'nin çıkardığı gazete olan *Sada-yı Millet*'in başyazarı ise genç bir gazeteci olan ve daha sonra bir suikaste kurban giden Ahmet Samim olacaktır.

Yukarda saydığımız gazetelerin dışında pek çok gazete yayın hayatında bulunmaktaydı. Bunlardan bazıları şunlardır: Abdullah Zühtü ve Mehmet Sadık'ın yazdıkları *Yeni Gazete*, Süleyman Nazif, Ahrar Fırkası'nın sağladığı maddi olanaklarla yönettiği *Osmanlı*, Mustafa Suphi'nin İTC'nin politikalarını eleştirdiği *İfham*, Talha

⁹³ Necdet Aysal, "Örgütlenmeden Eyleme Geçiş: 31 Mart Olayı", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Mayıs-Kasım 2006, Sayı 37-38, s. 15-53

⁹⁴ Server R. İskit, *Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, Ankara: Başvekalet Basın ve Yayın Müdürlüğü, 1943, s.147

⁹⁵ Mevlanzade Rıfat, *Türkiye İnkılabının İç Yüzü*, İstanbul: Pınar Yayınları, 1993, s. 53, 54

ve Velid Ebüzzıya'nın 1913'te yeniden çıkarttığı *Tasvir-i Efkar*, Ahmet Mithat'tan görevi devralan Şükrü Baban *Tercüman*'ı yönetecekti.

II. Meşrutiyet'in ilanı sadece gazete sayısını arttırmamış, gazetelerin tirajlarını da arttırmıştır. *İkdam*'ın günlük baskı sayısı altmış bine ulaşırken *Sabah*'ın tirajı 40000'e ulaşmıştır. Bunun yanında gazete sayılarının yanında yazarların sayısı ve çeşidi de artmıştır. Yine II. Meşrutiyet'in ilanından sonra oluşan özgürlükçü hava, Cumhuriyet döneminde söz sahibi olacak genç gazetecilerin önünü de açmıştır. Bu gazetecilerin en bilinenlerinden bazıları şunlardır: İlk yazıları *Yeni Gazete*'de yayınlanmaya başlayan Ahmet Emin Yalman, Yunus Nadi (Abalıoğlu) ve Zekeriya Serteldir.

Bu dönem Cumhuriyet döneminde de belirleyici olacak olan birçok ideolojik yaklaşımın ortaya çıktığı bir dönemdir. İslamcılık, Türkçülük, Batıcılık ve Sosyalizm düşünceleri yine aynı dönemde ortaya çıkan fikir akımlarıdır. İslamcılık fikriyatını benimseyen birçok yazar da Meşrutiyet yönetimiyle birlikte basında kendine yer bulacaktır. Şair Mehmet Akif (Ersoy)'un *Sırat-ı Mustakim* ve *Sebil-ür-Reşat* İslamcı düşüncenin kendine yer bulduğu önemli yayınlar olacaktır. Bunun yanında Sosyalizm'i benimseyen aydınların çıkardığı yayınlardan da söz etmek gerekir. Mustafa Suphi'nin yazdığı *İfham* dışında, Osmanlı İşçi Sendikaları Federasyonu 1909 yılında Selanik'te *Amele* gazetesini çıkarır . Diğer önemli bir sosyalist yayın ise Osmanlı Sosyalist Fırkası himayesinde İştirakçi Hilmi tarafından 1910-1912 yılları arasında çıkartılan *İştirak* gazetesidir. Türkçü fikirlere sahip aydınlar birçok gazete ve dergi çıkarır.

Bu yayınların en önemlilerinden birisi Türk Yurdu Cemiyet'inin yayınladığı *Türk Yurdu* dergisidir. Dergi 7 Aralık 1911'den 1918'e kadar belli aralıklarda yayınlanmıştır.⁹⁶

II. Meşrutiyet'in ilanı, ülkede haber ajanslarıyla ilgili yeni gelişmelere ortam hazırlar. Bunun en çarpıcı örneği o dönemde etkili olan iki önemli haber ajansı *Reuter* ve *Havas*'ın 1911'de işbirliği içine girerek, Osmanlı Telgraf Ajansı'nı kurmalarıdır. Ayrıca, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İTC Almanya'nın yardımıyla aldıkları

---

⁹⁶ Doğaner, s.118-119

haberleri kendi kurdukları Osmanlı Milli Telgraf Ajansı aracılığıyla dağıtması dönemin Türk basını açısından önemli gelişmelerdir.

1908'den sonra kültür-sanat yayınlarında da ciddi bir artış olacaktır. *Sırat-ı Mustakim* ve *Sebil-ür-Reşat*, milli bir lisan ve edebiyat hedefiyle ortaya çıkan bir zamanlar Selanik'te yayınlanan *Hüsn ve Şiir* dergisinin devamı olan *Genç Kalemler* dönemin önemli dergilerindendir. *Genç Kalemler* dergisinin en önemli yazarları Ali Canip (Yöntem) ve Ömer Seyfettin Ziya Gökalp'dir. Dr. Abdullah Cevdet ise *İçtihad* dergisini İstanbul'da çıkarmaktadır. Ahmet İhsan Tokgöz'ün çıkardığı *Servet-i Fünun*, Mehmet Rauf'un *Mahasın* ve Faik Sabri Duran'ın *Musavver* dergileri dönemin diğer önemli kültür-sanat dergileridir. Bu yayınların dışında çıkan diğer yayınlarda sırasıyla şu şekildedir: *Aşiyân* (10 Eylül 1908-12 Mart 1909), *İstişare* (17 Eylül 1908-1 Nisan 1909), *Rûbab* (7 Şubat 1912-28 Mayıs 1914), *Edebiyat-ı Umumiye* (1916-1919), *Şehbal* (14 Mart 1909-23 Temmuz 1914), *Resimli Kitap* (1908-1914)⁹⁷

Edebiyat dışında sanatın diğer alanlarında da yayınlar görmektediriz. 1 Şubat 1910 tarihinde yayınlamaya başlanan aylık *Felsefe-i Musiki* dergisi, ilk sinema dergisi olarak kabul edilen ve 1914 yılından itibaren haftada üç kez yayınlanan *Sinema Gazetesi*, 1909'da kurulan Osmanlı Ressamlar Cemiyeti tarafından desteklenen ve aylık olarak Ocak 1911'den itibaren yayınlamaya başlanan *Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi*, yine aynı dönemde yayınlanan *Nana* (1912), *Tiyatro ve Temaşa* (1914), *Ferah* (1914) ve *Temaşa* (1918) adında tiyatro dergileri önemli örneklerdir⁹⁸

Osmanlı Devleti'nde mizah yayıncılığının belli bir geçmişi olsa da mizah dergilerinin gerçek anlamda kısa süreli olarak kendine özgür bir ortam bulması yine II. Meşrutiyet'in ilanı ile olur. Fakat Meşrutiyet'le oluşan özgür düşünce ortamı kısa süreli olur ve birçok mizah dergisi politik hicivlerinden dolayı kapatılır. Dönemin önemli mizah dergilerinin bazıları şunlardır: *Karagöz* (1908), *Kalem* (1908), *Davul* (1908), *Cem* (1910) ve *Eşşek*.⁹⁹

⁹⁷ Uygur Kocabaşoğlu, *Hürriyet'i Beklerken: İkinci Meşrutiyet Basını*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, s.25, 26.

⁹⁸ Kocabaşoğlu, s.26

⁹⁹ Kocabaşoğlu, s.30-31

Osmanlı himayesindeki değişik etnik köklerdeki halkların kendi dilleriyle çıkardıkları yayınlar ilk kez 1908'den sonra yayınlanmaya başlamıştır. Kürtlerin, İstanbul'da çıkardıkları *Şark ve Kürdistan* (1908), *Kürd Teavün ve Terakki Gazetesi* (1908), *Amid-i Sevda* (1909), Diyarbakır'da yayınlanan *Peyman* (1909) ve yine İstanbul'da 1913'ten itibaren yayınlanan *Roji Kurd*, *Yekbun* ve *Hetawi Kurdü* örnek verebiliriz. Ayrıca Çerkezlerin 2 Nisan 1911 tarihinden itibaren, haftalık olarak çıkardıkları *Ghuaze* ve 27 Nisan 1910 tarihinde yayınlanmaya başlayan Süryanilerin çıkardıkları *Kevkeb Medinho* gazetesi Diyarbakır'da Süryanice ve Arapça olarak çıkartılır.¹⁰⁰

Meşrutiyet'in ilanından önce gelişmeye başlayan feminist hareket, 1908'den sonra kendine yeni bir hareket alanı buldu. Kadın haklarının savunulduğu bu yayınlarda erkeğin kadına bakışının yanında, kadınların kendilerine bakışıyla alakalı birçok yazı çıkmıştır. Genel olarak bu yayınlarda kadının iş hayatında daha çok yer almasından, kadın ve kızların eğitiminden, kadın-erkek eşitliğinden ve en nihayetinde kadınların toplumdaki yerinden söz edilmiştir. Aynı zamanda bu dergilerde birçok kadın, hem yönetici hem de yazar olarak kendine yer bulabilmiştir. Bu dönemde çıkan yayınların bazıları şunlardır: *Demet* (Eylül 1908), *Mahasın* (Eylül 1908), *Kadın* (Ekim 1908), *Kadınlar Dünyası* (Nisan 1913), *Osmanlı Kadınlar Alemi* (Nisan 1914).¹⁰¹

Farklı iş kollarına mensup çalışanların çıkardıkları yayınlar vardır. Bu duruma örnek olarak, özelde *Osmanlı Mühendis Mimar Cemiyeti Mecmuası*'nı verirken (Ekim 1909), devletin çıkardığı mesleki yayınlara örnek olarak Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Dairesi'nin, 28 Temmuz 1913'ten itibaren çıkartmaya başladığı *Polis Mecmuası*'nı gösterebiliriz.¹⁰²

2.2.1. II. Meşrutiyet Dönemi Basın-Yayın Alanındaki Yasal Düzenlemeler

Görüldüğü gibi İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra oluşan özgürlük ortamı, çeşitli görüşlere sahip yayınlar ve yazarların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu gelişmeler Türk basının canlanmasına katkıda bulunmuştur. Ancak yeni gelişen bu özgürlük ortamı kısa zamanda karmaşanın hakim olduğu bir alana dönüşecekti. Ülke

---

¹⁰⁰ Kocabaşoğlu, s.26, 27

¹⁰¹ Kocabaşoğlu, s.28, 29

¹⁰² Kocabaşoğlu, s.27

basınında oluşan karmaşanın son bulması için kanun çalışmaları başlatılır. Tam da bu esnada meydana gelen 31 Mart Vakası, yöneticilerin basını kontrol altına alınması ilgili düşüncelerine destek bulmasını kolaylaştırır. Yeni bir Basın Yasası hazırlanması için çalışmaya başlanılır. Basın ve matbaaların yeni bir düzen ve kontrol altına alınabilmesi için iki ayrı kanun tasarısı hazırlanır ve 16 Temmuz 1909’ da kabul edilerek yürürlüğe girer. 1909 Basın Yasası, 1881 tarihli Fransız Basın Yasası’ndan yararlanılarak hazırlanmıştır.

1909 Matbuat Kanunu maddeler halinde kısaca şu şekilde özetlenebilir:

- Devlet otoritesini zor durumda bırakarak vatandaşın güvenliğini tehlikeye atan ve halkı yönetime karşı kışkırtan yayın organları, kendilerine açılan davalar sonuçlanıncaya kadar hükümet tarafından geçici olarak kapatılabilecektir.
- Gazete çıkarmak isteyenlerin İstanbul’da Dahiliye Nezareti’ne, taşrada ise vilayete dilekçe vermeleri zorunlu tutulmuştur. Kanunda gazete çıkarmak için izin alınması zorunluluğu yoktur.
- Gazetelerin sorumlu müdürlerinin, Osmanlı uyruğunda ve 21 yaşında olması, kimlik ve yurttaşlık haklarını kullanmaktan yoksun bırakılmamış olması, sahtekarlık, dolandırıcılık, inancı kötüye kullanmak gibi suçlardan mahkum edilmemiş olması gerekmektedir.
- Bu kanun özellikle yayının yönetilmesi açısından, gazete ve dergilerin müdürlerine mesuliyet vermektedir. Bu sorumluluklardan biri de müdürün yönettiği yayının diline hakim olması şartıdır.
- Gazetenin sahibi olduğu için gelebilecek cezai yaptırımların –özellikle tazminatların- muhatabı gazetenin sahibidir.
- Gazete ve dergilerin her nüshasının iki adedinin sorumlu müdürün imzasıyla günü gününe en büyük mahalli amire gönderilmesi şartı konulmuştur.
- Çıkarılması için idareye beyanname verilmeyen gazete ve derginin yayını yasaklanmıştır.
- Padişaha karşı hakaret içeren yazının sahibine üç aydan üç yıla kadar hapis cezası verilecektir.
- Ahlak kurallarına uymayan yazıların ve resimlerin yayınlanması yasaklanmıştır.
- Ülkede yasal olarak kabul edilmiş dinlere ve mezheplere hakaret edilmesi yasaklanmıştır.

- Meclis-i Ayan, Meclis-i Mebusan, ordu, donanma, ÷lkedeki diplomatlara yayın yoluyla hakaret etmek, Şantaj yapmak, çıkar sağlamak suç sayılmıŐ ve bu suçlara uygulanacak cezalar belirtilmiştir.
- Meclislerin ve mahkemelerin gizli oturumlarındaki konuŐmaların, kanunların, kararların ve yönetmeliklerin resmi açıklama olmadan önce yayınlanması yasaklanmıştır. Bunun dışında savaş durumunda askeri haberlerin yayınlanması ile ilgili kurallar belirlenmiştir.

1909'da y÷r÷rl÷ęe giren Matbuat Kanunu'yla gazetelere ve dergilere karşı sert tutumlar alındığı s÷ylenemez. S÷re içerisinde kanunda bazı maddeler deęiŐikliğe uğramıştır. Matbuat Kanunu'nda yasaklar ve cezalar ayrıntılı bir Şekilde belirtilmiştir. Fakat bu durum basına yapılan keyfi sans÷rlemelere engel olmamıştır. Özellikle İTC'nin, ÷lke y÷netimini tek başına ele aldığı 1913 yılından sonra ve savaş koşulları bahane edilerek 1914 yılında y÷r÷rl÷ęe giren Sans÷r Talimatnamesi'yle basın keyfi bir Şekilde baskı altına alınmıştır.¹⁰³

2.3. M÷tareke D÷nemi Basını

I.D÷nya Savaşı'nın bitiminden sonra gelen m÷tareke ve işgal d÷neminde de basına karşı baskı devam etmiştir. 1919 yılının Şubat ayında y÷r÷rl÷ęe giren bir genelgeyle sıkıy÷netime tabi b÷lgelerde basın-yayınla ilgili her t÷rl÷ hareket, h÷k÷metin vereceği karara bağlanmıştır. İstanbul H÷k÷meti, bunun gibi birçok kısıtlayıcı kanunu y÷r÷rl÷ęe koyarak basını baskı altına almıştır. İstanbul H÷k÷meti'nin karşısında cephe alan Ankara H÷k÷meti İstanbul'la ilgili her t÷rl÷ haberleŐmeyi yasaklar. Bunun dışında Ankara H÷k÷meti bazı kurumlar kurarak basın-yayın faaliyetlerini kendi lehine kontrol etmeyi amaçlamıŐtır. Kurtuluş Savaşı bittikten sonra basın ÷st÷ndeki baskı nispeten azalmıŐtır. Fakat Şeyh Said Ayaklanması bahane edilerek 1925 yılında ilan edilen Takrir-i Suk÷n Kararlar'ı neticesinde muhalif basın susturulmuŐtur.¹⁰⁴

Milli M÷cadele yıllarında baskılara rağmen İstanbul'da farklı g÷r÷Őlere sahip birçok gazete ve dergi çıkmaktaydı. Anadolu'da ortaya çıkan Milli M÷cadele'ye destek veren farklı g÷r÷Őlere sahip yayınlar bulunmaktaydı. Anadolu'da y÷r÷t÷len Kurtuluş M÷cadelesi'ne destek veren yayınların bazıları: *Akşam*, *Yeni G÷n*, *İleri*, *Vakit*, *Tasvir-i Efkar*, *İkdam* ve *Terc÷man*. Milli

¹⁰³ İ. Ceyhan Koç, **Tek Parti D÷neminde Basın İktidar İlişkileri**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2006, s. 9-11

¹⁰⁴ Mete Tunçay, **T÷rkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Y÷netimi'nin Kurulması:1923-1931**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 149-152

Kurtuluş Mücadelesi'ne sıcak bakmayan gazeteler de vardı. Bu gazeteler içinde en önemli olanlar: *Peyam-ı Sabah*, *Alemdar* ve *İstanbul*'du. Bu gazetelerin dışında farklı ideolojiler çevresinde toplanmış yayın organları bulunmaktaydı. Eski İTC kadrosu *Tanin* gazetesi çevresinde toplanırken sosyalistler *Aydınlık* dergisini çıkartıyorlardı. İslamcı kesimin yayın organı ise *Sebilürreşad* dergisiydi.

İstanbul basını dışında bir Milli Mücadele basını ortaya çıkmıştır. 14 Eylül 1919 tarihinde çıkmaya başlayan *İrade-i Milliye*, bu gazetelerden ilki olacaktır. Daha sonra Mustafa Kemal'in isteğiyle 10 Ocak 1920'de *Hakimiyet-i Milliye* gazetesi çıkartılmaya başlandı. Zor şartlar altında çıkartılan gazetenin yazı işleri müdürlüğüne ilk önce Nizamettin Nazif Tepedenlioğlu getirildi. Recep Zühtü gazetenin sorumlu müdürü olur. İlk çıktığında haftada iki gün yayınlanan gazete, daha sonra günlük çıkartılmaya başlanır. Nizamettin Nazif'ten sonra yazı işleri müdürlüğüne sırasıyla, Hüseyin Ragıp Baydur, Nafi Atıf Kansu, Ziya Gevher Etili getirildi. Kurtuluş Mücadelesi'nden yana olan birçok aydın, *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde yazmaya başlar. Böylelikle gazetenin yazar kadrosu epey zenginleşir.

İlk önce İstanbul'da çıkmaya başlayan *Yeni Gün* gazetesi, baskılara dayanamayarak, yine Yunus Nadi yönetiminde 01 Eylül 1921'den itibaren Ankara'da çıkmaya başlar. Milli Mücadele sona erdikten sonra da İstanbul'da çıkmaya devam eder. 7 Mayıs 1924'de yerine *Cumhuriyet* gazetesi kurulur. Ayrıca Abdülgani Ahmet Bey'in sahibi olduğu *Öğüt* (1921-1923) ve Arif Oruç'un çıkardığı *Seyyare-i Yeni Dünya* (30 Ağustos 1920-11 Ekim 1920) Ankara'da çıkan diğer önemli gazetelerdir.

Bunların dışında birçok yerel gazete Milli Mücadele'yi desteklemişlerdir. Milli Mücadele'yi destekleyen gazetelerin bazıları: *Anadolu* (Antalya), *Amal-ı Milliye* (Maraş), *Dertli* (Bolu), *Türkoğlu* (Bolu), *Yeşil Yuva* (Artvin), *Işık* (Giresun), *Albayrak* (Erzurum), *Ahali* (Edirne), *Emel* (Amasya), *Küçük Mecmua* (Diyarbakır), *İzmir'e Doğru* (Balıkesir), *Doğru Söz* (Balıkesir), *Yeni Adana* (Adana), *Açıksöz* (Kastamonu), *Babalık* (Konya), *İstikbal* (Trabzon), *Ahali* (Samsun), *Satveti Milliye* (Elazığ). Kurtuluş Mücadelesine destek veren gazete ve dergilerin dışında, Milli Mücadele adına cepheden gelen haberlerini ve meclis toplantılarının

özetlerini daha sağlıklı bir biçimde halka anlatılabilmesi için Mustafa Kemal'in emriyle 6 Nisan 1920'de Anadolu Ajansı kurulur.¹⁰⁵

2.4. Cumhuriyet'in İlanından Tek Parti İktidarına Basın ve Yayın Alanındaki Gelişmeler

Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonra kısa bir dönem sürecek bir özgürlük ortamı oluştuğu söylenebilir. Farklı görüşlerde olan gazeteler Mütareke döneminde Kurtuluş Mücadelesi'ni destek verenler ve vermeyenler arasında iki kutup etrafında toplanır. Savaş kazanılınca böyle bir zorunlulukları kalmayan, özellikle Kurtuluş Mücadelesi'ne destek veren yayıncılar, savaştan sonra ülke geleceğinin nasıl şekilleneceğiyle ilgili fikirlerini daha rahat bir şekilde söylemeye başlarlar. Hatta, ülkeyi yöneten kesime karşı muhalif bir basın da oluşur. Ancak, *Peyam-ı Sabah* gazetesi yazarı Ali Kemal'in kaçırıldıktan sonra Sakallı Nureddin Paşa'nın öncülük ettiği bir grup genç subay tarafından feci şekilde linç edilip, öldürülmesi,¹⁰⁶ muhalif milletvekili Ali Şükrü Bey'in Mustafa Kemal'in korumalarından Topal Osman tarafından öldürülmesi, ülkedeki ifade özgürlüğüne büyük bir darbe vurur.¹⁰⁷

Saltanatın kaldırılmasından sonra geriye kalan hilafet makamının durumu hem mecliste hem de basında büyük tartışmalara yol açar. Hilafetin kaldırılma ihtimaline karşı harekete geçen muhalif kanat, halifelik makamının korunması için hükümete baskı yapar. En sonunda Ağa Han ve merkezi Londra'da bulunan İslam Cemiyeti'nin başkanı Seyit Emir Ali'nin İsmet Paşa'ya gönderdiği, halifeliğin İslam dünyası için öneminden ve halifelik makamının korunmasından bahseden mektup, paşaya ulaşmadan muhalif tutum sergileyen *Tanin*, *İkdam*, *Tevhid-i Efkar* gazetelerinde yayımlanması, hükümeti harekete geçirir. 1923 yılının sonlarında meclisten alınan izinle kurulan İstiklal Mahkemesi tarafından başta Hüseyin Cahit Yalçın (*Tanin*), Ahmet Cevdet (*İkdam*), Velid Ebüzziya (*Tevhid-i Efkar*) olmak üzere ilgili gazetelerin yazı işleri müdürleri ve bazı muhalif kişiler tutuklanır. Fakat, tutuklanan kişilerin çoğu 2 Ocak 1924 günü okunan mahkeme kararı gereğince suçsuz görülüp, serbest

¹⁰⁵ Ruhdan Uzan ve Tuğba Arşak Hasdemir, "Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin Üst Yapı Kurumları: Matbuat Umum Müdürlüğü, Anadolu Ajansı ve Radyo", **Cumhuriyet Döneminde İletişim: Kurumlar, Politikalar**, Derleyen: Nazife Güngör, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2010, s. 86-91

¹⁰⁶ Bülent Çukurova, "Büyük Taarruz Günlerinde Ali Kemal ve Siyasi Görüşleri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 1999, Cilt 6, Sayı 23, s. 369

¹⁰⁷ Ayşe Hür, "Ali Şükrü Bey ve Topal Osman", *Taraf*, 01.04.2012

birakılmışlardır. Ceza alan diğer muhalif kişilerin cezası daha sonra affedilmiştir. Gelişen bu olaylarla muhalefete verilen gözdağı, ileriki dönemlerde hükümetin kendisine muhalif olan basına ve kişilere nasıl bir tavır takınacağıyla ilgili bize vermiş olduğu izlenim açısından mühim yargılamalardır.¹⁰⁸

Dönemin basın-İktidar ilişkileriyle ilgili bize ipucu veren önemli başka bir olay daha yaşanmıştır. Kısa zaman önce Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiliği görevine getirilen gazeteci Zekeriya Bey (Sertel), Cumhuriyet'in ilanından iki hafta sonra, kendisine bağlı olan Anadolu Ajansı'nı kullanarak basın özgürlüğüyle alakalı bir bildiri yayınlamış, bu bildiriden sonra Zekeriya Bey görevinden alınmıştır. Dönemin İçişleri Bakanı Ferit Bey, Zekeriya Bey'in görevden alınmasının bu bildirinin yayınlanması ilgili olmadığını dile getirip başka bahaneler öne sürse de olay açık bir şekilde bellidir.¹⁰⁹

Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren Rauf Orbay, Kazım Karabekir Paşa, Ali Fuat Paşa (Cebesoy), Sabit Bey (Sağiroğlu), İsmail Canpolat ve Adnan Bey (Adıvar) başta olmak üzere birçok aydın ve bürokratın bu yeni dönemle ilgili çekinceleri vardı. Önceki bölümde belirttiğimiz gibi, halifeliğin kaldırılması ve 1924 Anayasası'nın kabulünden sonra, daha önceden başlayan Halk Fırkası'yla (HF) muhalif kanadın ayrışması daha da keskinleşir. Son olarak Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa'nın oluşturduğu otoriter kesimin muhalefete karşı takındığı baskıcı tutum ve mübadele sırasında yaşanan yolsuzluklar nedeniyle çıkan sert tartışmalar HF'nin bölünmesine neden olur. Bu bölünme önceden de meclis kulislerinde konuşulan yeni bir muhalefet partisinin kurulacağıyla ilgili dedikoduları haklı çıkarır. Bir süre sonra HF muhalifi birçok aydın ve bürokrat, 1924 yılında kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TpCF) çatısı altında birleşir.¹¹⁰

Ancak, TpCF siyasi örgütlenmesini tamamlayamadan Şeyh Said Ayaklanması çıkar. Ayaklanmanın çıkmasından sonra başa gelen sertlik yanlıları İsmet Paşa'yı yeniden Ali Fethi Okyar'ın yerine başbakan tayin ederler. Meclis, hükümet değişikliğinden sonra Hıyanet-i Vataniye ve Takrir-i Sükun Kanununu yürürlüğe koyar (4 Mart 1925). Sıkıyönetim ilan edilir. Daha sonra Şark ve Ankara İstiklal Mahkemeleri kurulur. İsyanın bastırılmasından sonra

---

¹⁰⁸ Oğuz AYTEPE, "Yeni Belgelerin Işığında Halifeliğin Kaldırılması ve Hanedan Üyelerinin Yurt Dışına Çıkarılmaları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Mayıs-Kasım 2002, Sayı: 29-30, s. 21, 22

¹⁰⁹ Zekeriya Sertel, **Hatırladıklarım**, İstanbul: Gözlem Yayınları, 1977, s.129, 130

¹¹⁰ Tunçay, s. 104-108

başlayan yargılamalar, TpCF'ye karşı siyasi bir karalama kampanyasına dönüştürülür. TpCF'nin tüm parti örgütlenmesi kapatılır. Partinin İstanbul'daki teşkilatlarında yapılan aramalarda çıkan belgeler doğrultusunda şeriatçı ve bölücü faaliyetlere karıştığı gerekçesiyle parti yöneticileri ve üyeleri İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanarak çeşitli cezalara çarptırılır. Bu durum CHF'nin eline, basının yola getirilmesiyle ilgili bir fırsat verir. İlgili makamlar, Takrir-i Sükun Kanunu'nun kendilerine vermiş olduğu geniş yetkileri kullanarak, *Tevhid-i Efkar*, *İstiklal*, *Son Telgraf*, *Aydınlık*, *Orak Çekiç* ve *Sebilürreşat* adlı gazete ve dergileri kapatır. Bir süre sonra fikren İttihatçılara yakın olan *Tanin* gazetesi de kapatılır.¹¹¹ Hükümetçe, basına verilen gözdağı gazetelerin kapatılmasıyla sınırlandırılmamış, bazı gazeteciler dönemin İstiklal Mahkemelerince yargılanmışlardır. Hatta Şeyh Said Ayaklanması'nı kışkırttıkları gerekçesiyle bazı gazeteciler tutuklanmıştır. Bu gazeteciler arasında Velid Ebüzziya, Sadri Ethem, Ahmet Şükrü, İsmail Müştak, Ahmet Emin Yalman, Eşref Edip, Fevzi Lütfi, Hüseyin Cahit Yalçın, Abdülkadir Kemali bulunmaktadır.

Takrir-i Sükun Kanunu'nun devlet erkine vermiş olduğu geniş yetkilerin kullanılmasından doğan keyfi uygulamalardan nasibini alan diğer gazeteler: *Vatan*, *Vatan* gazetesi yerine çıkan *Millet* (İstanbul), *Sayha* (Adana), *İstikbal* (Trabzon), *Yoldaş* (Bursa) ve *Sada-yı Hak* (İzmir) olarak sayılabilir.

Tutuklanan gazetecilerin birçoğu, kendilerine verilen uyarılara dikkate alarak Reiscumhur'dan özür dileyen telgraflar çekmişlerdir. Bunun ardından gazetecilerin çoğu serbest bırakılmıştır.¹¹² Ancak bu durum ülkenin gelmiş olduğu olumsuz tabloyu da bize göstermektedir. Tanzimat dönemiyle gelişmeye başlayan ifade özgürlüğü, çoğu zaman ortaya çıkan despot yönetimler ve savaşlar yüzünden kesintiye uğramıştır. Ağır bir şekilde ilerleyen basın ve ifade özgürlüğü son darbeyi de 1923'ten başlayan, yavaş yavaş gücünü artıran tek parti iktidarı döneminde yemiştir. İfade özgürlüğüne ve basına uygulanan bu baskılar, gazetecilerin yaptıkları eleştirileri nedeniyle en tepe yönetici olan Reiscumhur'dan özür dilemelerine kadar varmıştır.

CHF parti ideolojisinin gereği olan inkılapları hayata geçirmek için çok sert tedbirler almaktadır. Bu durumun en tipik örneklerinden biri şapka giyiminin yasalarla zorunlu hale getirilmesi ve tekke ve zaviyelerin kapatılarak tarikatların yasaklanması kararıyla ortaya çıkan

¹¹¹ Nurşen Mazıcı, "1930'a kadar basının durumu ve 1931 Matbuat Kanunu", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 1996, Cilt. 5, Sayı 18, s. 140, 141

¹¹² Tunçay, s. 151-152

olayların seyyar İstiklal Mahkemeleri vasıtasıyla sert bir şekilde sindirilmesidir. Tabi bu durumu destekleyen basın, propagandasını iyi bir şekilde yürütmektedir. Takrir-i Sükun Kanunu meyvesini vermekte ve tam anlamıyla tek parti basını oluşmaya başlamaktadır.

Takrir-i Sükun'un 1929 yılı Mart ayında kaldırılmasıyla yaratılmış olan sessizlik ortamı, bir süre sonra yerini yeni muhalif gazetelerin CHF'ye olan sesli eleştirilerine bırakır. Başta Arif Oruç'un 1929'da İstanbul'da çıkardığı *Yarın* gazetesi olmak üzere sırasıyla İstanbul'da 1930'da Zekeriya Sertel, Selim Ragıp Emeç, Ekrem Uşaklıgil ve Halil Lütü Dördüncü'nün çıkarmaya başladığı *Son Posta*, İzmir'de çıkan *Hizmet*, *Halkın Sesi*, *Yeni Asır* CHF'ye muhalif olan önemli yayınlardır.¹¹³ Bu gazetelerin çoğu ifade özgürlüğünün öneminden söz etmektedir. CHF'nin alternatifsiz olmasının yarattığı rahatsızlık ve model olarak aldığımız dönemin Avrupası'nın muhtemel eleştirilerine karşı demokratik bir adım atılması gerekliliği ortaya çıkar. Mustafa Kemal SCF'nin kurulmasına ön ayak olur. Partinin başına Paris Büyükelçiliği'nden gelen Fethi Okyar geçer.¹¹⁴

Muhalif basının tutumundan rahatsız olan CHF'liler, ilgili gazetelerin izledikleri yayın politikalarının araştırılması için soru önergesi verdiler. Soru önergesini verenler arasında Ahmet İhsan, Ahmet Süreyya ve Fazıl Ahmet Aykaç bulunmaktaydı. Soru önergesi şu şekildedir:

Bazı gazetelerin izledikleri tehlikeli yön vatandaşların ve vatanın üzerinde bir fikir şakiliği yaparak masum ruhları tamamen zehirleyecek mahiyetler almaya başladı. Geleceğe zararlar hazırlayan bu felaketli akım karşısında Hükümet ne düşünüyor? Milli varlığı istilaya başlayan şu zehirli havadan kamu vicdanı pek ızdıraplıdır. Basının, özgürlüğünü kötüye kullanması karşısında şimdiye kadar başvurulmuş tedbirlerin yetmediği bellidir. Hükümetin bu konuda bilgi vermesini ve Meclisin bir karar almasını zorunlu görüyoruz.¹¹⁵

CHF'liler, hükümetin yürürlüğe koymak istediği yeni Matbuat Kanunu'nun psikolojik zeminini hazırlamak istemekteydiler. Bu söz edilen psikolojik hareket o kadar kötü yerlere gidiyordu ki, suçlamalara muhatap olan ilgili gazeteciler, vatan hainliğiyle suçlanıyorlardı. CHF'li kadrolar ifade özgürlüğüne açıkça cephe almışlardı. Kendi fikirlerinden başka kimseye tahammül göstermiyorlardı. 1930'un Ağustos ayında kurulan SCF muhalefetine

---

¹¹³ Koç, s.53-54

¹¹⁴ Tunçay, s.247-259

¹¹⁵ Topuz, s.147-148

karşı, amansız bir baskı yapıldı. SCF baskılara dayanamayıp kendini feshetmesine karşın daha sonra meydana gelen Menemen Olayı'yla ilişkilendirildi. Böylelikle CHF her türlü muhalefete karşı kendini savunacak bir neden bulmuştu.¹¹⁶

CHF'li milletvekilleri muhalif basını susturulması gereken birer düşman olarak görüyorlardı. Bunu yapmak içinse CHF'li milletvekilleri muhalif basına karşı ağır söylemlerde bulunarak çıkartılacak muhtemel bir kanunun alt yapısını hazırlıyorlardı. Dönemin Çanakkale milletvekili Ziya Gevher Etili kürsüye çıkıp şöyle bir konuşma yapacaktı:

Arkadaşlarım, karşımızda birtakım suçlular var. Ellerinde birtakım baltalar, kazmalar, kargularla durmadan milli vicdanı, gençliğin ruhunu, masum dimağları kışkırtıyorlar. Bütün bu tahripler kutsal bir formül içerisinde devam ediyor: Basın hürriyeti! Bu haşereleri temizlemek için bir formül istiyoruz.¹¹⁷

Bu söylem CHF'li milletvekillerinin önemli bir kısmının paylaştığı düşüncelerdi. Ülke yönetiminin her alanında söz sahibi olan CHF, adeta tek parti rejimiyle ülkeyi yönetiyordu. Ülke yönetiminde kendi fikirlerinden başka hiçbir fikre saygı duymuyorlardı. Bu durum halkı derinde bir mutsuzluğa ve ümitsizliğe itiyordu. Dönemin muhalif gazetelerinden *Son Posta*'nın yazarlarından Zekeriya Sertel bu durumu şu şekilde açıklamaktaydı:

O dönemde halk arasında geniş ölçüde hoşnutsuzluk vardı. Tek parti sistemi halkı bıktırmıştı. Memleketin kaderini bir parti elinde tutuyor, bu da keyfi yönetime yol açıyordu. Yurttaş düşündüğünü söyleyemiyordu. Seçim hakkını bile özgürce, serbestçe kullanamıyordu.¹¹⁸

Basın da sıkı bir baskı altında yaşıyordu. Telefonla gazete başyazarlarına verilen emirlerin dışına çıkılamazdı. En ufak bir hata yüzünden gazete haftalarca kapatılır, sorumlular mahkemeye verilirdi. Yani tek kelime ile halk nefes alamıyordu. Havasızlıktan ve hürriyetsizlikten boğuluyordu.¹¹⁹

Gerçi Zekeriya Sertel'in bu paylaştığımız düşünceleri SCF'nin kurulmasından hemen önceki dönemi yansıtıyordu. Fakat CHF kendinden başka bir alternatifi hiçbir zaman kabul etmedi.

---

¹¹⁶ Barış Ertem, "Resmi Belgeler ve Basında "Menemen Olayı" ("Menemen Incident" in the Official Documents and the Press)", İstanbul Teknik Üniversitesi, January 2013, History Studies Volume 5 Issue 1, p.157-179

¹¹⁷ Topuz, s.149

¹¹⁸ Zekeriya Sertel, **Hatırladıklarım**, İstanbul: Gözlem Yayınları, 1977, s.190

¹¹⁹ Sertel, s.191, 192

Zaten 1931 yılında çıkartılan Matbuat Kanunu da tam da muhalif gazetelerce köşeye sıkıştırıldıklarını hissettiklerinde yürürlüğe koydular.

1931'de yürürlüğe giren Matbuat Kanunu'nun önemli maddeleri şu şekildedir:

- Bir matbaa açılmadan evvel bulunacağı yerin en büyük mülkiye memuruna bir beyanname verilir. Beyannamede matbaayı açmak isteyeninin adı, sanı, ikametgahı ve ortakları varsa onların da adları, şanları ve ikametgahları ve matbaanın yeri ve hangi dillerde ve hangi tabi sistem ile çalışacağı yazılır.
- Açılan matbaanın yeri, sahibi ve tabi sistemi değiştirilir veya ortaklarından bazıları ayrılır veya yeni ortak alınırsa yine en büyük mülkiye memuruna bir beyanname ile bildirilir.
- Beyannamesiz matbaa açanlar hakkında Türk Ceza Kanununun 533. maddesi hükmü tatbik olur.
Beyannamelerde yazılması mecburi olan malumatı yanlış bildirenlere elli liradan iki yüz liraya kadar ağır para cezasına hükmolunur.
- Matbaasından ilmühaberi alınmamış gazete veya dergi basan matbaacı yüz liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezasına mahkum olur.
Bu suretle basılan gazete veya dergi ile bir suç işlenmişse bu suça iştiraki sabit olan matbaacı gazete ve mecmuanın mes'ullerile hemfiil addolunur.
- Matbaacılar bastıkları her türlü matbualardan ikişer tanesini günü gününe bulunduğu yerin en büyük mülkiye memuru olan Cumhuriyet Müddeiumumisi'ne vermeye mecburdurlar. Verilmeyen her nüsha için 5 lira hafif para cezası hükmolunur. Tekrarlarırsa bu ceza verilmeyen her nüsha için 10 liradan 20 liraya arttırılır.
- Gündelik yahut mevkut gazete ve dergi çıkarmak isteyenler gazete ve mecmuanın çıkarılacağı mahallin en büyük mülkiye memuruna istenilen şu malumatı havi imzalarıyla bir beyanname verirler: Gazete veya mecmuanın adı, gazete veya dergi sahibinin adı, sanı, eğitim derecesi ve muamele merkezi olan iş ve ev adresi, varsa başmuharririnin, umumi müdürün, yazı işleri müdürünün adı, sanı ve ikametgahı, hangisinin fiilen umumi neşriyatı idare edeceği, nerede yazılıp idare edileceği, nerede basılacağı ve basılacağı matbaa ve matbaacının adı ve sanı, siyasi olup olmadığı, ne vakitlerde çıkarılacağı, hangi dillerde çıkarılacağı, sermayeyi tedarik

edenlerin adı, sanı, memleketi, iş ve ev adresi ve şirketle yapılan mukavelenin aslı veya tasdikli suretinin verilmesi, gazete veya dergi bir cemiyete aitse nizamnamesinin tasdikli suretiyle idare heyetini teşkil edenlerin adı, sanı, memleketi, iş ve ev adresi.

- Madde 12- Gazete veya dergi sahiplerinde olması gereken vasıflar şu şekilde belirtilmiştir: Türk olmak, yirmi yaşını bitirmiş olmak, yüksek mekteplerden veya lise ile muadil diğer mekteplerden mezun olmak, ecnebi bir devlet hizmetinde olmamak, resmi bir makama karşı ecnebi uyruğu iddiasında bulunmuş olmamak, mahcur olmamak, bilfiil devlet memuru ve ordu mensubu olmamak (yürürlükte olan kanunlara göre mesleki ve ilmi gazete ve dergi çıkarabilirler)

Zimmet ve ihtilas, rüşvet, sahtekarlık, fuhuşa tahrik, hırsızlık, yağmacılık, dolandırıcılık, hileli iflas, emniyeti suistimal suçlarından birinden mahkum olmamak.

Vatan, Milli Mücadele, Cumhuriyet ve inkılap aleyhinde bulunup da herhangi bir mahkeme ve divan tarafından mahkum olmamak.

Milli Mücadele'de işgal altında düşman emellerine hizmet edici neşriyat yapmış olmamak.

- Gazete veya mecmuanın başmuhariri ile umumi neşriyatını idare eden zatın yüksek mektepten mezun olması ve bunlarla umumi müdür ve yazı işleri müdürünün 12. maddede yazılı diğer vasıf ve kayıtları haiz bulunması şarttır.
- Türkiye'de ecnebilerin gazete ve dergi çıkarması mahalli hükümlerin ayrıca müsaadesine ve umumi neşriyatını idare edecek olanın Türk vatandaşı olmasına bağlıdır.

Bu gazete ve mecmualar Cumhuriyet Hükümeti'nin dahili ve harici siyaseti aleyhinde neşriyat yapamazlar.

- Beyannameyi alan en büyük mülkiye memuru beyanname münderecatını mahsus defterine kaydettirdikten sonra beyanname sahibine bir ilmühaber verir ve en kısa müddet içinde beyanname muhteviyatının hakikate muvafık olup olmadığını tahkik ve alacağı neticeye göre 18. madde hükmünce hareket eder.
- Kanunlara karşı gelen gazete ve dergiler en büyük mülkiye memuru tarafından kapatılabilir. Çeşitli cezalara çarptırılır.
- Madde 20- Gazete veya mecmuaların her nüshasından ikişer tanesi günü gününe ve tevzii takip eden mesai saatinde gazete veya mecmuaların çıktığı yerin en

büyük mülkiye memuru ile Cumhuriyet Müddeiumumisi'ne verilir. Verilmeyen her nüsha için 5lira ve tekrarı halinde her nüsha için 10 liradan aşağı olmamak üzere 25 liraya kadar ağır para cezası hükmolunur.

- Her gazete ve mecmuaya ait olan muhbir, muhabir, muharrir, ressam, fotoğrafçı ve idare müdürü mahallin en büyük mülkiye memuruna bildirilmek zorundadır.
- Her gazete ve mecmuaya ait olan muhbir, muhabir, muharrir, ressam, fotoğrafçı ve idare müdürünün 12. maddede yazan suçlardan mahkum olmaması gerekmektedir.
- Gazete veya dergi satmak isteyenler zabıtaya müracaatla hüviyetlerini mahsus defterine kaydettirerek mukabilinde bir ilmühaber almaya mecburdurlar. Gazete veya mecmua satarken adap kurallarına göre hareket edilmesi, bir şahsın veya heyetin namusunu ihlal veya itibarını zedeleyecek veya yalan yanlış bilgiler vererek halkı kandırarak ilgi çekmek yasaktır. Bu maddeye uymayanlar bir liradan beş liraya kadar hafif para cezasına veyahut bir haftaya kadar hafif hapse mahkum olurlar.
- Madde 27- Her gazete ve mecmuanın neşriyatından doğan mes'uliyet umumi neşriyatı fiilen idare eden zat ile bu gazete veya dergi sahibine aittir. Muharrirler kendi imzalarını taşıyan yazılardan dergi sahibine aittir. Muharrirler kendi imzalarını taşıyan yazılardan ve ressamın yine imzalarıyla çıkan resimlerden dolayı hem fiil olarak gazete sahibi ve umumi neşriyatı idare eden zat ile birlikte mes'ul olurlar.

Müstear nam ile veya imzasız ve remizli imza ile intişar eden yazılar memleketin dahili ve harici emniyetine ve esrarı askeriyeye ait ise muharrirlerinin hüviyetlerini Cumhuriyet Müddeiumumisi'si her istediği zaman gazete veya mecmuanın sahiplerinden ve umumi neşriyatı idare edenlerden sorabilir.

Talep olunan bu malumatı vermezler veya yanlış olarak verirlerse gazete veya dergi intişar etmekte olduğu halde mahkemeden alınacak karar üzerine kapatılır ve neşriyatın mahiyetine göre yapılacak kanuni takibat hariç olarak bundan dolayı üç aydan eksik olmamak üzere hapsolunur.

Şu kadar ki takibat yapılmadan evvel istenilen malumat bildirilecek olursa terettüp edecek cezanın dörtte üçü ve takibat esnasında bildirilirse yarısı indirilir.

Muhbir ve muharrirler ve yazı işleri müdürü tasni ettikleri veya asılsız olduğunu bildikleri haberlerin neşrinden mütevellit suçlardan mesul olup gazete veya

mecmuanın sahibi ile umumi neşriyatını idare eden kimsede Ceza Kanununun 65. maddesi muhabince ortak sayılırlar.

- Gazete ve dergilerde çıkan yazılarla ve umuna yerlerde levha ve han asmak sureti ile halkı Ceza Kanununda yazılan cürümlere teşvik edenler hapis veya para cezasına çarptırılır.
- Madde 30- Türk Ceza Kanununun 156. maddesi serahati haricinde kendilerine mevdu görevinin ifasından dolayı Büyük Millet Meclisi Azasından, İcra Vekilleri Heyeti'nden ve resmi heyetlerle devlet memurlarından biri veya bir kaç hakkında isim ve madde gösterilmeyerek müphem ve sui zannı davet edecek mahiyette mütecavizane yazı ve resimle Büyük Millet Meclisi'nin ve İcra Vekilleri Heyeti'nin ve resmi heyetlerle devlet memurlarının veya bir kısmının şeref ve haysiyeti ihlal olunursa üç aydan altı aya kadar hapis ve yüz liradan eksik olmamak üzere ağır para cezası hükmolur.
- Türk Ceza Kanununun 426. ve 427. maddeleri mucibince müstehcen sayılan maddeler halkın ar ve haya duygularını inciten ve ayıp sayılan şeyler tarif edilmiştir.
- Şantaj suçu Ceza Kanununun 192. maddesi gereğince cezalandırılır.
- Yalan haber suçu çeşitli para ve hapis cezalarına çarptırılmıştır.
- Mahkeme süreçlerinde neyin yayınlanıp yayınlanmayacağı ve kanunlara muhalefet edildiği zaman hangi cezalara çarptırılacağı belirtilmiştir.
- Padişahlık ve Hilafetçilik yolunda ve komünistlik ve anarşistliği öven neşriyatta bulunulamaz. Hilafına hareket edenlere altı aydan üç yıla kadar ağır hapis cezası verilir.
- Aile mevcudiyetini ve aile kurmak esasını sarsacak ve kadınlığın ana olmak hususundaki fikri temayülümü zayıflatacak mahiyette her türlü neşriyat yasaktır. Hilafına hareket edenlere bir aydan bir yıla kadar hapis cezası verilir.
- Memurların ve bilfiil asker olanlarla ordu mensuplarının dahili ve harici siyasi meseleler hakkında mütalaları, askerlik ve görev aleyhinde eleştirileri mutazammın ve inzibat ve itaata münafi olarak gönderdikleri makale ve mektupların derç ve neşredilmesi memnudur. Bu memnuniyet hilafına hareket edenler üç aya kadar hafif hapis cezasıyla beraber yirmi beş liradan iki yüz liraya kadar ağır para cezası alınır.

- Resmi dairelerin malumat ve açıklama vermeye salâhiyetli memurlarının ve hükümetçe tanınmış ajansların verdikleri haberlerin neşri suç teşkil etmez.
- Madde 50- Memleketin umumi siyasetine dokunacak neşriyattan dolayı icra vekilleri heyeti kararı ile gazete veya mecmualar muvakkaten tatil olunabilir. Bu suretle kapatılan gazete veya mecmuanın neşrine devam edenler hakkında 18. madde hükmü tatbik olunur. Bu suretle kapatılan bir gazetenin mes'ulleri tatil müddetince başka bir isim ile gazete çıkaramaz.
- Adaba münafi müstehcen resimleri havi neşriyat Cumhuriyet Müddeiumumileri'nin emrinde toplatılabilir.

1931 Matbuat Kanununun yürürlüğe girmesiyle muhalif gazeteler daha kolay bir şekilde kontrol altına alındı. 1931-1938 yılları arasında CHP'nin başını çektiği tek parti iktidarı zamanında basın özgürlüğü bir hayli kısıtlandı. Bu yıllar içerisinde muhalif basın tam bir denetim altına alındı. Ne siyasi arenada ne de basında CHP'nin iktidarına karşı yeni bir oluşum bulunmamaktaydı. Göstermelik olarak birkaç eleştiri yazısı dışında CHP'nin keyfi uygulamalarını sorgulayabilecek bir merci kalmamıştı. O eleştiri yazıları sınırı aştığında Recep Peker, Kılıç Ali, Şükrü Kaya gibi CHP'nin üst düzey yöneticileri başta olmak üzere devletin imkanlarını (İçişleri Bakanlığı) kullanarak susturuyorlardı.¹²⁰

O dönemde basını devlet kontrolünde tutma görevini Matbuat Umum Müdürlüğü üstlenmekteydi. 1931 yılında dağıtılan bu kurum 1933 yılında yeniden kurulmuş ve İçişleri Bakanlığı'na bağlanmıştır. Atatürk'ün vefatına kadar dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın yönetiminde olmuştur. Matbuat Umum Müdürlüğü'ne ilk olarak atanan Vedat Nedim Tör zamanında Mayıs 1935 Birinci Basın Kongresi olmuştur. Basın Kongresi şu amaçlara ulaşmak için yapılmıştır:

1. Basın ile Basın Genel Direktörlüğü arasında iş birliği elde edilmesi için el birliğiyle çalışmak,
2. Türk basınının kültür yayma ödevlerini daha iyi görebilmesi için üzerinde yürünülmesi gereken yolları tayin etmek,
3. Gazetecilik mesleğinin ve gazetecilerin ilerleme ve yükselme yollarını araştırmak,
4. Basın birliğini kurmak,

---

¹²⁰ Topuz, s.152,153

Planlanan bu maddelerin daha iyi konuşulması, doğru kararlar verilmesi ve durumu anamlanması için, matbuatla Basın Genel Direktörlüğü arasında işbirliği temin komisyonu, kültür komisyonu ve mesken komisyonu kurulmuştur. Bunun yanında ülke basınından çok sayıda temsilci bu kongreye katılmıştır.¹²¹

1931-1938 yılları arasında dönemin devlet yönetiminin baskıcı politikaları basın özgürlüğünü olumsuz etkilemiştir. Bunun yanında basın özgürlüğünü kötü yönde etkileyen başka bir faktör de devletin maddi ve özellikle manevi desteğini almış *Cumhuriyet* ve *Ulus* gibi gazetelerin muhalif basına karşı aldığı tutum incelenmesi gereken önemli bir ayrıntıdır.

Cumhuriyet gazetesi Yunus Nadi tarafından 8 Mayıs 1924 tarihinde kurulmuş ve gazete Cumhuriyet rejiminin en önemli savunucusu olmuştur. Gazete o yıllarda İstanbul'daki hilafet propagandası yapan bazı odaklara karşı rejimi savunmuştur. *Cumhuriyet* gazetesi kuruluş amacı saldırılara karşı rejimi korumanın yanı sıra genç rejimin halka benimsetilerek kalıcılığını sağlamak olarak belirlenmiştir. Gazetenin kurucusu olan Yunus Nadi'nin Atatürk'ün yakın arkadaşı olması ve aynı fikirlere sahip olmaları bunda önemli bir etkidir. Ayrıca gazeteyi ilk kuranlardan olan Zekeriya Sertel ve Nebizade Hamdi'yi unutmamak gerekir.¹²²

Cumhuriyet gazetesi zamanla rejim taraftarı basın içerisinde önemli bir konuma gelmiş, tirajı artmış, bununla birlikte baskısını ve sermayesini arttırmıştır. *Cumhuriyet*, *Ulus* gazetesiyle birlikte taraf olduğu rejim tarafından çok büyük destekler görmüştür. Bu yüzden de CHP diktası altında verilen tüm siyasi kararları hemen hemen hiç sorgulamamıştır. Zaman geçtikçe otoriteleşen CHP ve temsil ettiği zümrenin tepeden inme kararları halkı bezdirmiştir. Bu nedenle gazete içinde muhalif bir duruş sergileme isteğinde bulunan Zekeriya Sertel gazeteden ayrılmıştır. Daha sonra gazetenin başına Kemal Salih Sel gelmiştir. Bu dönemde elindeki mali ve iktidar gücünü de arkasında hisseden *Cumhuriyet* gazetesi yazar kadrosunun çeşitliliği artmıştır. Ancak kadronun genişlemesi muhalif bir duruş sergilemesine etki etmemiştir.

Cumhuriyet gazetesi tek parti iktidarının ve artık tek adam rejiminin sözcüsü olmuştur. Gazete Fransız *Le Miroir Du Monde* gazetesinden Roland Michel tarafından kaleme alınan "Devlet adamlarının en büyüğü en demokrati: Gazi" başlıklı makalesine sayfalarında yer vermiştir.

---

¹²¹ Birinci Basın Kongresi, Basın Yayın Genel Müdürlüğü, 1935, s.3

¹²² Zekeriya sertel, **Hatırladıklarım**, İstanbul: Gözlem Yayınları, 1977, s.119-125.

Roland Michel'in makalesinin bir kısmında Atatürk ve dönemin rejimiyle alakalı görüşlerini aynen şu şekilde ifade etmiştir:

Türkiye Cumhuriyeti: Bir Sultan kovuldu, iki yüz milyon Müslümana manen hakim olan bir Halife nefyedildi. Garp medeniyeti akıntısı binlerce senelik an'aneleri istila etti. Şimdiye kadar hareketsizliği, kayıtsızlığı, taassubu ile meşhur bir milletin baştan aşağı değişmesindeki ehemmiyeti, Avrupa'lı güçlkle anlar.

Avrupalı adam, Mustafa Kemal'in bir diktatör olduğunu söylemekle her şeyi söylediğini zanneder. Diyelim ki Mustafa Kemal, diktatördür; fakat değişmez klişesi gözlerimizin önünde duran diktatör tipi nümunelerinden tamamen ayrı bir zihniyet ve ruhta bir diktatör... Hakikatin yalnız kendisinde olduğunu iddia etmeyen, menfaati umumiyeye müteallik mes'elelerde mesai arkadaşlarının reyini almadan hiçbir karar vermeyen, muhitindekileri tenkidatta bulunmağa teşvik ve tahrik hususunda hiçbir fırsatı kaçırmayan bir diktatör...

Mustafa Kemal'in hayatı, baştan aşağı azimkar bir say hayatıdır. Geceleri geç vakte kadar çalışır, sabahları erkenden kalkar yorgunluğunu gidermek için hoşlandığı yegane eğlence kırlarda gezmektir. Gazi, her sabah, Çankaya'da ve Ankara'dan birkaç kilometre mesafede bulunan Gazi çiftliği köyü civarındaki Nümune çiftliğinde uzun bir at gezintisi yapar. Diğer zamanlarda her hangi bir seyyah, Mustafa Kemal'i teşrifata hiç ehemmiyet vermeksizin bir sapanın kollarına sarılmış görerek hayrette kalır. Filvaki bu eğlenceler, fevkalade yaratıcı bir zeka olan bu zatın en ziyade hoşuna giden şeylerdir.

Gazi'nin silüeti köylülerin muhitinde pek sevimlidir. Fırsat buldukça köylere gider ve köylülerle uzun uzadıya hasbıhal eder, onların memleketin idaresi hakkındaki muhakemeleri, mütaleaları fikirleri ve arzuları ile alakadar olur, bunları öğrenmek ister. Mensucat sanayi ve hayvan beslemekle de alakadardır. Bu mes'eleler hakkında bilmediği hiçbir şey yoktur. Onun için köylülerle görüşürken onlara makul ihtarlarda bulunur ve faydalı nasihatler verir.¹²³

Bu makale tek parti döneminin yaratmaya çalıştığı lider kültürünün örneklerinden birisidir. 1930'lu yıllar aynı zamanda içte ve dışta genç Cumhuriyet rejimine yönelik rahatsızlıkların açığa çıktığı yıllardır. Mustafa Kemal'in önderlik ettiği Kurtuluş Mücadelesi ve yapmış olduğu Batılı inkılaplar, ülkeyi modern dünyaya bir adım daha yaklaştırmıştır. Ancak anti-demokratik yöntemlerin genel uygulama haline geldiği, özellikle ifade özgürlüğü açısından önemli hak ihlallerinin yaşandığı bir süreç bu değişime eşlik etmiştir. *Cumhuriyet* gazetesi,

¹²³ *Cumhuriyet*, 27 Kanunusani 1933 Cuma

tek parti iktidarının tüm olumsuzluklarını yok sayan, sahiplenen bir yayın çizgisi izlemiş, muhalif basına karşı iktidarın sesi olmuştur.

Ulus gazetesi, Kurtuluş Savaşı'nın devam ettiği 1920 yılında Atatürk tarafında kurulan *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinin devamıdır. Gazete 1934 yılında *Ulus* adını almıştır. CHP'nin kurmuş olduğu tek parti iktidarının en önemli savunucusu olan gazetenin yöneticisi Falih Rıfkı Atay'dır. Ahmet Şükrü Esmer, Necip Ali Küçüka, Nasuh Baydar, Nurullah Ataç, Yaşar Nabi, Burhan Belge ve Cemal Kutay gibi birçok önemli yazarın bulunduğu güçlü bir kadrosu olan *Ulus* gazetesi, *Cumhuriyet* gazetesinin daha ılımlı olan iktidar taraftarlığını daha uçlara götüren bir yayın politikası benimsemiştir. Hatta gazetenin ambleminde CHP'nin altı okunu koyarak tarafını en açık bir şekilde belli etmiştir.

Tan gazetesi 1935 yılında İş Bankası tarafından kurulmuş ve Ali Naci Karacan tarafından yönetilmiştir. Ayrıca yazar kadrosunda Burhan Felek, Eşref Şefik ve Fikret Adil gibi önemli isimler mevcuttur. Gazete zarar etmiş ve el değiştirmiştir. Atatürk'ün bir davet sırasında gazeteciliğe yeniden dönmesi için izin verdiği Ahmet Emin Yalman, Zekeriya Sertel ve Halil Lütfi Dördüncü birlikte *Tan* gazetesini satın alırlar. 1 Ağustos 1936 yılında *Tan* gazetesi yeni yönetimiyle çıkar, farklı düşüncedeki birçok gazeteci *Tan* bünyesinde toplanır. *Tan*'ın yazı kadrosunda Mümtaz Faik Fenik, Ömer Rıza Doğrul, Raif Meto, Suat Derviş, Refik Halit Karay ve Refi Cevat Ulunay gibi önemli gazeteciler vardır. Her şey *Tan* gazetesi için yolunda gitmektedir. Ancak bir zaman sonra 17 Ağustos 1938 yılında çıkan Yalman'ın bir yazısı üzerine gazete üç ay süreyle kapatılır. Bu durum Ahmet Emin Yalman ile Zekeriya Sertel ve Halil Lütfi Dördüncü arasındaki anlaşmazlığı su yüzüne çıkartır. Ahmet Emin Yalman bu olaydan sonra gazeteden ayrılır. İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Ahmet Emin Yalman'a Zekeriya Sertel ve Halil Lütfi Dördüncü'nün yazının kendilerine haber verilmeden yayınladığını ilgili sözü üzerine arkadaşlarıyla ilgili düşüncelerini şu şekilde aktarmıştır:

Bu kadar kalleşlik karşısında kan başıma sıçradı, beni teşvik eden ve bir başmakale şeklinde yazdığım yazıya velveleli bir şekil veren kendileriydi. Felaket karşısında dayanışma gösterecek yerde beni arkadan vurmağa kalkışmaları üzerine kararımı derhal verdim: Böyle insanlarla gazete gibi bir işte ortaklık edilemezdi. Kendileriyle yola çıkmakla büyük bir hata işlemiş, gaflete düşmüştüm. Matbaaya koştum. Bu çirkin

hareketleri karşısında ortaklıktan ve gazeteden ayrıldığımı söyledim.¹²⁴

Ahmet Emin Yalman'ın gazeteden ayrılmasıyla yerine yönetici olarak Zekeriya Sertel geçer. Yalman'ın komünist propaganda yapmakla suçladığı Sabiha Sertel'in yazıları gazetede daha sık bir şekilde çıkmaya başlar. Burhan Felek, Fikret Adil, Eşref Şefik, Refik Halit ve Refi Cevat Ulunay gazeteden ayrılırlar. Daha sonraları Serteller İsmet İnönü'ye karşı muhalif bir duruş sergilerler. Gazete 4 Aralık 1945'te üniversite öğrencileri tarafından basılır ve basın tarihimize kara harflerle yazılan “*Tan Olayı*” yaşanır. *Tan* gazetesi dışında dönemin muhalif basını da (*Görüşler, Yeni Dünya ve La Turquie*) bu olaylardan olumsuz bir şekilde etkilenmiştir.

Dönemin diğer gazeteleri ise *Akşam, Akın, Her gün, Haber, Son Posta, Açık Söz, Zaman ve Vakit*'tir. Ancak bu gazetelerin birçoğunun ömrü pek uzun olmamıştır. İçlerinde en uzun yaşayan *Son Posta* gazetesidir. Zekeriya Sertel yönetimindeyken dönemin ender muhalif gazetelerinden biri sayılabilecekken Sertel'in ayrılmasıyla sıradan bir İstanbul gazetesi halini almış ve 1960 yıllarına kadar yayın hayatını sürdürmüştür.

Tek parti dönemi dergiciliğine baktığımızda halkın örgütlenmesi ve dönüştürülmesi bağlamında değerlendirilmesinin son derece yerinde olacağı görülecektir. Türkiye'de II. Mahmud ile başlayan ve Tanzimat dönemiyle devam eden Batı merkezli yenileşme hareketleri, Cumhuriyet'in kurulmasıyla daha da bir ortaya çıkan adaptasyon sorununu meydana getirmiştir. Haliyle bu problemi Türk basını özellikle Türk dergiciliği merkeze yerleştirmiştir. Türkiye'de dergicilik başından beri kültür ve sanat tartışmalarının olduğu bir meca olduğu kadar aydınların siyasi fikirlerinden çokça bahsettiği bir alan haline gelmiştir. Batılılaşma ekseninde gerçekleşen siyasal ve kültürel tartışmalar, dönemin haberleşme imkanları da göz önüne alındığında halktan kopuk olarak görülebilir. Fakat, dönemin yenileşme hareketlerinin muhtevasını ve sınırını belirleyen Türk bürokrasisi, aydınların kültür ve edebiyat dergileri çevresinde yürüttükleri siyasal tartışmaları takip ederek olumlu veya olumsuz bir şekilde değerlendirdikleri bilinmektedir. Siyasal hareketlerin oluşmasında ve bunun sonucunda meydana gelen devrim hareketlerinin doğurduğu sonuçlar itibarıyla dergilerinin önemi büyüktür. Mustafa Kemal Atatürk de halka inkılapları benimsetmek için dönemin en önemli iletişim araçlarından biri olan dergileri desteklemiştir. Hatta Atatürk, *Kadro* dergisiyle ilgili şu şekilde bir açıklama yapmıştır.

---

¹²⁴ Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, Cilt 3, İstanbul: Yenilik Basımevi, 1970, s.241

Hatırlıyorum ki, Kadro intişar ederken maksadının türk milletine has meslek ve metodun millet ve memlekette teessüs ve inkişafına hizmet olduğunu yazmıştı. Kadro'ya bu maksadında geniş muvaffakiyet temenni ederim.¹²⁵

Ocak 1932'de Atatürk ve İsmet İnönü'nün özel izniyle yayınlanmaya başlayan *Kadro* dergisi Atatürk'ün yaratmak istediği yeni toplum yapısını şekillendirecek inkılaplara katkıda bulunmak ve desteklemek için kurulmuştur. Derginin kurucuları arasında Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Şevket Süreyya Aydemir, Vedat Nedim Tör, Burhan Asaf Belge, İsmail Hüsrev Tökin ve Şevki Yazman bulunmaktaydı. Derginin sahibi Yakup Kadri Karaosmanoğlu müdürü ise Vedat Nedim Tör' idi. Yakup Kadri Karaosmanoğlu derginin kuruluş amacını ve başlangıcından şu şekilde söz etmiştir:

(...) Ben bu Kadro'yu çıkarırken Halk Partisi'nin anlaşılmayan bazı ilkelerinin izahıyla meşgul idim. Mesela mebuslar soruyorlardı, 'Efendim, Devletçilik diye bir şey çıkarıyorlar, bu ne demektir ? Eğer devlet taraftarı olmazsa biz zaten tek partiyiz, binanaleyh bunu ayrıca bir hareket içinde kurmanın bir lüzumu yok.' Diye. Baktım bütün meclis Halk Partili, fakat Halk Partisi'nin bilgileri hakkında hiçbir bilgileri yok. Bunu izah etmek için bir çare arıyorduk o sıralarda. O sırada kayınbiraderim olan rahmetli Burhan Belge ' Benim arkadaşlarım var, onlarla konuşalım.' Dedi. Şevket Süreyya Bey'in ' İnkılap ve Kadro' diye bir kitap hazırladığını da söyledi. Onun üzerine gittim. Şevket Süreyya Bey'i buldum. Baktım hepsi oturmuşlar, o yazıyor, arkadaşları makinaya çekiyor, bütün çalışmaları kendi aralarında kalıyordu. Neşretmek için vasıtaları yok. Ben de hem mebusum, hem Atatürk'ün yakını sayılıyorum. Zannederim bir paratoner olarak beni günün birinde lazım olur diye içlerine aldılar. Ben aslında ekonomist değilim. Fakat yazdıkları, söyledikleri benim sezışlerime uyuyordu... Onun üzerine ben Recep Peker'e gittim, dedim ki, ' Ben mebuslara ve halka Halk Partisi'nin ilkelerini anlatmak için bir dergi çıkarmak istiyorum.' 'Ne işe yarayacak bu dergi sanki ? ' dedi. Yani 'Kadro demek, bir partinin fikir kadrosu, öncü kadrosudur.' ' Bu vazife bizimdir, sana veremem.' Dedi. Yine bir sen bir ben davası çıktı. Onun üzerine kalktım Atatürk'e gittim. 'bir dergi çıkarmak istiyorum. Milli Mücadele'nin ruhunu izah edebilmek için' dedim. Atatürk dergiyi çıkarmama izin verdi.¹²⁶

Recep Peker'in bu olumsuz tavrına rağmen önceden de belirttiğimiz gibi Atatürk'ün izniyle dergi çıkmaya başlamış ve 1934'ün Aralık ayına kadar yayın hayatını sürdürmüştür. Peki bu derginin özelliği inkılapları desteklemek ve inkılaplara katkıda bulunmak mıydı? Bu kısa

¹²⁵ *Kadro* dergisi, Teşrinevvel 1933, sayı 22

¹²⁶ Temuçin Faik Ertan, **Kadrocular ve Kadro Hareketi**, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, 1994, s.60, 61

tanım *Kadro* dergisinin kuruluş felsefesini açıklamak için çok yavan kalıyordu. Yakup Kadri dışındaki saydığımız isimlerin tümü Marksist gelenekten gelmekteydi. Derginin teorisyeni Şevket Süreyya Aydemir bir dönem TKP' ye katılmış ve *Aydınlık*' da yazmıştır.¹²⁷

Kadro dergisi kuruluş amacı bakımından Cumhuriyet'in oluşturduğu yeni burjuva ve bürokrasi alanına girip, bu alanlarda söz sahibi olan elitleri Cumhuriyet kazanımları ve inkılaplar konusunda bilinçlendirmektir. Bu bilinci kendisinin de içinde bulunduğu elitlere iyi anlatabilmek için kendi Liberal düşünce sistemine hiç uymayan Marksist düşünce adamlarını dergide söz sahibi haline getirmişti. Çünkü Kemalizm ideolojisinin kök saldıgı sosyolojik ve tarihsel altyapıyı zenginleştirmek ancak Marksist düşüncenin donanımı ve tecrübesinden yararlanılarak mümkündür.

Kadro dergisi kısa sürede bir harekete dönüştü. Bu hareketin kendini temellendirdiği fikriyat, Kemalizm düşüncesinin dünya siyasetinde etkin olan diğer iki büyük düşünce akımı olan Kapitalizm ve Sosyalizmden farklı olarak üçüncü bir yol olduğunu savundular. Hatta bu durumu geliştirerek Kurtuluş Savaşı içinde doğmuş ve savaş sonrasında kendini geliştirerek yeni Türkiye'yi oluşturan bu yeni ideolojiyi daha da geliştirerek yarı-sömürge altında olan az gelişmiş ülkelere bir kurtuluş reçetesi olarak sunmaktı.

Kadro dergisi gittikçe radikal sol söylemler kullanmaya başladı. CHP'nin devletçi politikalarının arkasında durdukları için bu durum bir süre ya fark edilmedi ya da görmezden gelindi. Fakat zaman geçtikçe CHP içinde Kadro Hareketi'ne karşı homurdanmalar başladı. Bunun yanında dergi, İş Bankası gibi özel girişimle alakadar kurumların hedefi haline geldi. Dergiye yöneltilen eleştirilerin yanında derginin yayın politikasının artık rejimi tehdit eden bir mecraya kayması Mustafa Kemal'in dergiye olan desteği çekmesine neden oldu. Kadro Hareketi artık yalnız kalmıştı. Yakup Kadri'nin Tiran elçiliğine atanmasından sonra hareket dağıldı ve dergi 35-36 sayısını birlikte yayınlayarak Aralık-Ocak 1934-1935 de yayın hayatına son verdi.

1931-1938 yılları arasında gerçek anlamda oluşan tek parti iktidarı zamanında *Kadro* dergisi dışında birçok dergi çıktı. Bu dergiler arasında 1932 yılında Hıfzı Oğuz Bekata ve Samet Ağaoğlu'nun çıkarmaya başladığı ve yine CHP politikalarını savunan *Çığır* dergisi bu dönemin önemli dergilerindedir. Daha sonra *Çığır*'ı Hüseyin Cahit Yalçın'ın 1933 yılında çıkardığı *Fikir Hareketleri* dergisi izledi.

---

¹²⁷ Alparslan Nas, "Kadro Dergisi ve Kadrocular", *Değirmen Dergisi*, 2012, Sayı 29-30-31, s.35

Dönemin diğer dergileri şu şekildedir: *Köroğlu* (Burhan Cahit Morkaya, 1928), *Yeni Türk Mecmuası* (A.Hamit, 1932), *Ülkü* (Halkevleri, 1933), *Orhun* (Hüseyin Nihal Atsız, 1933), *Yeni Adam* (İsmail Hakkı Baltacıoğlu, 1933), *Varlık* (Yaşar Nabi ve Nahid Sırrı Örik, 1933), *Yedi Gün* (Sedat Simavi, 1933), *La Turque Kemaliste* (Vedat Nedim Tör, 1933), *Yücel* (Muhtar Fehmi Enata ve Kemalettin Birsen, 1935), *Karikatür* (Sedat Simavi, 1935), *Akbaba* (Yusuf Ziya Ortaç ve Orhan Seyfi Orhon), *Uyanış* (Ahmet İhsan Tokgöz), *Ağaç* (Necip Fazıl Kısakürek, 1936), *Kültür Haftası* (Peyami Safa, 1936), *Kalem* (1938-1939).

Bu saydığımız dergilerin birçoğu *Kadro* dergisinin ilk zamanlarında olduğu gibi Atatürk'ün oluşturmak istediği yeni ülkenin destekçisi konumundaydılar. Bu saydığımız dergilerden *Ağaç*, Kemalist rejime daha mesafeli durmaktaydı.¹²⁸ *Ağaç* dergisi daha çok edebi ağırlıklı olmasına karşın daha otuzlu yaşlarının başında olan Necip Fazıl için ileride çıkartacağı *Büyük Doğu* dergisinin düşünsel yapısını oluşturmaya başladığı özgür ama kısa bir zaman dilimi olmuştur. Hüseyin Nihal Atsız'ın dergisi ise Kemalist rejimden daha ırkçı ve yayılcı fikirlere sahipti. Bundan dolayı da Nihal Atsız zaman zaman rejimle kavgalı duruma gelmiştir.

Bir de *Varlık* ve *Kültür Haftası* gibi siyasi kamplaşmalardan uzakta duran kültür, sanat ve edebiyat ağırlıklı dergiler vardır. Dönemin tek parti rejiminin bir baskısı sonucu saydığımız dergilerin böyle bir eğilime sahip olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü dönemin ağır koşulları ve ifade özgürlüğü önündeki yasal-bürokratik engeller bu dergileri böyle bir yayın politikasına itmiş olabilir.

Halkevlerinin 1933 yılında çıkardığı *Ülkü* dergisi çıktığı dönemde Kemalist inkılaplarla yapılmaya çalışılan siyasal ve sosyolojik dönüşümleri halka benimsetmek gibi bir yol izlemiştir. Halkevleri 10-18 Mayıs 1931 yılında CHP'nin toplandığı III. Kurultay'la Kemalist Devrimi topluma benimsetmek için açılan Türk Ocakları'nın yerine kurulmuştur.¹²⁹ Bunun nedeni Türk Ocakları'nın devrimi sağlamlaştıracak kültürel etkinliğe ve donanımına sahip olmamasıdır. Halkevlerinin kuruluşundaki temel amaç ise Türk Ocakları'nın başaramayacağına inanılan kültürel, düşünsel, sosyolojik, dil ve ulus birliği topluma yansıtacağı düşüncesidir. Bunu yaparken köylü kentli ayrımı başta olmak üzere birçok farklılığı bir kümede eritecek yeni bir ulus inşasını sağlamaktı. Fakat Türk Ocakları yapılanmasından Halkevlerine geçişte ve sonrası gelişmelerde öne çıkan durum bu

¹²⁸ Mehmet Emin Purçak, "Ağaç Dergisi", *Değirmen Dergisi*, 2012, Sayı 29-30-31, s.35

¹²⁹ Sefa Şimşek, **Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi: Halkevleri 1932-1951**, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayinevi, 2002, s.42

kuruluşlarla CHP arasındaki ilişkidir. CHP'nin kurmuş olduğu tek parti rejiminin kültürel devrimden anladığı yol, altı ok felsefesini halka benimsetmektir. Halkevleri bir bakıma CHP'nin yan kuruluşu olarak çalışmalarını sürdürür.¹³⁰ CHP'nin bahsettiğimiz yeni bir nesil yaratma girişimi olarak ortaya çıkan Halkevleri organizasyonunun 1932 yılı talimatnamesinde kurumun gerçekleştirmek istediği düşüncenin esaslarından şu şekilde söz etmiştir:

Fırkamızın program temelleri Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, layıklık ve inkılapçılıktır. Programımızı bu ana ve temel prensiplerin hakimiyeti ve ebedileşmesi için bu vasıflarda kuvvetli vatandaşlar yetiştirilmesini, milli seciyenin türk tarihinin ilham ettiği derecelere çıkmasını, güzel sanatların yükseltilmesini, milli kültürün ve ilmi hareket ve faaliyetlerin kuvvetlendirilmesini ehemmiyetli vasıtalar olarak tesbit ve işaret eder. Bu esas ve vasıtaların hepsi birden medeniyet yolunda Türklüğün kaybettiği uzun yılları cesur, atılgan ve yorulmaz hamlelerle kazanacak nesiller yetiştirmeği, medeniyet sahasında türkün tabii meziyet ve kabiliyetleriyle mütenasip şeref mevkiini tekrar almasını istihdaf eyler. Halkevlerinin gayesi bu uğurda çalışacak mefkureci vatandaşlar için toplayıcı ve birleştirici yurtlar olmaktır.¹³¹

CHP tanımladığı makbul vatandaşı yaratmak adına giriştiği Halkevleri projesinin çalışma prensiplerinin daha kolay uygulanması için dil- tarih-edebiyat, gösteri, spor, sosyal yardım, halk dershaneleri ve kurslar, kitap ve yayın, köycülük, müze ve sergi olmak üzere dokuz şubeye ayrılmıştır.¹³² Saydığımız şubelerde birçok kültürel etkinlik ve çalışmalar yapılarak muhtemel Kemalist kültür devrimi için altyapı hazırlanmaya çalışılmıştır. Oluşturulan yeni organizasyonun başarıya ulaşması için propaganda amaçlı bir derginin çıkması faydalı görülmüştür. Tam da Halkevlerinin kuruluşundan yaklaşık bir yıl sonra *Ülkü* adında bir dergi çıkarılmaya başlanmıştır. *Ülkü* dergisinin yönetiminden CHF'nin Genel Sekreterliği sorumlu olmuştur. "CHF Katibi umumisi Kütahya Mebusu Recep" imzasıyla Halkevlerine gönderilen ve derginin çıkışı ve dağıtımıyla alakalı esaslar bulunan talimatname dergi ile CHF arasındaki ilişkiyi göstermesi açısından önemlidir:

Cumhuriyet Halk Fırkası Umumi idare heyeti karare Ankara'da "Ülkü" adlı bir kültür mecmuası neşrine başlanmıştır. Mecmuada Cumhuriyet Halk Fırkası prensiplerine uymayan ve bu prensiplerin aksini yapmak maksadı ile yazılan yazıları almayacaktır. "Ülkü" bu esas içinde memleketin en mühtaç olduğu fikri teşkilatlanma yolunda çalışacak,

¹³⁰ Şimşek, s.43

¹³¹ **Halkevleri Talimatnamesi**, Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1932, s. 5.

¹³² **Halkevleri Öğreneği**, CHP, Ankara:Ulus Basımevi, 1935, s.5

memleketin bütün yazan, okuyan ve düşünenleri arasında fikir ve heyecan bağı olacaktır.¹³³

Bu paragrafta anlaşılacağı üzere CHF'nin büyük görev olarak gördüğü 'Kemalist Toplum' ideasını oluşturmak için yapılan çalışmaların halk nazarında takdir görmesini sağlamak için oluşturulan *Ülkü* mecmuasının yine bu ideaya sıkı sıkıya bağlı olan yazarlarca hayata geçirebilmesini devletçi bir düşünceyle kurallara bağlama ihtiyacı ülkedeki düşünce özgürlüğünün ortadan kaldırmaya varan sonuçlar doğurmuştur.

Ülkü dergisinin yazar kadrosu sayı ve çeşitlilik açısından çok geniştir. Fakat bu çeşitlilik söylemiş olduğumuz büyük idea için sıkıntılı bir durumdu. Bu yüzden de derginin yazarları hassas durumu bildikleri için yazılarını kendilerine çizilmiş olan kurallar dahilinde yazabiliyorlardı. *Ülkü* dergisinin yazarları arasında, dergiyi asıl olarak yöneten kişi olan Recep Peker başta olmak üzere, Nusret Kemal Köymen, Necip Ali Küçüka, Reşit Galip, M. Fuat Köprülü, Şevket Aziz Kansu, Celal Sahir, İsmail Hakkı Tonguç, Behçet Kemal Çağlar, Fevziye Abdullah, Ahmet Adnan Saygun, Ömer Lütfi Barkan, Pertev N. Boratav, Elif Naci, Niyazi Berkes, Muzaffer Şerif, Hilmi Ziya Ülken, Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu, Ahmet Hamdi Tanpınar, Yusuf Ziya Ortaç, Ceyhun Atuf Kansu, Mesut Cemil, Malik Aksel, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Arif Kaptan, İlhan Başgöz, Yavuz Abadan, Mehmet Başaran ve Enver Gökçe gibi yazarlar derginin çıktığı on yedi yıllık süre içinde yazılarıyla katkıda bulunmuşlardır.

Sonuç olarak Türk basın tarihi Tanzimat'tan başlayarak incelediğimiz 1931-1938 yılları arasındaki dönemin de dahil olduğu zaman diliminde basın organlarının propaganda aracı olarak kullanılmak istendiğini görmekteyiz. Cumhuriyet'in Mustafa Kemal Atatürk'ün Milli Mücadele sonrasında gerçekleştirmek istediği toplumsal dönüşüm bir toplumun her kurumuyla yeniden yaratılmasıydı. Tek parti döneminde bu dönüşüme karşı oluşacak muhalefetin her türüsüne, özellikle de basın alanında ortaya çıkacak olana yönelik sistematik bir sindirme çabası görülmektedir. 1931 yılında çıkartılan Matbuat Kanunu, iktidarın elindeki siyasi ve ekonomik gücü kullanarak muhalefet basınına baskı altına alması ve kendi fikirlerine yakın gazetecilere hem maddi hem de manevi destek verilmesi devlet ideolojisine sıkı sıkıya bağlı olan bir basın yaratmıştır.

---

¹³³ CHF Katibiumumiliğinin Fırka Teşkilatına Umumi Tebliğatından Halkevlerini Alakadar Eden Kısım (İkinci Kanun 1933'ten Haziran Nihayetine Kadar), Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1933, s.37

3. BÖLÜM

3. TÜRKİYE'DE TEK PARTİ İKTİDARI (1931-1946) VE BASIN: YÜCEL DERGİSİ (1935-1956) ÖRNEĞİ

3.1. Yücel Dergisi

Yücel dergisi Muhtar Fehmi Enata sahipliğinde Şubat 1935 yılında İstanbul'da çıkmaya başlamıştır. Derginin yazı işleri çevirgenliğini Dr. Kemaleddin Birsen yapmaktaydı. Daha sonraları teknik çevirgen kadrosuna Yusuf Mardin, Osman Nebi, Vedat Günyol ve M. Ertem de katılmıştır. Derginin yapısal gelişimiyle birlikte sonraları yardımcı çevirgenler de kadroya katılmıştır. Dergi 1948'e kadar 148 sayı çıkarken 1950'de 8 sayı 1955-56 yılları arasında 10 sayı olmak üzere toplam 163 sayı çıkmıştır.¹³⁴

Bu saydığımız isimler dışında Ragıp Hulusi, Mithat Cemal, Muhlis Ete, A. Kamil Akyüz, Vasfi Rıza Zobu, İhsan Aygün, İsmail Kazım, Naci Yüngül, Yusuf Sıdkı, Behçet Kemal Çağlar, Hikmet Dizdaroğlu, Necati Cumalı, A. Erdoğan Noyan, O. Şaik Gökyay, Tekin Arıburnun, Cemil Meriç, Türker Acaroğlu, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Ziya Osman Saba, Saffettin Pınar, Cemal Nadir Güler, Orhan Burian, Fikret Çatalcalı, Vasfi Yener, Ali Kemal Kaya, M. Tahir Alangu, Cahit Külebi, Nurullah Ataç, Haldun Taner, E. Z. Karal, Perihan N. Arıburnu, Haluk Y. Şehsuvaroğlu, Ahmet Emin Yalman, Sabahattin Teoman, Haydar Tolun, A. Muhip Dranas, C. Atuf Kansu, Osman Nebioğlu, Ekrem Reşit, İhsan Boran, Cahit Sıtkı Tarancı, Bülent Ecevit, Falih Rıfkı Atay, Halit Ziya Uşaklıgil, Oktay Rifat, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Orhan Veli Kanık, İsmet Rasin, Rifat Ilgaz, A. Kami Akyüz, Fevzi Muhip, Cemal Nadir, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Hikmet Bayur, Halide Edip Adivar, Hasan Ali Yücel, Behice Sadık Boran, Sami N. Özerdim, Vedat Nedim Tör, Pertev Boratav gibi dergiye yazılarıyla ve aktif görevleriyle katkıda bulunan birçok aydın bulunmaktaydı.

Derginin Şubat 1935 tarihli ilk sayısında yayınlanan "Ön Sözüümüz" adlı başyazıda derginin ne amaçla çıkarıldığını ve yayın politikasının ne olacağı açık bir şekilde belirtilmiştir:

Bugün ilk sayısını sunduğumuz -Yücel- gençlik, kültür ve bilgi cöngüdür. Amacı, gençlik için çalışmak ve gençliğin yücelmesinde bir

¹³⁴ Mehmet Can Doğan, "Yücel Dergisinin Fikri ve Edebi Tahlili", *Gazi Üniversitesi Türkiyat Uygulama ve Araştırma Merkezi Gazi Türkiyat dergisi*, Güz 2008, Sayı 3, s.97

varlık olmaktır. Bu amaca irişmek için bugünkü devrimi başaran Büyük Önderin çizdiği devrim prensiplerinden ayrılmayacağız. Büyükleri ve bilgilerini sayacağız.

Bugün, bütün Türklüğün içinde bulunduğu bu devrim savaşında kültür ve bilgi yayımına, biz gençlerin de bir yardımı dokunursa, bu bizim için büyük bir kıvanç kaynağı olacaktır.

Yıllardanberi her sınıf için gazeteler çıktı. Fakat lise gençliği basım yuvamızın üvey evladıdır. Ona şimdiye kadar hiç bir cönkde güler yüz gösterilmedi. Biz lisede okuyan gençlere de bir yer ayırdık. Kendilerini burada anlatsınlar diye!

Cöngümüzün eksiklerini tamamlıyacağız. Tamamlıyacağız diyoruz; çünkü karşımızda, ileri gidilmesini isteyen, ülkülü, çalışkan bir gençlik var.¹³⁵

Yücel sadece bir edebiyat-kültür dergisi değildir. Dergi, Cumhuriyet'in kurucu ideolojisi olan Kemalizm'e bağlıdır. Güncel politik olaylarda tutum almaktadır. Dergi, İsmet İnönü'nün düşüncelerinin ve icraatlarının destekçisi olmuştur. 1938'den önce çoğunlukla Atatürk'ün fikirlerine yer veren dergi artık sayfalarında İsmet İnönü'nün fikirlerine de hatırı sayılır bir şekilde yer vermeye başlamıştı. İnönü'nün Kemalist ideolojiye tehdit olarak gördüğü Komünizm fikriyle olan mücadelesini *Yücel* dergisi üzerinden yapması oldukça dikkat çekicidir. Şeriat ve bölünme tehlikesinin yanında pek de söz edilmeyen Komünizm tehditi özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra Sosyalist Rusya'nın süper bir güç olarak ortaya çıkmasıyla daha da büyük bir önem kazandı. Kemalist ideolojinin tesis edilmesi için kurulan bazı yayın organlarının Komünist propaganda yaptığı gerekçesiyle uyarıldığı ve kapatıldığı bilinmektedir. Derginin 135. sayısında yayınlanan "Gençliğin Güzel Galeyanı ve Komünistlikten Korunma Çareleri" başlıklı yazı Kemalist ideolojinin Komünizm'e bakışıyla ilgili bize önemli bilgiler vermektedir.

Gençlerimizin, bu yüce haykırıyla, bu toptan meydan okuyuşla yetinmeyerek; komünizmin sinsi propagandalarını zamanında yakalamalarını ve cevaplandırmalarını umar ve bekleriz. "Cevaplandırmak"tan maksadımız, bir iki tebliğ yayınlayıp bir iki nutuk söylemek değil, o propagandaların yolunu ve sistemini kollayarak tesirlerini durdurmak ve bir şeye inanmaya muhtaç ruhlara daha isabetli ve hayırlı inanma telkin edebilmektir.¹³⁶

Yücel dergisinin Komünizm'e bakışı genel anlamda olumsuzdur. Fakat dergi içinde bu konu hakkında farklı görüşlere yer verdiğini görmekteyiz. Bunun en somut örneği 129-130-131. sayıların bir arada yayınlandığı sayıda kaleme alınan "Fikir ve Kanaat Hürriyeti İstiyoruz"

¹³⁵ "Ön Sözümler", *Yücel*, Şubat 1935, Cilt 1, Sayı 1, s.1

¹³⁶ "Gençliğin Güzel Galeyanı ve Komünistlikten Korunma Çareleri", *Yücel*, Ocak 1948, Cilt 22, Sayı 135, s. 459

başlıklı yazıdır. Yazıda bazı solcu aydınlara karşı ağır ithamlarda bulunulması ve kararların alınmasının haksızlık olduğu savunulmuştur. Yazı, diğer bir taraftan da Komünizm'in ne anlama geldiğini sorgulaması bakımından incelenmesi gereken bir çalışmadır.¹³⁷

CHP ve Demokrat Parti arasındaki mücadelede *Yücel*, 1950'den önce DP ve CHP'yi bu konuda birçok kez eleştirmiştir. Derginin 140. sayısında yayınlanan "Bir Avuç Acı Gerçek" başlıklı yazıda *Yücel*'in Atatürk ilke ve inkılaplarının yanında yer aldığı görülmektedir. Hatta daha da ileriye giderek CHP ve DP dışında Atatürk ilke ve İnkılaplarını kendine rehber edinen üçüncü bir partinin kurulmasını önermiştir.

Bir harp olursa kanımızı, son damlasına kadar yurd bütünlüğü ve millet eğemenliği uğruna akıtmaya hazırız. Fakat bunların dışında, iki partiden herhangi birinin herhangi bir fikrini müdafaa veya cerh için bir damla mürekkebimizi bile çok görüyoruz. Onlar günü kurtarmak için zamanı feda ediyorlar.¹³⁸

Yücel dergisi için Atatürk ilke ve inkılaplarının anlamı sadece Türk milletinin ve ülkesinin çağdaş Batılı millet ve ülkelere ulaşması için yapılan çalışmalar ve kurallar değildi. Atatürk ilke ve inkılapları ülke rejiminin bizzat kendisini oluşturmaktaydı. Açıkça söylenmese bile rejim halkın isteklerinin üstünde tutuluyordu. DP'nin ve CHP'nin oy alabilmek için rejimin bütününe hiçe sayan istekleri kabullenmesi *Yücel* dergisini bu partilere karşı tavır almasına neden oldu.

Görüldüğü gibi *Yücel* bir edebiyat dergisinden daha fazlasıydı. Dergi ilerde ulus devletin altyapısını oluşturacak milliyetçi ve modern gençliğin istenen doğrultuda eğitilmesini kendine bir görev edinmiştir. Bu eğitimi oluşturan sistemin temel konuları özetle; Milliyetçilik ilkesi içinde kendini konumlandıran vatan ve Atatürk sevgisi, Milliyetçilik dışındaki beş ilke, Modernizm ve Hümanizm, Milli Tarih ve Dil bilincinin oluşturulması, aile ve çocuk eğitimi ve yeniden oluşturulan ahlaki değerlerin benimsetilmesiydi.

Yücel, hitap ettiği kitle olan lise ve üniversite gençliğinin de yazmış olduğu makale, hikaye ve şiir gibi edebi yazıları da birçok kez yayınlamıştır. Bununla birlikte, belirttiğimiz edebi içerikli yazıların yanında insanların milli duygularını coşturacak ve halkı bir arada tutacak yazılara da zaman zaman yer vermiştir. Yayın politikasındaki amaç aslında çok basittir. Gençlerin birlikte yaşadığı halka karşı sorumluluklarının farkına vardırarak ve ülkenin şekillenmesinde daha rahat görev almasını sağlamaktır.

¹³⁷ "Fikir ve Kanaat Hürriyeti İstiyoruz", *Yücel*, Temmuz-Ağustos-Eylül 1947, Sayı 129-130-131, s. 243

¹³⁸ "Bir Avuç Acı Gerçek", *Yücel*, Haziran 1948, Cilt 23, Sayı 140, s. 185

3.2. *Yücel Dergisi ve Altı Ok*

Yücel dergisinde Falih Rıfki Atay'ın "Altı Ok" başlıklı makalesi, derginin yayın çizgisinde çok belirleyici olan "altı ok"a nasıl baktığını özetler niteliktedir.

Kemalizmin 6 esası, tarih, ilim, tecrit ve milli şartların 6 emridir. 6 temel taşından herhangi birini yerinden oynatınız: Büyük inşa toptan tehlikeye düşer.¹³⁹

6 Prensiptir, şeriat, şark ve anarşiye karşı, Kemalizmin ileri hamlesini koruyan 6 disiplin, genç kafaya hudutsuz ibda yollarını gösteren 6 hürriyet ışığıdır. 6 ok, bütün davanın, bütün davada olanların ayar, muhakeme tenkit ve kontrol cihazlarıdır. 6 ok tefekkür hakkının imtiyazsızlığı demektir.¹⁴⁰

Yeni Türkiye, modernleşme yönünü Mustafa Kemal'in gösterdiği hedef doğrultusuna çevirmiştir. Bu hedefe ulaşmanın tek yolu ise aydınlanmacı altı ilkenin doğru bir şekilde uygulanmasıdır. Yazar, Türkiye'deki aydınlanmanın önündeki üç önemli engeli de belirtmiştir. Bunlardan ilki dinin siyasette bir menfaat aracı olarak kullanılmasıdır. Tanzimat'tan beri bir grup gerici yapılan yenilik ve reformlara karşı dini kuralları bahane ederek halkı galeyana getiriyorlardı. Atatürk, Laiklik ilkesi gereği gerici unsurların barındığı kurumları kapatarak buna benzer olabilecek olayların önüne geçti. Bu konuyu Laiklik ilkesi başlığı altında daha detaylı bir şekilde açıklayacağız. İkinci unsur ise Doğu kültürüdür. Aslında Doğu, tarihin değişik dönemlerinde dünyanın kültür haritasına önemli katkıları olmuş bir medeniyettir. Mezopotamya, Anadolu, İran ve Mısır uygarlıkları bu görüşümüzü haklı çıkartan en önemli örneklerdir. İslam'ın Doğu topraklarında doğup yayılmasından sonra da dönem dönem bu yükselişini kaybetse de 17. Yüzyıla kadar siyasi, toplum, kültür, askeri ve bilim alanında dünya üzerinde önemli bir güç olmuştur. Fakat, Doğu'nun sahip olduğu bu gücü 17. Yüzyıldan itibaren kaybetmesinden sonra Doğu medeniyeti hızlı bir şekilde geriye gitmeye başladı. İslam dinin yanlış yorumlanmasıyla toplum hayatında meydana gelen miskinlik ve içine kapanıklık da buna eklenince Doğu her alanda Batı toplumunun gerisinde kaldı. Aydınlanma dönemini yaşamış ve dinsel reformlarını başarıya ulaştırmış Avrupa Sanayi İnkılabı'nı da gerçekleştirdince Doğu toplumu ile arasındaki gelişmişlik düzeyi farkı arttı. Artık 20. yüzyılın başlarına geldiğimizde bu aradaki farkı kapatmak daha da zorlaştı. Türk kültürünün yanlış yorumlanmış İslam kaynaklı Doğu kültürüyle oluşturduğu eklettik geleneksel kültür, yeniliklerin önünde büyük bir engeldi. Mustafa Kemal bu engeli kaldırabilmek için eğitime büyük önem verdi ve geleceği gençlere emanet ederek daha

¹³⁹ Falih Rıfki Atay, "Altı Ok", *Yücel*, Son Teşrin 1937,Cilt 6, Sayı 33, s.93

¹⁴⁰ Falih Rıfki Atay, "Altı Ok", *Yücel*, Son Teşrin 1937,Cilt 6, Sayı 33, s.93

gelişmiş daha modern bir Türkiye'nin önünü açtı. Aydınlanmanın önünde engel oluşturan üçüncü unsur Anarşizmdir. Kaosun hakim olduğu topraklarda sistem yoktur. Sistem olmayan yerde gelişme görülmez. Haliyle Mustafa Kemal ülkedeki Anarşizm'i ortaya çıkartacak ve yükseltecek her türlü gruba karşı önlemini almıştır.

Ayrıca, yazar altı ilkeyi Türk milletini ve milli hedefi sürekli zinde tutacak birer araç olarak görmektedir. Yine yazar, altı ilkeden birinin uygulanamaması halinde ülke menfaatlerinin ve milletin geleceğinin tehlikeye girmesi anlamına geldiğini belirtmektedir. Bu tehlikeye karşı Türk milletinin sürekli uyanık olmasını ve altı ilkenin arkasında durmasını tembihlemiştir.

3.2.1. Milliyetçilik ilkesi, Vatan ve Atatürk sevgisi

Yücel dergisi gençlere hitap eden bir dergi olduğu için Milliyetçilik ilkesi önem bakımından diğerlerinin önüne geçmekteydi. Çünkü Milliyetçilik ilkesi gençlerin harekete geçirilmesi bakımından diğer beş ilke olan Cumhuriyetçilik, İnkılapçılık, Halkçılık, Laiklik ve Devletçilikten daha etkiliydi. Zaten derginin yazarları sürekli olarak Türklerin tarihinden ve eski kültüründen örnekler vererek gençleri ateşleyen yazılar kaleme alıyorlardı. Bu yazıların genel çerçevesi vatan sevgisi üzerine yeniden oluşturulmuş olan ahlaki değerleri gençlere aşılardı. *Yücel*, bunu yaparken bir yandan otoriter hava takınırken bir yandan da gençlerle iç içe olduğunun mesajını veriyordu. Bunun nedeni ülke gençliğini ait oldukları topluma karşı sorumluluklarının farkına vardırırmak aynı zamanda gençliğin bir birey olarak kazanmış olduğu özgüven ve beceriyi memlekete faydalı işler yapmaya yönlendirmektir. Anlattıklarımızı derginin Mayıs 1935 tarihli dördüncü sayısında A. Kami Akyüz' ün kaleme aldığı "Ey Türk Tarihini Bil!" başlıklı yazısı destekler niteliktedir.

Yüce bir neslin evladısın, ey Türk tarihini bil! Gözlerini maziye çevir. İki bin sene, hatta daha evvellerini gör. Ecdadını yine büyük bir millet halinde bulacaksın. Çünkü neslin Oğuzları yetiştiren bir nesildir!"

Mazinin daha ziyade karanlıklarına dal! Üç bin, belki de beş binlerle yıl gerilere git! Efsaneler içinde yine Türkün temiz, yüksek, mert yüreğile karşılaşsın. Çadır altında, at üstünde yetişmiş, büyümüş... Kavgadan savaştan gözü yılmamış, dostluğuna güvenilir, düşmanlığından korkulur... Sen böyle bir neslin evladısın!...

Neslin hürriyet aşığıdır, esarete tehammül etmez. Budununun egemenidir, köleliği kabul edemez.¹⁴¹

¹⁴¹ A. Kami Akyüz, "Ey Türk Tarihini Bil!", *Yücel*, Mayıs 1935, Cilt 1, sayı 4, s.12

Yazar yazısında geleceğin teminatı olan gençlere seslenmektedir. Bunu yaparken de Türk tarihinin uzak ve yakın geçmişinden örnekler vererek gençleri gelebilecek tehlikelere karşı uyarmaktadır. Ayrıca Türklerin geçmişten beri özgürlüğüne düşkün savaşı bir millet olmasından söz ederek oluşturulmak istenen neslin özelliklerinden birine vurgu yaparken aynı zaman da devletine sadık bir vatandaşın nasıl oluşturulacağı ilgili yöntemlerden biri hakkında bize bilgi vermektedir. Yazının devamında yakın geçmişte yaşanan tarihsel olaylarla ilgili okuyucusuna bazı sorular yönelmiştir. Aslında okuyucuya sorulan bu soruların ardındaki cevaplar çok açıktı. Yazı aynen şu şekilde devam etmektedir.

Sonra nasıl oldu? Can çekişen Türkiye nasıl dirildi? Ve her zamankinden daha canlı, daha dinç nasıl ayağa kalktı! İngiltere, Fransa, İtalya ile boy ölçüştü. Onları hürmetle karşısında eğilmeye mecbur etti. Daha sonra nasıl bir idare sistemile, nasıl inkılaplarla bu yeni devletin, yeni Türkiye'nin temelleri sağlamlaştırıldı?

Türkiye halkının kendi ülkesinin geleceği için belirlediği yol olan çağdaş medeniyetlerin konumuna ulaşma çabasını en iyi şekilde yansıtan yazılardan biri de İzmir Erkek Lisesi'nden Muhittin Onbaşıoğlu'nun "İnancımız" adlı yazısıdır. Okuyucusuna "Ülkülü arkadaşlarıma" diye hitap etmeyi tercih eden yazarın bu yazısı genel olarak vatan sevgisi, Milliyetçilik, Atatürk ilke ve devrimleri üzerine olmuştur.¹⁴²

Fransız İhtilali'nden beri Milliyetçilik ve vatan sevgisi kavramı genel manasıyla militarist bir söylemin konusu olmuştur. *Yücel*'in çıktığı dönemde savaştan yenilgiyle ayrılan Almanya, Hitler'in önderliğinde yeni bir güç olma peşindedir. Rusya Ekim Devrimi ve geçmişten gelen potansiyeliyle yeni bir siyasi güç haline gelmiştir. Musollini'nin önderlik ettiği Faşist İtalya ise yeni bir Roma İmparatorluğu'nun hayalini kurmaktadır. Bunun yanında İngiltere ve Fransa savaştan galip olarak ayrılmış olsalar da epey yıpranmışlardı. Sosyalist Rusya, Nasyonal Sosyalist Almanya ve Faşist İtalya'da savaştan büyük zararlar çıkmasına rağmen yeniden benimsedikleri farklı ideolojiler ve önderlikleriyle kendilerine yeni bir dinamizm kazandırdılar.

1930'larda Avrupa'da yükselişe geçen siyasi ideolojilere sahip ülkeler halkı bir arada tutmak için vatan sevgisi kavramını kullanmışlardır. Belirttiğimiz üç ülkenin vatan tanımları farklı olmuştur. Ancak ortaklaştıkları söylemler de az değildir. Bu söylemlerden en önemlileri vatan savunması, yayılcılık ve toplum mühendisliği ilgili militarist politiklardır. Türkiye,

¹⁴² Muhittin Onbaşıoğlu, "İnancımız", *Yücel*, Mayıs 1935, Cilt 1, sayı 4, s.39-40

konumu itibariyle Osmanlı Devleti'nin yıkılışıyla yayılcı bir siyaset yerine dış ülkelerle barışçı bir siyasi anlayışı benimsemiş olsa da vatan savunması ve toplum mühendisliğiyle ilgili militarist söylemleri benimsemiştir.

Dönemin ideolojik söylemleriyle dolu düşünce yapılarını benimseyen devletler kendi idealarını yansıtmak için idealize edilmiş insan vücudunu toplumları etkilemek amacıyla kullanmıştır. Bunu gerçek hayata tatbik etmek için gençliğin dinamizmine ve spora büyük önem vermişlerdir. Kemalist ideoloji de aynı şekilde söz ettiğimiz ülkeler gibi inkılapları yayacak kadroları oluşturmak adına gençlere büyük önem vermiştir. *Yücel* dergisinin çıkış noktasını oluşturan en önemli neden de budur. Hatta derginin ilk sayılarında kapak resmi olan meşaleli, güçlü, dinç ve çıplak erkek figürü bunun en önemli görsel kanıtıdır.

Kemalist ideolojinin Milliyetçilik algısı kendi içinde tezat fikirler barındırır. Türklük günümüzde kimi çevrelerce üst kimlik olarak "Atatürk Milliyetçiliği" kapsamında değerlendirilirken aslında o dönemde Türk terimi irki bir özellik olarak kullanılıyordu. Fakat, dönemin ulus devletlerinin yaptığı gibi, hakim otorite ülkede diğer halkları (Kürtler, Araplar, Lazlar, Çerkezler vb.) asimile etmek için Türk terimini vatandaşlık zırhı altında bir araç olarak kullanıyordu. Türklüğü kabul etmeyen ülkedeki diğer halklara mensup vatandaşlar dışlandı. Ülkedeki yöneticiler ise belirledikleri "Türklük" standartlarına göre insan yetiştirmek için bir çok inkılabı ona göre düzenledi. *Yücel*'de propaganda ayağı olarak 1937 Ağustos'unda çıkan 30. sayıda "Türkçülük Propagandası Gerek" başlıklı yazıyla destek verdi. Yazıda Arap coğrafyasında yakın olan yerleşkelerinde Türklerin Arap çoğunluğun kültüründen ve dilinden etkilendiğini, asimile olduğunu söyleyerek o coğrafyada yaşayan Türklere aşağı olduğunu belirttiği Arap kültüründen kendini soyutlayabilmesi için Türklük bilincinin verilmesinin gerekliliğine vurgu yapmıştır. Fakat yazıda geçen bazı ifadelerin dönemin siyasi otoritesinin ülke sınırı içinde bulunan diğer halkların kültürleri ve dilleriyle ilgili uygulayacakları politikalarla ilgili bize ipucu vermektedir.

Irki sınıra geliince iş, değişir. Irki sınırdaki kesin bir hat yerini iki irkin az çok birbirine karıştığı, yavaş yavaş birbirine geçtiği bir şeride bırakır. Böyle bir sınır siyasi sınır gibi geniş mikyasta ve süratle değişmez, fakat daima ileri geri yavaş yavaş harekettedir, çünkü bu sınırdaki göze çarpamadığı halde durup dinlenmeden devam eden bir mücadele vardır. Öyle bir mücadele ki sulhu, mütarekesi yoktur ve olamaz. Çok kere her iki tarafça da tamamen şuursuz olarak devam eden bu mücadelede iki dil birbirini eritmeğe, iki kültür birbirini yok etmeğe çalışır. Bu mücadelede yenilmek demek, parça parça yurdu kaybetmek demektir. Her mücadele gibi, bunda da gözümüzü kapamak

hakikati ortadan kaldırmaz. Gene her mücadele gibi, bunda da durmak yoktur, “Duran düşer”.¹⁴³

Vatan sevgisi olgusu, Milliyetçilik ilkesi içerisindeki en önemli yapı taşlarından biridir. Kemalist Türkiye, vatan sevgisi olgusunu her zaman militarist söylemler üzerine kurmuştur. Ülkenin yöneticilerine göre Türkler, asker millet mottosu çerçevesinde iç ve dış düşmanlarına karşı mobilize edilmesi gereken bir halk olarak görülmüştür. Devlet, bu yeni fikri halka kabul ettirmek için gençlerin enerjisinden faydalanmak istemiştir. Haliyle *Yücel* dergisi de bahsettiğimiz yeni sistemin en büyük savunucularından olmuştur. Derginin kendine edinmiş olduğu bu misyonu Eylül 1935 tarihli yedinci sayısında yer alan “Duygusuz Gençler” adlı yazıdan anlayabiliriz.

Yüzyıllardan beri daima asker olan Türk ulusu, yarın her hangi umulmadık bir yurd korunmasına hazır olmak, daima yenen kalmak için elinden gelen bütün gayretleri sarfediyor”

Yarının savaşında en büyük rolü oynayacak olan münevver Türk gençliğini daha iyi hazırlamak için, şimdiye kadar ihtiyariğ olan askerlik dersleri geçen seneden beri mecburiğ bir hale kondu. Bu yaz bütün yüksek öğrenim gençliği İstanbul’un etrafında kamplar kurdu ve yirmi günlük bir çalışma ile bu senenin askerlik derslerini sona erdirdi.

Ulusal varlığımızı sevmesini ve saymasını bildiğimiz gibi sevdirmesini ve saymasını da bilmeliyiz.¹⁴⁴

Daha önce değindiğimiz gibi, ülkeyi yöneten kişilerin gençler için düşündüğü roller bireysel özgürlüklerin arka plana atıldığı, toplumculuk esasına dayalı rollerdir. Onlara göre gençlerin görevi belli bir disiplin içinde yürüyen mekanizmayı ayakta tutmaktır. Sözü ettiğimiz mekanizma ise bir grubun tekelinde olan ulus devlet yapısının menfaatlerini korumaktır. Açıkça söylemek gerekirse gençler yeni kurulan otoritenin birer neferi olarak görülmüştür. Aslında vatan savunması terimi sadece gençleri mobilize etmek için kullanılan bir araçtır. Fakat, enkazdan kurtarılan bir ülkenin yeniden toparlanması meselesi ve dönemin politik iklimine baktığımızda bu durumu çok da yadırgamamalıyız. Aslında *Yücel*’in Aralık 1937’de çıkan 34. sayısında yer verilen Atatürk’ün şu sözleri gençlere verilen rol hakkında bize önemli bilgiler vermektedir.

Büyük davamız en medeni ve en müreffeh millet olarak varlığımızı yükseltmektir. Bu yalnız kurumlarında değil, düşüncelerinde temelli bir inkılap yapmış olan büyük Türk milletinin dinamik idealidir. Bu ideali en kısa zamanda

¹⁴³ İsmet Rasin, “Türkçülük propagandası gerek”, *Yücel*, Ağustos 1937, Cilt 5, Sayı 30, s. 201

¹⁴⁴ “Duygusuz Gençler”, *Yücel*, Eylül 1935, Cilt 2, sayı 7, s. 1

başarmak için fikir ve hareketi, beraber yürütmek mecburiyetindeyiz. K. Atatürk¹⁴⁵

Derginin ileriki sayılarında Antakya meselesi için halkın milli duygularını okşayan birçok yazı çıkmıştır. Aynı zamanda Antakya meselesinde Atatürk'ün önderlik ettiği konum bizim için çok önemlidir. Atatürk'ün bu meseleye ne kadar hassasiyetle yaklaştığını derginin 1937'nin Mart ayında yayınlanan 25. sayısındaki sözlerinden anlaşılabilir.

Bu sırada, milletimizi gece gündüz meşgul eden başlıca büyük bir mesele, hakiki sahibi öz Türk olan İskenderun Antakya ve havalisinin mükedderatıdır. Bunun üzerinde, ciddiyet ve kat'iyetle durmağa mecburuz.

Daima kendisiyle dostluğa çok ehemmiyet verdiğimiz Fransa ile aramızda, tek ve büyük mesele budur. Bu işin hakikatını bilenler ve hakkı sevenler, alakamızın şiddetini ve samimiyetini iyi anlarlar ve tabii görürler. K. Atatürk, 1.11.1936¹⁴⁶

3.2.2. Cumhuriyetçilik:

Cumhuriyetçilik kısa tanımıyla halkın yönetime katılmasıdır. Atatürk, Kurtuluş Savaşı'nın hazırlık devresi olan kongreler döneminde ve savaş zamanında milli egemenliğin önemine sık sık vurgu yapmıştır. 23 Nisan 1920'de meclisin kurulmasında yaptığı katkılar ve 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilanı Atatürk'ün milletin iradesine verdiği önemi kanıtlar niteliktedir. Döneminde iki kere yapılan çok partili geçiş denemeleri başarısız olsa da kadınlara verilen seçme seçilme hakkı, saltanatın ve halifeliğin kaldırılması ulusal egemenliğin tesisi açısından önemli adımlardı. *Yücel*'de Cumhuriyetçilik ilkesinin önemine değinen yazılara yer vermiştir.

Saltanat ve tarikat gibi köhne müesseseleri yıkmakla işe başlayan cumhuriyet, bu ilk tasfiye ameliyelerinden sonra, öyle bir hararet ve humma ile inşacılığa girişmiştir ki: Yoktan var etmenin yalnız efsanelerdeki ilahlara değil, şeflerin en büyüğüne kavuşan bir büyük millete de nasib olabilecek bir hassa olduğunu meydana koymuştur.¹⁴⁷

İnsan iradesinin, dünyanın bir köşesinde, tanrılaşabildiği 14 yılın adına Türkiye Cumhuriyetinin 14 yılı diyoruz.”¹⁴⁸

Her güzel vasıta ve çare gibi, cumhuriyet rejimi de en güzel ve en iyi verimlerini Türk Şefinin elinde, Türk milletinin hizmetine girmekle verecektir.¹⁴⁹

¹⁴⁵ Mustafa Kemal Atatürk, *Yücel*, İlk Kanun 1937, Cilt 6, Sayı 34, s. 153

¹⁴⁶ Mustafa Kemal Atatürk, *Yücel*, Mart 1937, Cilt 5, Sayı 25, s. 1

¹⁴⁷ Behçet Kemal Çağlar, “İnşacı ve Fetihci Cumhuriyet”, *Yücel*, Son Teşrin 1937, Cilt 6, Sayı:33, s.81

¹⁴⁸ Behçet Kemal Çağlar, “İnşacı ve Fetihci Cumhuriyet”, *Yücel*, Son Teşrin 1937, Cilt 6, Sayı:33, s.82

¹⁴⁹ Behçet Kemal Çağlar, “İnşacı ve Fetihci Cumhuriyet”, *Yücel*, Son Teşrin 1937, Cilt 6, Sayı:33, s.82

Dergi, yayınladığı yazılar dışında Atatürk başta olmak üzere yurt dışından ve içinden önemli devlet adamları ve aydınlarının Cumhuriyetçilik ilkesinin önemine dair söylemiş olduğu sözlere de yer vermiştir.

Milletin mukadderatını gene milletin azim ve iradesi kurtaracaktır. Atatürk¹⁵⁰ (Yücel, 1936, Sayı 21)
Cumhuriyet ile Türk milleti hakiki kurtuluşun en kat'i esaslarını elde etmiştir. Yunus Nadi¹⁵¹ (Yücel, 1935, sayı 9)

Alıntıladığımız yazılardan anlaşılacağı üzere dönemin yöneticileri ve aydınları millet egemenliğine dayalı bir yönetimin önemine birçok kez vurgu yapmışlardır. Her ne kadar Mustafa Kemal ve arkadaşları otoriter bir rejim kurmuş olsa da saltanat kurumuyla yönetilen bir ülkenin çok kolay bir şekilde Cumhuriyet yönetimini benimsemesi düşünülemezdi. Demokrasi bir zaman işidir. Haliyle parlamenter sistemin ülkede tesis edilmesi için belli sürenin geçmesi gerekiyordu. Günümüzde birçok İslam ülkesinin diktatörler tarafından yönetildiğini düşündüğümüzde Türkiye sözünü ettiğimiz bu ülkelerin çok ilerisindedir.

3.2.3. Devletçilik:

Devletçilik ilkesi piyasa, mal ve hizmetlerin üretiminde devletin doğrudan dahil olması anlamına gelir. Türkiye konumu ve ideolojisi gereği serbest piyasa ekonomisine dayanan Liberal politikaları hiçbir zaman tam anlamıyla hayata geçiremedi. 1929'da meydana gelen ekonomik bunalımından sonra Türkiye Liberalizm yerine Devletçilik ilkesini benimsedi. İlk bölümde sözünü ettiğimiz inkılapların birçoğu alınan bu kararlar ışığında hayata geçirildi. CHP'nin bizzat önderlik ettiği bu inkılaplar, partinin adeta bir yayın organı gibi olan *Yücel* tarafından da desteklendi. O dönemde Devletçilik ilkesine atıfta bulunan birçok yazı çıkmıştır. Fakat, *Yücel* dergisinin Mayıs 1935 tarihli 4. sayısında yayınlanan Profesör Ali Fuad Bey'in "Devletçilik nedir? Cumhuriyet Halk Partisi niçin Devletçidir" adlı yazısı durumu daha iyi açıklamaktadır.

Biz burada bu programın yalnız bir tek prensibini alacak ve şu kısa konferansımızı bu prensip etrafında topluyacağız. Bu prensip "Devletçilik"tir. Parti daha kuruluşundan beri filyatta Devletçi olmuş ise de ; bunu prensip halinde nizamnamesine resmen geçen 1931 üçüncü kongresinde yazmıştır. Bu bize Partinin öteden beri takip etmekte olduğu esaslı bir çalışma metodunu anlatıyor. Bu metod yoklayarak gitme, tecrübe ve müşahadeyi hükümlerine ve hareketlerine örnek almaktır. Evet,

¹⁵⁰ Mustafa Kemal Atatürk, "Dedi ve Yaptı", *Yücel*, İkinci Teşrin 1936, Cilt 4, Sayı 21, s.81

¹⁵¹ Yunus Nadi, *Yücel*, İkinci Teşrin 1935, Cilt 2, Sayı 9, s. 82

Cumhuriyet Halk Partisi işlerinde ‘‘Pragmatiste’’ dir; yani onun çalışma usulu, ideolojiden hayata inme değil; hayattan, filiyatın işaret ve icaplarından ideolojiye yükselmedir. Partinin her büyük kurultayından sonra faaliyet sahası bir az daha genişletmesinin programına yepyeni esaslar koymasının manası budur. Bir müspet ilimcinin tecrübe ve müşahedelerini kaydederek kanunlara yükselmesi gibi, oda faaliyetlerindeki müşahadelerini dikkatle tespit ederek her kurultayında bunu bir prensip halinde bir formül ile programına geçirmektedir.¹⁵²

Paragrafta anlaşılacağı üzere ülke parti-devlet sistemi şeklinde yönetilmektedir. Ülkenin yönetimini ilgilendiren her alanla ilgili yürütülen politikalar partinin belirlemiş olduğu sınırlar içinde geçerli olmuştur. Yazıda yönetimin Devletçilik ilkesini uygulamaya karar verdiği sürece de değinilmiştir. Buradan partinin Devletçilik ilkesi ile alakalı bir çalışma şekli ve takvimi belirlediğini anlıyoruz. Yazar partinin bu ilkeyi benimsemesini, tecrübeye ve pragmatik nedenlere bağlamaktadır. Bu nedenlerin birini de 1929’da meydana gelen ekonomik bunalımının devlete vermiş olduğu sıkıntıların bir sonucu olarak algılayabiliriz. Devletçilik ilkesinin sıkı bir çalışmanın ürünü olacağı ve kendini sürekli yenileyecek bir süreç olduğundan bahsetmiştir. Çünkü bu sürecin başarıya ulaşması milli bir ideolojinin sonucu olan Kemalist Devrimlerin başarısı için bir rehber görevi görecektir. Yazar, bundan dolayı Devletçilik ilkesinin belli bir plan program içerisinde çok çabuk bir şekilde hayata geçirilmesinin bir gereklilik olduğunu söylemiştir ve yazar Devletçilik ilkesi nedir? sorusuna şu şekilde cevap vermiştir.

Devletçilik, geniş manasile memlekette hukuki ve siyasi hayat gibi, ekonomik ve sosyal hayatı da, milli varlık ve birliğin merkezi olan devletin şuurlu ve düzen verici iradesine bağlamak demektir.¹⁵³

Bu sistem, yalnız kanun yapan ve emir veren, memlekette hakkın himayesini ve ihkakını yalnız polis ve adliye kuvvetinde gören; ekonomik hayat ve faaliyette fertleri hususi teşebbüslerine ve şahsi menfaatlerini aralarında çekiştirmelerine bırakan fertçi ve çekingen devlet sistemine karşı durur.¹⁵⁴

Paragraftan da anladığımız üzere yazar, Devletçilik ilkesini, ülkenin ekonomik ve sosyal hayatını kontrol altına alarak toplumu kendi milli davaları doğrultusunda yönetmek olarak

---

¹⁵² Ali Fuad, ‘‘ Devletçilik nedir? Cumhuriyet Halk Partisi niçin devletçidir’’, *Yücel*, Mayıs 1935, Cilt 1, Sayı 4, s.1

¹⁵³ Ali Fuad, ‘‘ Devletçilik nedir? Cumhuriyet Halk Partisi niçin devletçidir’’, *Yücel*, Mayıs 1935, Cilt 1, Sayı 4, s.3

¹⁵⁴ Ali Fuad, ‘‘ Devletçilik nedir? Cumhuriyet Halk Partisi niçin devletçidir’’, *Yücel*, Mayıs 1935, Cilt 1, Sayı 4, s.3

tanımlamaktadır. Devletçilik ilkesi özellikle ekonomi alanında bireycilikten çok toplumculuğu kendine yol edinir. Zaten Kemalist devlet düzeni yaptığı bütün inkılaplarda dönemin bütün otoriter yönetimlerin benimsediği “Halk devlet içindir” düşüncesini hayata geçirmek için çaba göstermiştir. Yazar Devletçiliğin tanımını yaptıktan sonra Devletçiliğin formülünü anlatarak yazısına devam etmiştir.

Devletçilik, ekonomik, sosyal ve hatta moral hayat ve faaliyete yüksekten düzen veren ve bunu ulusal bir ölküye doğru yönelten; ekonomik yaşayışta sosyal adaleti yerine getirmeyi kendine iş edinerek teşkilat kuran; hülasa, bütün ulusal kuvvet, faaliyet ve kabiliyetleri, hususiyle bunlardan ekonomik olanlarını, barıştırmak ahenkleştirerek devletin ihatalı görüşü ve düzenli faaliyeti içine almayı gaye edinen sistemdir. Hep devlet içinde; hiçbir şey devlete karşı; hiçbir şey devlet dışında... İşte devletçiliğin bugünkü formülü.¹⁵⁵

Yazar, Devletçilik ilkesinin uygulanmasının gerekçesini kısaca “ulusal ölkü” adına ekonomik ve toplumsal dinamikleri düzenlemek olarak açıklamıştır. Burada dikkatle üzerinde durmamız gereken husus ulusal ölküyü gerçekleştirmek adına yapılan inkıpların tamamı milletin isteğine birliğine dayandırılmıştır. İnkıpların sorumluluğu millete yüklenmiştir. Fakat, İnkıpların içeriği ve sınırı otoritenin belirlediği kurallara bağlanmıştır. Bunların dışında ülke yönetiminin her alanında olduğu gibi ekonomide de teşkilatlanmayı öngörmüştür. Bunda düzen arayışının etkisi büyüktür. Çünkü teşkilatlanmak demek kurulacak düzen içinde sorunsuz işleyecek bir mekanizmanın oluşturulması anlamına geliyordu. Paragrafın sonunda Kemalist otoritenin Devletçilik ilkesinin nasıl uygulanacağıyla ilgili formülü kısaca ifade ediyor. Bizim paragraftan çıkardığımız sonuç Türkiye sınırları içinde yapılan ve yapılması planlanan bütün ekonomik faaliyetlerin devletin kontrolünde olacağı gerçeğidir.

Yazar yazının devamında Devletçilik ilkesinin çıkış noktasından ve tarihçesinden söz ederek ilkenin uygulanmasının haklılığını savunuyor. Haklılığının gerekçesinden biri olarak da yeni kurulan bir devletin ekonomik olarak ayakta kalmasının Devletçilik ilkesinin uyumlu bir şekilde uygulanmasıyla olabileceğini söylüyor.

Hususiyle Türkiyemiz gibi kurduğu yeni devletin temellerini sağlamlaştırmak ve hür millet olarak bu alemdeki varlığını kazanmak zaruretinde bulunan bir memlekette ulusal bağlılık evvela bir gaye birliğiyle; sonra da bütün kuvvet ve faaliyetlerin

---

¹⁵⁵ Ali Fuad, “ Devletçilik nedir? Cumhuriyet Halk Partisi niçin devletçidir?”, *Yücel*, Mayıs 1935, Cilt 1, Sayı 4, s.3

şuurlu bir düzen ve disipline tabi olarak bu gayeye doğru yönelmesiyle tahakkuk edebilir.¹⁵⁶

Yazar, Devletçilik ilkesinin planlayıcısı ve uygulayıcısı olan CHP'nin bu konudaki durumunu ve olması gereken yeri belirtiyor.

Parti devletçidir, çünkü teşkilatçıdır. Devletçilik ile teşkilatçılık manada müteradiftir. Teşkilatçılık ise partinin memleketimizin fırkalar tarihindeki ayırıcı vasıflarından biri ve belki başta gelenidir.¹⁵⁷

Yazar daha önce belirttiğimiz parti-devlet ilişkisine de değinmiştir. Yazara göre CHP devlettir devlette CHP'dir fikrinden hareketle şu sözleri yazmıştır.

Bunun böyle olması mantıkidir. Çünkü parti tektir, devlet partisi halinde işleyen bir faaliyettir. İşte, Cumhuriyet Halk Partisi, teşkilatçı olmak sıfatıyla, devlete faaliyetlerinde yolunu açmak ve aydınlatmak, teşebbüslerinde destek olmak gibi üstüne ağır olduğu kadar şerefli bir vazife almıştır ki, bu vazifeyi programında "Devletçilik" formülü ile ifade etmektedir.¹⁵⁸

Dönemin siyasi atmosferini en iyi anlatan bu paragraf, CHP'nin devlet içinde bir numaralı otorite olduğunu bize kanıtlamaktadır. CHP önceki bölümlerde bahsettiğimiz bütün sistemi düzenleyecek inkılapların yegane yapıcısı konumunda olan partidir. Teşkilatlanma başta olmak üzere Devletçilik ilkesinin normlarını hayata geçirecek kadroları sağlaması partinin misyonuna ters değildir. Yazar da bu paragrafta tam olarak örnek alınması gereken misyonu ve misyonu uygulayacak otoriteyi belirtmiştir. CHP'nin de Devletçilik ilkesini başarıyla yerine getireceğini söylemiştir.

3.2.4.Halkçılık:

Birinci bölümde özelliklerine değindiğimiz Halkçılık ilkesini benimseyen devlet, her zaman halka hizmet için var olduğunun bilincindedir. Bir devletin halkçı olması için ülkenin temel meselelerini çözmesi gerekmektedir. Bunların en önemlileri, ulusal egemenliğin ve milli iradenin korunması, gelir eşitliğinin sağlanması ve sosyal devlet anlayışını ülkenin her

¹⁵⁶ Ali Fuad, "Devletçilik nedir? Cumhuriyet Halk Partisi niçin devletçidir?", *Yücel*, Mayıs 1935, Cilt 1, Sayı 4, s.4

¹⁵⁷ Ali Fuad, "Devletçilik nedir? Cumhuriyet Halk Partisi niçin devletçidir?", *Yücel*, Mayıs 1935, Cilt 1, Sayı 4, s.5

¹⁵⁸ Ali Fuad, "Devletçilik nedir? Cumhuriyet Halk Partisi niçin devletçidir?", *Yücel*, Mayıs 1935, Cilt 1, Sayı 4, s.5

yerinde tesis etmesi ve herkesin hukuk başta olmak üzere devlet teşkilatının her alanında eşit muamele görmesidir. Mustafa Kemal diğer beş ilke rehberliğinde planlanan inkılapları Halkçılık İlkesinin gereği olarak yerine getirmiştir. *Yücel* dergisi de başta CHP ve Halkevlerine olan manevi bağı nedeniyle Halkçılığın bütün ülke sınırları içinde tesis edilmesi için gerekli desteği vermiştir. Dergide bazı zamanlar çıkan yazılarda bunu görmekteyiz. Atatürk'ün ölümünden sonra çıkan sayısını Atatürk'e ayıran dergi, kendisinin ulusal egemenlik ve milli iradenin gerekliliği üzerine söylediği şu sözleri Halkçılık İlkesi içinde değerlendirebiliriz.

Hadisat ve tecarübü tarihiyemiz bize milleti koyun sürüsü halinde keyfin, arzu ve ihtirasların ve hiç bir suretle tatmin edilemeyen menfaatlerin istihsaline sürüklenmekle mahvini müntiç mahiyete inkılap eden idare tarzlarının artık memleketimizde mahalli tatbiki kalmadığını göstermiştir. Millet hakimiyetinin bir zerresini dahi ahara terk ve feragatla mucip olabileceği felaketin, izmihilalin, hüsranın elemi her an kalp ve vicdanında hissetmektedir.¹⁵⁹

Atatürk'ün bu sözleriyle bize anlatmak istediği şey, tek bir kişinin, ailenin ve ya zümrenin toplumun isteği ve idaresi olmadan kendine menfaat sağlayacağı bir devlet işleyişinin artık Türkiye sınırları dahilinde olmayacağı gerçeğine vurgu yapmıştır. Ülkenin asıl hakimi Türk milletidir ve Türk milleti ulusal egemenlik ve milli irade hakkından asla vazgeçmeyeceğini söylemek istemiştir. Ayrıca dergi aynı sayıda Atatürk'ün kadın-erkek eşitliğine verdiği önemi belirten bir yazı yayınlamıştır.

Bir milleti teşkil eden kadın ve erkek insanlar arasında içtimai kıymet farkı gözetilmesi kurunu vustai bir zihniyetin devamından başka bir şey addolunamaz. Böyle bir telakki ise Türk inkılabının yüksek medeni seviyesi ile asla kabili telif olmıyan bir keyfiyetti. Her şeyi fark eden ve gören büyük adam bu yakışık almaz telakkinin artık 20. Asırda varlık iddia eden bir cemiyette yeri olmıyacağını işaret etmekte gecikmedi.¹⁶⁰

Dergi kırk beşinci sayısını Cumhuriyet'in ilanının on beşinci yılına özel olarak çıkarmıştır. Yine aynı sayıda yer alan Saffettin Pınar'ın "Atatürk'ün mücadelelerindeki hususiyetler" adlı yazısında bir ülkenin karşısındaki olumsuzluklarla nasıl mücadele etmesi gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir.

¹⁵⁹ Mustafa Kemal Atatürk, "Atatürk Diyor ki", *Yücel*, Son Teşrin 1938, Cilt 8, Sayı 45, s. 183

¹⁶⁰ *Yücel*, Son Teşrin 1938, Cilt 8, Sayı 46, s. 224

Eğer bir mücadele hiçbir zümre ve sınıfın, hiçbir renk ve ırkın aleyhine olmadan bütün insanlığın iyiliğine müteveccih ise, kültür ve medeniyetin hakiki inkişafını temin ediyorsa, gerçekten insanlığın kemaline matuf ise derhal söyleyebiliriz: O mücadele kıymetlidir. Aksi takdirde bu gayelerden ayrıldığı nisbette değersiz ve muzırdır.¹⁶¹

Yazarın burada anlatmak istediği husus açıktır. Olumsuz bir durumla mücadele edilirken ayrımcılık yapmak kesinlikle olağan karşılanamaz. Gerçi yazar mücadelenin evrensel boyutundan söz etse de bu kurallar her toplumun kendi mücadelesi için de geçerli kurallardır. Duruma bu pencereden baktığımızda Kurtuluş Savaşı'nın nasıl kazanıldığını daha iyi anlayabiliriz. Anadolu'da yaşayan farklı ırklara, dinlere, mezheplere ve sosyal sınıflara bağlı birçok insan bir araya gelerek milli dava uğruna savaştılar ve yeni bir ülkenin kuruluşuna vesile olarak bir halkın kurtuluşunu sağladılar. Zaten yazar sözlerinde birliktelikle yapılan her işin değerli olduğunu belirtmiştir. Saffettin Pınar, Atatürk'ün meseleye bakışına da atıfta bulunarak yazısına şu şekilde devam etmiştir.

Gerçekten onun hareket saikini kendi varlığından alan mücadeleleri istisnasız insanların hakiki iyiliğini ve yükselmesini istihdaf etmektedir. Bu tarz mücadeleleri hiçbir sınıf ve millete karşı değildir. Sınıf, siyaset ihtiras ve tarafgirliklerinin fevkinde hiçbir fark gözetmeksizin insan olan herkes o mücadelelerin neticelerinden istifade eder. Kemalizm ve onu kuran büyük insan fikrimce yirminci asrın rejimleri, sistemleri için de ahlaki ve çok kıymetli olan insani değerini bu suretle kazanıyor. En uzak halkların bile bunun için sempatisini celbediyor. Ve bunun için yolları ayrı rejimlere bile kudret ve değerini itiraf ettiriyor.¹⁶²

Atatürk'ün temelini attığı Kemalist ideolojinin, mücadele kavramının şeklini ve içeriğini nasıl yorumladığını açıkça görmekteyiz. Mücadelenin içinde ayrımcılık olmayacağı gibi mücadelenin hedefini de millet, din, mezhep ve sosyal sınıflara göre belirleyemeyiz. Kemalist ideolojiye göre asıl olan milli ve insani davadır. Yazar mücadele kavramının kurallarının birini de açıklığa kavuşturmuştur. Ayrıca, Kemalist ideolojinin sadık olduğu bu hayati kuralın dönemin birçok ülkesine örnek teşkil ettiğine değinmiştir. Yine yazara göre Türkiye yönetiminin bu konuda göstermiş olduğu kararlılık diğer ülkelerin sempatisini kazanmasını sağlamıştır. Çünkü diğer mazlum halklar mücadele kavramının belirttiğimiz yanını kendine örnek alarak mücadele biçimlerini buna göre belirlemişlerdir.

¹⁶¹ Saffettin Pınar, "Atatürk'ün mücadelelerindeki hususiyetler", *Yücel*, Son Teşrin 1938, Cilt8, Sayı 45, s.92

¹⁶² Saffettin Pınar, "Atatürk'ün mücadelelerindeki hususiyetler", *Yücel*, Son Teşrin 1938, Cilt8, Sayı 45, s.94

2.3.5. İnkılapçılık

İlk bölümde hayatın her alanında geri kalmış olan bir halkın ayağa kalkması için yapılan yenilikleri İnkılapçılık başlığı altında işledik. Uygulanan inkılapların tamamı altı ilkenin rehberliğinde yapılmıştı; fakat, bu yeniliklerde ilkelerin özelliklerinin iç içe girdiğini görürüz. Mesela, ekonomiyi millileştirmek hem Milliyetçilik hem de Devletçilik ilkesinin özelliklerini taşır. Bunun yanında yapılan yeniliklerin halkın refahı için yapıldığını var sayarsak yapılan bu yeniliğin halkçı bir yenilik olduğunu kabul etmeliyiz. Aynı zamanda günün şartlarının çok ilerisinde olan yenilikleri İnkılapçılık ilkesi içinde değerlendirmeliyiz. Aslında İnkılapçılık ilkesine diğer bütün ilkelerin başarıya ulaşması için yapılan çalışmaların ortak adı diyebiliriz. Yapılan çalışmaların anlamı nedir? Ne için yapılmıştır? Bu iki sorunun cevabını önceki bölümlerde vermiştik; ama kısaca şöyle özetleyelim: devlet yapısının halkla iç içe olduğu (halkın devlet için olduğu), sınırlarını Kemalist ideolojinin belirlediği, Avrupa modernizmini özümsemiş, laik, millet temelli, militarist ve otoriter devlet yapısını kurmak ve de bu devlet modelini halka benimsetmek için yapılmıştır. *Yücel* dergisi yapılan bu inkılapların propagandasını gençlere yönelik yapsa da aslında ulaşabildiği her okuyucusuna duyurmuştur. Derginin Temmuz 1937’de çıkan 29. sayısında yer alan Dr. Muzaffer Şerif’in ‘‘Sanat ve İnkılap, -Devrim geçiren memleketlerde entelektüelin fonksiyonu-’’ adlı yazısında sözünü ettiği bazı konular durumu daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Tanzimattan beri muhtelif yarım tedbirlerle, cumhuriyetten beri de şuurlu bir irade ile kurmak istediğimiz yeni hayatın her adımı, boşluğa atılmıyor ve yalnız ileriye de atılmıyor: atılan her adıma karşı eskinin mukavemeti var; onun için, hatta ileriye giderken bile, eskinin renginden olsun müteessir olmamak kabil olamıyor. Bunun içindir ki, inkılabımızı yalnız, bugün içinde bulunduğu, şekliyle almamalı; dünün zaruri olarak bize geçmiş enkazından ileriye bakarak düşünmelidir.¹⁶³

Paragraftan da anlaşılacağı üzere, Tanzimat devrinden beri yapılan yeniliklerin hiçbiri tam olarak düzeni değiştirmek için düşünülmemiştir. Ayrıca, gerici unsurların yapılan her yeniliğe engel olmaya çalışmasından devlet yenilikleri tam olarak yerine getirememiştir. Bu iki önemli unsur yapılan yeniliklerin başarıya ulaşamamasına neden olmuştur. Yazar, tahlil ettiği iki engelden yola çıkarak, inkılapların başarıya ulaşması için ilk olarak yeniliklerin kökten olması ve yeni bir sistemin inşa edilmesine ikinci olarak ise inkılaplar yapılırken geçmişten ders

¹⁶³ Muzaffer Şerif, ‘‘Sanat ve İnkılap, -Devrim geçiren memleketlerde entelektüelin fonksiyonu-’’, *Yücel*, Temmuz 1937, Cilt 5, Sayı 29, s.169

çıkartılmasına vurgu yapmıştır. Yazar, sözlerine inkılapların önemli özelliklerini şu şekilde sıralıyor:

Dünün saltanatçılığına karşı, bugünün cumhuriyetçiliği var;
Dünün ümmetçiliğine karşı bugünün milliyetçiliği var;
Dünün lakaitliğine ve amorfo haline karşı bugünün devletçiliği var;
Dünün halktan tamamen uzak ve ayrı, saray ve tavabii etrafında yer tutmuş kalem efendiliğine karşı bugünün halkçılık iştiraki var;¹⁶⁴

Görüldüğü gibi yazar her bir ilkenin önemini vurgulayan birer cümleyle inkılapların ana hatlarını belirtiyor. Cümlelerde eski düzenin geri kalmışlığından ve yeni otoritenin hayata geçirdiği yeniliklerle ülkenin geri kalmışlığından kurtularak yeni bir sistemin oluşturulduğundan bahsetmiştir. Yazar, sözlerine şu şekilde devam etmiştir.

Dünün kara kaplı kitaplarla ve kara kaplı kitapları temsil ettiği zannedilen adamların mutlak ve semavi (!) nefesleriyle ayarladığı düşünme, duyma ve yaşama telakisine karşı bugün hadisatın zorladığı bir laiklik istikameti var. Ve bütün bunların kökünde olarak, artık bu sözün bin bir yıldan beri söylenmiş olmasına bakmıyarak, hatta bunun şiddetli bir aksülameli olarak, ve bugünün ileri hayatının icaplarını ne bahasına olursa olsun koymak ve kurmak isteyen bir inkılapçılık ruhu var.¹⁶⁵

Yazar, paragrafta Laiklik ve İnkılapçılık ilkesinin yeni Türkiye'nin inşası sürecindeki iki önemli unsur olduğunu ifade etmiştir. Yazara göre Laiklik, inkılapların önündeki din baskısını kaldıracak yegane tedbirdir. İnkılapçılığı ise; zaten önceden de sözünü ettiğimiz gibi modern devlet ve toplum yapısını kuracak yeniliklerde tutulacak yolun ana teması olarak görmektedir. Yine derginin 30. sayısında Hüseyin Namık Orkun verdiği "Sanat, Gençlik ve İnkılap" konulu röportajda Türk inkılabında gençliğin ve sanatkarın rolünün nasıl olması gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir.

Bence inkılab karşısında sanatkarın ve gençliğin ilk vazifesi inkılaba adımını uydurmasıdır. Bundan sonra feragatle çalışmak ve inkılabı yaymaktır.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Muzaffer Şerif, "Sanat ve İnkılap, -Devrim geçiren memleketlerde entelektüelin fonksiyonu-", *Yücel*, Temmuz 1937, Cilt 5, Sayı 29, s.170

¹⁶⁵ Muzaffer Şerif, "Sanat ve İnkılap, -Devrim geçiren memleketlerde entelektüelin fonksiyonu-", *Yücel*, Temmuz 1937, Cilt 5, Sayı 29, s.170

¹⁶⁶ Hüseyin Namık Orkun, "Sanat, Gençlik ve İnkılap", *Yücel*, Ağustos 1937, Cilt 5, Sayı 30, s. 213

Yazar, sarf ettiği bu cümleyle dönemin tek otoritesi olan Kemalist rejimin bireye bakışını açık etmiştir. Bu bakış, bireyin kendi özelliklerini değerlendirebileceği tek yer kendi toplumdur anlamına geliyor; fakat o toplum faydasına olan düşünceyi kendi seçemiyor. Bilakis bireye toplumun faydasına çalışmasını öğütleyen ve görevlendiren otorite belirliyor. Kısacası yönetime göre, birey sadece toplum denilen aygıtın bir parçası olarak kabul ediliyor.

Derginin 33. sayısında Dr. Reşit Galip'in "İnkılap Felsefesi" adlı kısa yazısı Türk inkılabını açıklamamızda bize yardımcı olmaktadır.

Türk inkılap felsefesi utopie'den hayalperestlikten hoşlanmaz. Bu felsefenin metodu en büyük ve en canlı hakikat olan milletin her sahada realist gözle mütaalasına istinat eder. Milli hayat hakikatlerine sırtını dönmüş olduğu halde milli hayata kanal açmak davasını güden nazariyeler ve felsefelerle Türk inkılabının kaynaşması imkansızdır.¹⁶⁷

Türk inkılabı gerçekçi fikirler üstüne kurulmuştur. İnkılabı gerçekleştirecek kadrolar yapabileceklerinin sınırını bilmekteydiler. Tedbirli ve sabırlıydılar. Değişim enerjisini toplumsal, kültürel, siyasi ve tarihsel gerekliliklerden alıyorlardı. Kısacası dönemin aydın yöneticileri ve entelektüelleri Mustafa Kemal'in önderliğinde ideallerini halkla ve gerçeklikle bütünleştirmeyi başarmışlardı. Yazar yazısını şu paragrafla bitiriyor.

‘Medeniyet yolunda en ileri!’ mefkuresi Türk nesillerine hayatını istihkar edercesine çalışmağı telkin eder. Bu uğurda ölümü harp meydanındaki ölümden daha az şeref daha az yerinde saymıya kimsenin hakkı yoktur.¹⁶⁸

Türk inkılabının kendisine örnek aldığı Avrupa medeniyetinin gelişmişlik seviyesine ulaşma çabasını "Medeniyet yolunda en ileri!" sloganıyla okuyucusuna hatırlatmaktadır. Bu hatırlatmadan sonra inkılabın başarıya ulaşması için gençlerin çok çalışması gerektiğini ve gerekirse Türk inkılabının geleceği için ölümün bile göze alınması gerektiğini ve bunun bir şeref olduğunu okuyucusuyla paylaşmaktadır.

Genç ve dinamik nüfusuyla Türkiye 1923'ten sonra yüzünü tamamıyla Avrupa'ya döndü. Osmanlı'ya ait bütün sosyal, kültürel ve dini kurumlar ortadan kaldırıldı. Yeni bir ulus yaratma çabasında olan siyasi otorite kaldırılan geleneksel kurumların yerine Batı modernitesini yansıtan kurumlar kurdu. İnkılapçılık kavramı sadece kurumlar üzerinden yürümemiştir. İnkılapçılık aynı zamanda ülkede yaşayan vatandaşlar üzerinde de

¹⁶⁷ Reşit Galip, "İnkılap Felsefesi", *Yücel*, Son Teşrin 1937, Cilt 6, Sayı:33, s.91

¹⁶⁸ Reşit Galip, "İnkılap Felsefesi", *Yücel*, Son Teşrin 1937, Cilt 6, Sayı:33, s.91

uygulanmaya çalışılan toplum mühendisliği faaliyetinin diğeri bir adıdır. *Yücel* dergisi de gelişen bu değişim rüzgarını arkasına alarak daha sonraki bölümlerde ifade edeceğimiz toplum mühendisliği meselesinde siyasi otoriteye destek vermişlerdir. Dergide çıkan yazılardan verdiğimiz alıntılar ve Mustafa Kemal'in sözleri *Yücel*'in toplum mühendisliği projesine vermiş olduğu desteği kanıtlar niteliktedir.

2.3.6.Laiklik:

Laiklik kavramı sadece din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması meselesi değildir. Aynı zamanda bireylerin kimliği, inancı, düşünceleri ne olursa olsun hukuk önünde eşit olması durumudur. Laiklik bu tanımıyla Halkçılık kavramıyla iç içedir. Laiklik kavramının ortaya çıkış sürecini kısaca anlatmak gerekirse Avrupa'da halkın temsilcilerinden biri olan Hıristiyan din görevlilerinin oluşturduğu ruhban sınıfı zamanla mazlum halkların temsilcisi olmaktan çıkmış onun yerine devletin her kademesinde kendine yer bulan, menfaat sağlayan ve halkı sömüren bir odak haline gelmişti. Her defasında topluma ve siyasete yön vermeye çalışan ruhban sınıfı özgürlükçü kesimin dikkatini çekti. Rönesans ve Reformlarla gücünü kaybeden ruhban sınıfının siyasetten tamamıyla çekilmesi 1789 tarihinde gerçekleşen Fransız İhtilali'yle olmuştur. İhtilal ile doğan Laiklik kavramı hem yeni bir hayat biçimi olarak hem de siyasi bir kavram olarak Avrupa'da kendine yer buldu.

Türkiye'de ise Laiklik ilkesinin anayasaya girmesi Cumhuriyet dönemine rastlar. Birinci bölümde Laiklik ilkesiyle alakalı yapılan inkılapları ve Laiklik ilkesinin anayasaya giriş sürecini açıklamıştık. Fakat, Laiklik ilkesi bağlamında yapılan inkılapların sosyolojik anlamı daha derinlerde gizlidir. Atatürk, Laiklik ilkesiyle ülkede yeniliklere sürekli olarak muhalefet eden İslam ile harmanlanmış geleneksel yapıya meydan okumuştur. Atatürk, bu hamlesiyle İslamcılık fikri etrafında toplanan grupların tepkisini çekti. Zaten kendi ideolojisi dışındaki bütün düşünce yapılarını dışlayan Kemalist rejim, İslamcı kesimi de siyaset alanının dışına itmeye çalışmış hatta bu dönem içerisinde 1925'de Şeyh Said İsyanı ve 1930'da Menemen Hadisesi gibi birçok kanlı olay meydana gelmiştir. Zaten otoritesini ve gücünü ülkenin her tarafında kanıtlama isteğinde olan hükümet, İslamcı ayaklanmalara karşı çok sert tedbirler aldı. İslamcı muhalefet içindeki birçok kişi İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanarak ya hapis cezasına ya da ölüm cezasına çarptırıldı. Bu yargılamalardan en önemlilerinden biri Şapka inkılabına karşı giriştiği muhalefet nedeniyle idam edilen İskilipli Atıf Hocadır. 1930'ların başlarından itibaren İslamcı muhalefet kontrol altına alındı. Atatürk, Avrupalı modern bir Türk halkı yaratma idealine karşı çıkacak bütün muhalefeti susturmuştu. Zaten 1930'ların

ortalarında basın ve haberleşme araçları hükümetin kontrolündeydi. Siyasi otorite bu rahatlıkla toplumu istediği gibi yönlendirebiliyordu. *Yücel* dergisi de Laiklik konusunda CHP'nin öncülük ettiği çalışmalara yer verdiği yazılarla tam destek vermektedir. Dergi, 45. sayısında Atatürk'ün din ile ilgili şu sözlerine yer vermiştir.

Bir dinin tabii olması için akla, fenne, ilme ve mantığa tetabuk etmesi lazımdır. Bizim dinimiz en makul, en tabii bir dindir ve bundan dolayıdır ki son din olmuştur ¹⁶⁹

Beşeriyette din hakkında ihtiras ve vukuf her türlü hurafelerden tecerrüt ederek hakiki ulum ve fünün nurları ile musaffa ve mükemmel oluncaya kadar din oyunu aktörlerine her yerde tesadüf olunacaktır. ¹⁷⁰

Türkler, İslam dinini kabul ettikten sonra kendi geleneksel hayat biçimlerini İslam diniyle bütünleştirdiler. Zamanla bu yeni yaşam biçimine hurafeler ve yanlış yorumların girmeye başlamasıyla Türk toplumu miskin ve akılcılıktan uzak bir yaşama mahkum oldu. Toplum dini kendi menfaatleri için kullanan padişahın, ulemanın ve tarikatların peşine takılıyordu. Bundan cesaret alan ulemalar ve tarikat şeyhleri menfaatleriyle uyuşan ama teorik olarak İslam dışı olan konularda fetva vermekten çekinmiyorlardı. 20. yüzyıla geldiğimizde din adamları ve tarikat şeyhleri Allah'la kul arasındaki ilişkiyi düzenleyecek haddi kendinde bulan bir ruhban sınıfı haline gelmişti. Atatürk, İslam dininin Türk toplumu üzerindeki etkisinin farkına varmıştı. İnkılapları halka benimsetmek için İslam iyi bir araç olabilirdi. Bunun için örnek aldığı Avrupa'nın bilimsel ve yenilikçi normlarını İslam inancıyla bağdaştırarak inkılapları halka sevdirmeye çalıştı. Bunun yanında halkı yeniliklere karşı kışkırtan din adamları ve şeyhlerle mücadele etti. Eski dini kurumları tasfiye ederek Diyanet İşleri'ni kurdu. İnkılaplara karşı olumsuz tavır takınmayan din adamlarını Diyanet İşleri bünyesine alarak kurumu maddi ve manevi açıdan destekledi. Atatürk, genç Cumhuriyet'in toplumsal, siyasal, askeri ve hukuki kurumlarından İslam olgusunu çıkartarak, dinin sadece bireylerin kendi vicdanlarına kalan bir inanç meselesi olarak kalmasını istiyordu. *Yücel*'in 45. sayısında Dr. Reşit Galip'in "Büyük Ata" isimli yazısında alıntılatacağımız şu paragraf halktaki dini etkiyi kırmak için ne gibi inkılapların yapıldığını bize göstermektedir.

Adli ve hukuki İslahat; tekkelerin, medreselerin kapatılması; eski Anadolu uluslarından Firikyalıların ancak esirlere giydirdiği kırmızı serpuşun kalkması, zeka ve istidat örümceği eski harfler yerine çocuk zihnine ışık gibi giren yeni Türk harflerinin geçmesi, bütün bunlar herhangi bir vatandaşın yalnız birini

¹⁶⁹ Mustafa Kemal Atatürk, "Atatürk ve Din", *Yücel*, Son Teşrin 1938, Cilt 8, Sayı 45, s. 96

¹⁷⁰ Mustafa Kemal Atatürk, "Atatürk ve Din", *Yücel*, Son Teşrin 1938, Cilt 8, Sayı 45, s. 96

başarmasile milli tarihe millet hadimi şeref ve onuru ile girmesine hak kazandıracak büyük ve köklü devrim safhalarıdır.¹⁷¹

İslam dinin doğasında bulunan kuralların dışında zamanla sosyolojik ve kültürel bir vaka haline gelen ve artık çağın gerisinde kalmış yaşam biçiminin toplumun her alanından silinmek istendiği fikrini burada çok rahatlıkla görmekteyiz. Atatürk şunu çok iyi biliyordu ki İslam'ın etkisinde olan devlet kurumlarını kaldırarak ve ya ıslah ederek sonuca ulaşmak mümkün değildi. Bunun yanında topluma daha iyi bir alternatifin olacağını göstermek lazımdı. Atatürk, laik hayat biçimini halka benimsetmek için halka yeni roller ve alışkanlıklar yükledi. Kılık-kıyafet, Şapka ve Harf devrimi halkı bu yönde dönüştürmek için atılan önemli adımlardı.

Yücel, kuruluşundan itibaren Laiklik ilkesinin halk tarafından benimsenmesi için elinden gelen bütün çabayı gösterdi. Özellikle Menderes döneminde yapılan çalışmalar basit bir çabanın üzerinde mevcut hükümetle bir mücadeleye dönüştü. *Yücel* bu mücadeleyi genelde parti ve yönetici ismi vermeden güncel siyasi konularla paralel olarak yürütüyordu. Dr. Arın Engin'in "Laiklik Nedir ve Ne Değildir?"¹⁷², Prof. Dr. Yavuz Abadan'ın "Hukuk ve Devletin Laikleşmesi"¹⁷³ ve Prof. H. Nimetullah Öztürk'ün "Gene Ümmet Devrine Dönmek mi?"¹⁷⁴ adlı yazılarını buna örnek gösterebiliriz.

3.3. Yücel Dergisi ve Toplumsal Değişme: Fikirler, Hedefler

3.3.1. Modern Türkiye ve Hümanizm:

Hümanizm, Latin dilindeki Humanitas kelimesinden doğan insan ve insani değerleri temel alan İnsanın birey veya toplumun bir parçası olarak ideal insanlık fikri için çalışmasıdır. Avrupa, Yunan ve Roma medeniyetini içine alan Antik dönemde kültürel, siyasal ve toplumsal olarak çok ilerideydi. Ancak Roma İmparatorluğu'nun yıkılışı ve Hıristiyan skolastik düşüncesinin yayılmasıyla bu gelişim ve birikim heba oldu. Rönesans döneminin başlamasıyla Eski Antik döneme ait kültürel ve sosyal gelişim 15. yüzyıla ait yeni normlarla gelişerek yeniden Avrupa'ya hakim oldu. İlk olarak Hümanizm kelimesini 19. yüzyılda Alman bilim insanları kullanmaya başlamıştır. Hümanizm fikrinin doğası itibariyle sadece kültürel ve sosyal hayata etkilerinden söz etsek de aslında devlet işleyişinde de insana görevler yükleyen bir akımdır. Cumhuriyet'in kuruluşuyla yeniden yapılandırılan Hümanizm

¹⁷¹ Reşit Galip, "Büyük Ata", *Yücel*, Son Teşrin 1938, Cilt 8, Sayı 45, s. 89

¹⁷² Arın Engin, "Laiklik Nedir ve Ne Değildir?", *Yücel*, Kasım 1955, Sayı 1, s.54-59

¹⁷³ Yavuz Abadan, "Hukuk ve Devletin Laikleşmesi", *Yücel*, Şubat 1956, Sayı 4, s.203-204

¹⁷⁴ H. Nimetullah Öztürk'ün, "Gene Ümmet Devrine Dönmek mi?", *Yücel*, Ağustos 1956, Sayı 10, s. 184-186

fikri ile bu yanıyla benzerlik göstermektedir. Genç Türkiye'nin yöneticileri Kemalist düşünceyi dönemin iki önemli ideolojisi olan Komünizm ve Faşizm'den farklılaştırmak için bilimsel ve entelektüel bir altyapı hazırlamak istiyorlardı. *Yücel* konumu ve yazarlarının konu hakkındaki bilgileri bakımından bu düşüncenin tanıtımını yapmak için en uygun ortamlardan biriydi. Bu yeni düşünsel düzlemin adı Türk Hümanizmi olarak belirlendi. Fevzi Muhip'in derginin 2. sayısında "Neo-humanisme" adlı yazısı oluşturulmaya çalışılan Türk Hümanizmi ile ilgili bize önemli bilgiler vermektedir.

Türk ulus ayaklanışının, uzayıp sürmesinden doğan türk soysal devrimi, yer yüzünde yepyeni bir dizeme, yepyeni bir çekim [Nizam=Regime] yaratmaktadır. Bu yeni doğuşun özel kılığı [caractere=seciye] kendi anası olan devrimin okunaklı damgasını taşıyor. Bu damga, bir iki yanlış görüşlü yazıcının demek istediği gibi iç içe girmiş orak-çekiç değildir. Bir demet sopa balta olmadığı kadar, uçları kıvrık bir put dahi olamaz. Onu, alışılmış anlamlardan birisinin benzerliğiyle aydınlatmak gerek sayılıyorsa, denebilir ki ulusal türk devriminden doğan yeni çekim, başlı başına ve evrensel bir [Neo-humanisme] aylaşmasıdır.¹⁷⁵

Paragrafta, Kemalist düşüncenin bir ideolojiye doğru dönüştürülmeye çalışıldığını görmekteyiz. Yazara göre Kemalizm bir devrimdir ve baskın olan ideolojilerden farklı bir yapıda kendini bulmuştur. Bundaki temel amaç Kemalizm'e dünya üzerindeki diğer halklara örnek teşkil edecek üçüncü yol olarak popülerlik kazandırmaktı. Fakat, Kemalizm o dönemde yeni bir olgu olduğu ve diğer siyasi ideolojilere göre daha yerel kaldığı için yazar burada yapılan devrimleri Türk Hümanizmi düşüncesi içinde değerlendirmeyi uygun bulmuştur. Yazar, yazının devamında Hümanizm'in Avrupa'daki gelişimi ve Türkiye'deki Neo-humanisme kavramını karşılaştırarak açıklamaya çalışmıştır.

Demek istemişdik ki [Humanisme] bulgunlarını [ilhamlarını], eski bir kültür kaynağından, greko latinden almışdı. [Humanisme] e göre greko-latin bütün kendellik, bütün soysallık ve bütün bilginin kaynağı idi. Tökel kültürün yaradanı greko-latin, her eyi ve güzel nesnenin öz anası greko-latin idi. [Humanisme], greko-latinin bir iki adım ilerisinde, bir adım sağında ve bir adım solunda, onun kadar veya ondan çok bir varlık görmedi; onun kadar veya ondan çok bir varlık tanımadı.¹⁷⁶ [Neo-humanisme] ise, gerçi; ulu ve öz bulgunlarını eski bir kültür kaynağından almakta [Humanisme] ile birliktir. Fakat o, bir bakımdan

¹⁷⁵ Fevzi Muhip, "Neo-humanisme", *Yücel*, Mart 1935,Cilt1, Sayı 2, s. 10

¹⁷⁶ Fevzi Muhip, "Neo-humanisme", *Yücel*, Mart 1935,Cilt1, Sayı 2, s. 10

[Humanisme] i geçmiş ve ondan ayrılmış bulunuyor. Çünkü [Humanisme], greko-latinin dışında, greko-latinden başka bir şey tanımamıştı. Buna karşı [Neo-humanisme], greko-latini atlamış ve ondan çok eski, ondan çok özel [Original] bir kültür kaynağına erişmiştir. Bu kaynak, eski [Humanisme]in ve ondan eski greko-latinin, yatağından kaynadıkları en öz, en temiz ve en katıksız pınar olan Türko-sümero-hün kültür kaynağıdır. İşte [Humanisme] ile [Neo-humanisme] in ilk birlik ve ayrılığı buradadır.¹⁷⁷

Hümanizm düşüncesine en köklü ve önemli etkiyi yapan unsurun Yunan ve Latin kültürü olduğu bilimsel ve tarihsel bir gerçeklik olarak önümüze çıkmaktadır. Elbette ki Türk aydınları, yeni bir Hümanizma düşüncesini ön plana çıkarmak için bu gerçekliği inkar etmediler. Fakat bu gerçeğin muadili olarak bilimsel kitaplarda pek de rastlamadığımız Türk kültürünün başını çektiği yeni bir medeniyet tanımı yaptılar. Güneş-dil Teorisi'nin bir parçası olarak karşımıza çıkan bu yeni tarihsel ve bilimsel tanımlama Türk Hümanizması'nın varlığını kanıtlayan yeni bir keşif olarak öne çıkarıldı. Hatta daha da ileriye giderek Hümanizm düşüncesini yerini yeniden üretilen yeni bir Hümanizm anlayışının alması gerektiği fikrini savundular. Fevzi Muhip de dönemin tarihsel ve sosyolojik algılarından yola çıkarak biricik ve derinliği olan yeni Türk Hümanizması fikrine katkıda bulunur.

Bizceleyin, eski [Humanisme] in bu başkalığı, [Neo-humanisme] de de vardır. Demek istiyoruz ki ulusal türk devriminden doğan [Neo-humanisme] aylaşmasında dahi, bir parça kımıldanışı değil, fakat bir bütün kımıldanışı özelliği görülmektedir. Çünkü o, ne [Liberal democratie] gibi [Bourgeois] satıcının, ne [Communisme] gibi [Proletaires] satıcının ve ne de [Faschisme] ve [National Socialisme] gibi [Conservateurs] satıcının dileklerini amaç olarak alan bir devrim değildir. Onu yaratan aylaş, böyle, bir satıcın başka bir satıc ile çarpışıp kazanması olmamıştır. Onu yaratan aylaş tökel ulusun, berikilerde gözetilen satıc ayrılığını gözetmeksizin birleşmesi ve kendine karşı yağı [Düşman] kesilen bütün bir alanla çarpışarak onu yenmesi olmuştur. Öyleyse; [Neo-Humanisme] ile eski [Humanisme] parça kımıldanışı değil, fakat bütün kımıldanışı olmak bakımından da birleşiyorlar demektir. Gerçekdir ki, bugün, yurdumuzda belirlemekte ve bütün alanın gözlerini yurdumuza çevirmekte olan bu aylaş, ulus içerisinde belli bir menfaat çıkarlarını esirgeme kımıldanışı değildir. Bütün ve ayırsız bir ulusun çıkarlarını esirgeme kımıldanışıdır.¹⁷⁸

¹⁷⁷ Fevzi Muhip, "Neo-humanisme", *Yücel*, Mart 1935,Cilt1, Sayı 2, s. 10

¹⁷⁸ Fevzi Muhip, "Neo-humanisme", *Yücel*, Mart 1935,Cilt1, Sayı 2, s. 11

Başlığın ilk kısmında ifade etmeye çalıştığımız Türk ulusal hareketinin kendini diğer ideolojilerden ayırma ve yeni bir düşünsel ideoloji yaratma çabasını Fevzi Muhip'in bu sözlerinden rahatlıkla anlayabiliriz. Yazar, Türk ulusal hareketini neden Liberal Demokrasi, Komünizm, Faşizm ve Nasyonal Sosyalizm'den farklı yerde konumlandırıldığını açıklamıştır. Daha doğru bir tabirle yazara göre Türk aydınlanmasının ideolojisini yansıtan Kemalizm fikrini diğer ideolojilerden ayıran şey ülke yönetiminde ne kadar kapsayıcı olduğudur. Kemalizm, bir sınıf çatışmasından doğmamıştır ve toplumda herkesin görev aldığı bir rejim olarak kendini var etmiştir. Bundan dolayı Kemalizm, belli bir zümrenin menfaatlerinin korunduğu bir ideoloji olmamıştır. Ayrıca yazar bu paragrafta Kemalist düşüncenin ana felsefelerinden biri olan sınıfsız toplum fikrine vurgu yapmıştır.

Yalnız şu var ki [Humanisme] ilk günlerinde bile uluslar arası bir doğumla belirmişti. [Neo-humanisme] ise uluslar arası bir belirme değildir. O, yüce türk budunu içerisinden fırlatmış özel bir doğumdur. Ve ancak kendi büyük gelişmesinden [inkişaf] sonra uluslararası [İnternational] olacaktır.¹⁷⁹

Fevzi Muhip, paragrafta Hümanizm fikrinin dünyadaki bütün toplumların ortak paydasını içine alan eklektik bir düşünce yapısı ortaya çıkardığını anlatmaya çalışmaktadır. Yazara göre Türk Hümanizması eski Hümanizm düşüncesinden bağımsız olarak en başından beri yerel bir unsur olan Türk kültüründen meydana gelecek ve daha sonra bütün dünyanın kabul ettiği bir düşünsel yapı halini alacaktır. Kemalist aydınların, Türk Hümanizması'nın başarısı ile ilgili kendilerine olan güvenlerini alıntılıdığımız bu paragrafta çok rahatlıkla görmekteyiz. Yazar, derginin üçüncü sayısında yayınlanan "Neo-humanisme ve Akıl"¹⁸⁰ adlı yazısında ortaya attığı bu fikri daha açık bir şekilde tekrar etmiştir.

Fevzi Muhip, derginin 4. sayısında kaleme almış olduğu "İnandıran Akıl" başlıklı yazısında Türk Hümanizması'nın, akla ve inanca bakışını açıkça bildirmiştir.

Neo-Humanisme'in yarattığı inancda ne bir Ghandhi'nin mysticisme'i ve nede Mevlana Celaleddini Rumi, Plotin gibi düşünce adamlarının gnosticisme'i vardır. Neo-humanisme'in inancı, akıldan uzak ve systeme'e yabancı bir inanc değildir.¹⁸¹ Eski (humanisme) in şüphesi nasıl bir yöntemli şüphe idi ise neo-humanisme'in inancı da öylece bir yöntemli inancıdır. Kör

¹⁷⁹ Fevzi Muhip, "Neo-humanisme", *Yücel*, Mart 1935, Cilt1, Sayı 2, s. 11

¹⁸⁰ Fevzi Muhip, "Neo-humanisme ve Akıl", *Yücel*, Nisan 1935, Cilt 1, Sayı 3, s. 2-3

¹⁸¹ Fevzi Muhip, "İnandıran Akıl", *Yücel*, Mayıs 1935, Cilt 1, Sayı 4, s.7

körüne bir kanma değil; görerek, bilerek, ve tasarlıyarak bir inanmadır.¹⁸²

Görüldüğü üzere baştan aşağıya yeniden yapılandırılan Türk Hümanizması genç Cumhuriyet'in hareket alanını belirleyecek olan inanç ve akıl meselesine yeni bir soluk getirmişti. Peki kendi ülkesini yeniden ayağa kaldıran Türk halkı artık neye inanacaktı ve bu inancın sınırları nereden başlayacak ve nerede bitecekti? Bu soruların cevabı aslında çok basitti. Ülke halkının inanç meselesi Atatürk'ün ülkeyi uygar Avrupalı milletlerin seviyesine ulaştırmaya çalışmak için benimsediği ilkelerden oluşacaktı. Sözünü ettiğimiz ilkelerin sadece Türk milletine ait olan fakat evrensel konuları da içinde barındıran Türk Hümanizması düşüncesi içinde tutunacaktı. Orhan Burian'ın "Hümanizma ve Biz" isimli yazı dizisi Hümanizma fikrinin doğuşu ve Türk Hümanizması ile ilgili bize fikir vermektedir. Özellikle üçüncü yazıda yazar günün siyasi atmosferi ve Türk Hümanizması'yla Hümanizm düşüncesinin kendisiyle karşılaştırmalar yaparak önemli tespitlerde bulunmuştur. Orhan Burian, yazısının başında bu ayrımı şu şekilde dile getirmektedir.

Humanismayı memleketimiz için de bahse mevzu yaparken akıldan çıkarmamız icap eden husus : onun bir zihniyet olduğu ; bu zihniyetin de naslardan kaçınma ve araştırıp deneme gibi iki ana vasfı bulunduğudur. Humanizma tarihin seyri zarfında başlangıcı ve sonu olan geçmiş bir devir diye alınamaz. Nasıl batıl düşünceleri hikmet belliyen kafa her zaman mevcut olmuşsa, öylece, humanist kafa her devirde vardı; bundan sonra yine her devirde bulunacaktır. Onun içindir ki memleketimize humanizmanın girmesi, bizim, mesela 15. Asır İtalyası yahut 16. Asır İngilteresindeki fikir hayatına dönmemiz demek olamaz. Bizim memleketimizde de bir zihniyet değişmesi, bir fikir inkılabı vukua gelecek; fakat bu bizim kendi hayat şartlarımızın mahsulü olacaktır. Yani bir tarih devresinin tekerrürü karşısında değiliz, yahut, tarihi tekrar edemeyiz. Çünkü o devir Avrupasıyla bugünün Türkiyesi arasında mühim keyfiyet farkları vardır.¹⁸³

Yazar paragrafta Hümanizma düşüncesiyle Türk Hümanizması arasındaki farkı kısaca açıklamıştır. Daha önce de belirttiğimiz gibi Türk Hümanizması içinde yerel unsurlarında bulunduğu kendine özgü bir yapıdır. Bu haliyle evrensel bir niteliğe kavuşmuş Hümanizma düşüncesinden ayrılır. Yazar yazının devamında bu basit çıkarımı daha da genişleterek iki düşüncenin arasındaki farkları daha detaylı bir şekilde incelemiştir.

¹⁸² Fevzi Muhip, "İnandıran Akıl", *Yücel*, Mayıs 1935, Cilt 1, Sayı 4, s.7

¹⁸³ Orhan Burian, "Humanizma ve Biz 3", *Yücel*, Haziran 1940, Cilt 11, Sayı 64, s.171

Humanist zihniyet Avrupada doğduğu sıralarda, bir kere, milletler bugün anladığımız şekilde toplu birlikler teşkil etmiyordu: İtalya ve Almanya küçük prenslikler halinde parça parça, Fransa ve İngiltere milli şahsiyetlerinin şuurunu daha henüz idrak etmek üzereydiler. Sonra, Hristiyanlığın kurup devam ettiregeldiği evrensel Kilise devleti bütün kanunları, emir ve yasakları, nasları ile daha henüz mevcuttu. Yani Renaissance Avrupasında, yetişmekte kendine gelmekte olan genç milletlerle göçmekte olan ihtiyar Kilise büyük meydan muhaberesini yaptı. Onun içindir ki humanistleri Ortaçağ adamlarından ayıran taraf onların nas düşmanı ve Kuvvetli devletçilik taraftarı olmasıdır. Halbuki bugüne ve bize gelince Renaissance'tan beri ilerlenmiş, bütün yaşama ve düşünme şartları değişmiş bulunuyor. Nasların, peşin-hükümlerin yersizlik ve değersizliği bugün bir kanaat olmaktan çıkmış bir bedahat olmuştur. O zamanlar Bacon'ın ilmin ilerlemesi için kullanılmak ister, diye nazariye halinde ileri sürdüğü tecrübe usulü, bugün, hakikate varmak isteyen ilmin hemen yegane vasıtası olmuştur. Yine Bacon'ın müdafaasını yaptığı, cüziden külliye doğru düşünme tarzı bugünkü düşünüş sisteminin en hakim vasfı haline gelmiştir. Diğer taraftan milletler, içtimai ve bölünmez birer bütün olarak, ortaya çıkmış bulunuyorlar. Kuvvetli devletçilik bugünkü dünyada artık bir vakıa-hatta belki kifayetsizliği gittikçe daha anlaşılın bir kakikattir.¹⁸⁴

Yeni Avrupanın gösterdiği bu hususiyetler, kendimize mahsus değişikliklerle, bizim memleketimizde de tespit edilebilir: Türk inkılabı, 'ilmi' sıfatına layık olan hakikate erişmek vazifesini genç nesillere bırakarak, İslamlığın naslarını kökünden söküp atmıştır. Bugün Türkiye için temenni ettiğimiz humanist zihniyetin "Artık naslardan silkinelim!" diye haykırması beyhude olur; çünkü insanları herhangi bir peşinhükme bağlayan kör iman bu memlekette kalmamıştır. Şu veya bu mesele hakkında zihnimizi şu veya bu tarzda düşünmeye zorlayacak bir kuvvet mevcut değildir. Aynı suretle, Türk inkılabı katışıksız bölünmez bir millete dayanan kuvvetli bir devletçiliği de herhangi bir humanistimiz için mefkure halinde kalmaktan çıkarmış ve büyük bir hakikat halinde sağlamış bulunuyor. Kısaca söylersek, demek oluyor ki 14, 15, 16. Asırlarda muhtelif Avrupa milletlerinin temsil ettiği humanisma ne Avrupa, hatta ne de Türkiye tarafından bugün yeniden canlandırılır bir tarih parçasıdır. Böyle olunca ise aşıkardır ki, o zamanın Avrupasını taklit ederek, mekteplerimize Latince

---

¹⁸⁴ Orhan Burian, "Humanisma ve Biz 3", *Yücel*, Haziran 1940, Cilt 11, Sayı 64, s.171-172

Yunanca koymak; vaktimizin ve dikkatimizin mühim bir kısmını klasikleri okumaya sarfetmek; hristiyanlaşmak; yahut paganlaşmak... davamızı halletmez. Hadiselerin tetkiki bizi şu neticeye götürüyor: Türkiye humanist zihniyete, içinde bulunduğu şartların icap ettirdiği surette varacaktır.¹⁸⁵

Orhan Burian, Hümanizma düşüncesinin ortaya çıktığı ve filizlendiği 14. , 15. ve 16. yüzyıl Avrupa'sında Kilise yönetiminin etkisinin hala çok fazla olduğunu belirtir. Ayrıca yazar bu gerçeklerle baş başa kalan Avrupalı milletlerin henüz milli şuurları daha gelişmemişken kiliseyle büyük bir varoluş savaşına girdiği ve bedeller ödediği gerçeğinden yola çıkarak Avrupalı milletlerin yaşadığı gelişmenin bir sürece bağlı olarak ilerlediğini ifade etmektedir. Her ne kadar Devletçilik, Ulusçuluk ve Laiklik konularında Türk Hümanizma hareketinin evrensel bir niteliğe kavuşmuş Hümanizma fikriyle ortaklaşsalar da iki hareketin de çıktığı dönemler ve kültürel farklılıklar neticesinde birbirlerinden ayrı iki düşünce olarak değinilmesi gereken fikir akımlarıdır. Türk Hümanizması evrensel Hümanizma düşüncesinden birçok özelliği kendine örnek almıştır. Fakat, Türk Hümanizması Avrupa Hümanizması'ndan farklı olarak İslam'ın hakim olduğu topraklarda yerel unsurların etkisinde doğmuş ve gelişmiştir. Bunun dışında Türk Hümanizması'nın gelişimi ve yayılımı Avrupa Hümanizması'na göre daha çabuk olmuştur. Yazar bu hızlı gelişmeyi belirtirken gururlandığını söylemek yanlış olmaz. Çünkü Türk milletini, milli şuurunu kazanmış, bütün hurafeler ve batıl inançlardan kendini soyutlamış yeni bir Hümanizma fikrini benimseyen halk olarak tasvir etmiştir. Bu saydığımız önemli özelliklerle bile Türk Hümanizması Avrupa Hümanizması'ndan kendini ayırmaktadır.

Yücel dergisinde birçok yazar Türk halkının Hümanizma fikrine hazır olup olmadığı konusunda düşüncelerini belirten birçok yazı kaleme aldılar. Bu yazıların neredeyse tamamı Hümanizma fikrinin Türk milleti için en önemli düşünce şekli olduğunu ve bunun için de Mustafa Kemal'in fikirlerinin benimsenmesi gerektiğine inanıyorlardı.

Derginin yayın hayatına son verdiği 1956 yılına kadar çıkan sayılarında Türk Hümanizm'i üzerine yazılmış birçok makale yayınlanmıştır. Bu durum bize siyaset ve sosyal hayatta değişimler olsa da *Yücel* dergisinin kendi fikirlerinden asla taviz vermediğini göstermektedir.

---

¹⁸⁵ Orhan Burian, "Humanizma ve Biz 3", *Yücel*, Haziran 1940, Cilt 11, Sayı 64, s.172

3.3.2. Türk Dilinin Yeniden Oluşturulması:

Atatürk, hayata geçirilen İnkıpların içinde en çok önemsedığı ulus-devlet yapısının bir lokomotifini olarak gördüğü dil meselesinin çözülmesi hususundaki çalışmaların gerekliliğiydi. Bu konuda atılan adımları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Latin alfabesine geçiş
- Türk dilinin İslamlaşmanın bir sonucunda meydana gelen Arap ve Acem dilinin etkilerinden kurtarılması
- Öz Türkçe ve gramer çalışmaları
- Türkçenin tarihsel geçmişi ve Güneş-dil teorisi
- Türk dil kurumunun kurulması ve Milli Mekteplerin açılması
- Halkevleri ve Köy Enstitülerinin kurulması

1 Kasım 1928 yılında Atatürk Arap ve Acem harflerinden müteşekkil olan Osmanlıca alfabesini kaldırarak yerine Latin alfabesinin kullanılacağını deklare etti. Milli Mektepleri ve Halkevlerine bu konuyla ilgili büyük roller üstlenmesini sağladı. Türk Dil Kurumu'nun kurulmasıyla Türk dilinin yeniden yapılandırılması ve özellikle Öz Türkçe çalışmalarına yönelik verilen destek dönemin şartlarına bakıldığında önemli çalışmalardı. Yapılan bu çalışmaların temel amacı Türk dilini Arap ve Acem etkisinden kurtararak öz değerlerine sahip Avrupalı yeni bir dil yaratarak ülkenin kültür devrimini kolaylaştırmaktı. *Yücel* dergisi de kendine belirlemiş olduğu Kemalist ideoloji doğrultusunda dil konusunda yapılan bu yeni çalışmaları yer verdiği yazılarla destekledi. Derginin 7. sayısında Prof. Dr. Ragıp Hulusi'nin "Dil Yeğretimi Üzerine Çağdaş Düşünümler" adlı yazısında dil ve kültür devrimi konusunda şu sözleri kaleme almıştır.

Bu konuşmamıza başlık edindiğimiz dil yeğretimi, düzeltimi yahut işleyimi de dil kültürü yani dil eğitimi(terbiyesi) demektir. Bu bakımdan dil kültürü genel kültür sıvasının bir budağı sayılır. Netekim bilirsiniz ki her ülkenin kültür bakanlıkları bütün budun eğitimini ülküsel bir kertede başarabilmek için ulusun geçmişde, şimdide ve gelecekte, içinde bulunmuş olduğu ve bulunacağı bütün olgu olumları (ahvali) göz önüne alarak ona göre bir taslak (projet) çizerler ve ona göre işlerine bir yön (istikamet) verirler. Budun bireğilerinin (fertlerinin) ulusdaş ve yabancı kimselerle oysal(fikri) anlaşma yolları demek olan dil işte bu budunsal

kurutlulardan ve bunların en önemlilerinden biridir. Bundan ötürüdür ki genel sıyasa bakımından dilin en iyi bir kılıkta işlenmesi kültür bakanlıklarının en ağır basan yükümlerinden biri olmaktadır.¹⁸⁶

Her ne kadar bu işler devletsel bir yüküm olarak kültür bakanlıklarına düşerse de, bazı kurunlarda ve ülkelerde bu bakanlığın dışında yahut üstünde bazı kişilikler (şahsiyetler) yahut cemiyetler ondan önce bunu benimserler ve başkanlık bu alanda onların önünden değil, arkasından gider. Netekim eskiden Macaristanda ve bu gün Türk ilinde (Türkiyede) böyle olmuştur. Yüce devlet başkanı Atatürk-bütün öteki devrimlerde olduğu gibi-bunda da başbuğ ve önder olmuştur. Dilimizi işlemek ve yeğretmek yolunda ilk savaş buyruğunu o vermiş, bunun için de güçlü eli altında çalışan bir ‘‘TÜRK DİLİ ARAŞTIRMA KURUMU’’ yaratmıştır.¹⁸⁷

Ülkelerin kullandıkları diller, buldukları dil ailesi dışında yerel unsurları içinde barındıran siyasi, sosyolojik, kültürel ve tarihsel olguların etkilerine açıktır. Ragıp Hulusi yazısının ilk bölümünde bu olgulara ve durumlara açık olan memleketlerin kendi dillerini nasıl özüne döndürmesi gerektiğini açıklamıştır. En tabii şekilde bu işi yapacak kurumların kendilerini ve görevlerini belirtmiştir. Fakat yazısının ikinci bölümünde ifade edildiği üzere bazı özel durumlara sahip memleketler bu işi ülkesine önderlik eden kişinin etrafında ve onun direktiflerine göre uygulurlar. Yazarın tam da meşrulaştırmak istediği husus Atatürk’ün dil yeğretimi konusundaki rolü ve kurduğu kurum olan Türk Dili Araştırma Kurumu’nun çalışmalarıdır.

İzmir sayılavı ve Kültür Bakanı Hasan Ali Yücel’e göre dil meselesi aynı zamanda bir kültür bir düşünce meselesidir. Türkler, her millet gibi dillerinin özünü kendi sosyo-kültürel ihtiyaçlarına göre şekillendirmiştir. Tarihi, siyasi ve jeopolitik konumu gereği başka milletlerin kültürleriyle etkileşim içinde bulunan Türklerin dili buldukları şartlar içinde değişmiş ve dönüşmüştür. Hasan Ali Yücel’de tarihsel ve kültürel öze dönüşün dilde öze dönüşle gerçekleşeceğini savunmuştur. Bu düşüncesini de tarihsel ve kültürel mitlerden faydalanarak kendine göre çok güzel bir şekilde dile getirmiştir. Öz Türkçe anlamıyla itibariyle öze dönüşün ve kültürel devrimin bir parçası olarak sadece dilde olmayacağı yazar tarafından şu sözlerle açıkça belirtilmiştir.

Öz Türkçe, türk beynindeki kıyımdama sesidir. Dil değişimi; deniz, toprak, dağ, ağaç, gibi atam eli

¹⁸⁶ Ragıp Hulusi, ‘‘Dil Yeğretimi Üzerine Çağdaş Düşünömler’’, *Yücel*, Eylül 1935, Cilt 2, Sayı 7, s. 2-3

¹⁸⁷ Ragıp Hulusi, ‘‘Dil Yeğretimi Üzerine Çağdaş Düşünömler’’, *Yücel*, Eylül 1935, Cilt 2, Sayı 7, s. 3

değmemiş varlıklardan en yeni kurumlara, en ileri yapılara kadar bütün acuna Türk ulusunun gözünü, gönlünü açmaktır.¹⁸⁸

Öz Türkçe meselesi dönemin siyasi otoritesi tarafından ulus-devlet ideolojisinin bir gereği olarak topluma sunuldu. Ancak halkın bir kısmını temsil eden aydınlar yapılan diğer inkılaplar da olduğu gibi dil konusunda yapılan yeniliklere karşı çıktılar. Dönemin siyasileri otoritelerini sağlamlaştırmak için yenilikleri muhalif olan halkın bir kısmının ve onların görüşlerini temsil eden aydınları dışlayan bir politika izledi. Hasan Ali Yücel de kendine yakın gördüğü siyasi otoritenin muhalif kesime takındığı bu dışlayıcı tavrı destekler nitelikte olan sözleri dikkat çekmektedir.

Öz türkçeyi varsın üç beş eskici anlamasın, anlamak istemesin. Biz milyonluk ulusla, budunla konuşmak, onunla anlaşmak istiyoruz. Ona: ‘‘uyan, iyi yaşamasını öğren, iyi yaşa. Eski Türk ataları gibi güçlü, kuvvetli ol. Alacağını kimden olursa al. Vereceğini bil. Kimseden korkma. Kendini tanı. Büyüğünü küçüğünü tanı. Sana eyilik edenleri başında tut. Kötülük edenleri yere vur’’ diye haykıracağız. Bunları ona, hangi dille söyleyebilirdik. (zatıaliniz) mi yoksa (bendeniz) mi diyerek ?!...¹⁸⁹

Derginin 53. sayısında yer alan İsmet Rasin’in ‘‘Türk Dili Üzerinde Düşünceler’’ adlı makalesinde Öz Türkçe çalışmalarının gerekliliğini bir kez daha vurgulamıştır. Hatta Türk diline Arap ve Acem dillerinden giren kelimelerin Orta Asya’da bulunan Türk topluluklarının dillerinden alınan kelimelerle değiştirilmesini Türkiye ile Orta Asya Türkleriyle iletişimimiz için yararlı olacağı konusunda görüşlerini belirtmiştir.

Öz Türkçenin bize getireceği sayısız iyiliklerin belki en başında, Tunadan Gobi ye kadar bütün Türklerin birbirinin dediğini anlamaları gelir. Osmanlıca da yoktur, diye bir Türk lehçesindeki sözü yabansımak, büyük Türk milletini inkar etmek, istikbal için geniş ufuklu bir ideal hayatı değil, daracık bir köstebek hayatı dilemek demektir. Biz köstebek hayatı için değil, yenmek ve yaratmak için yaşayan bir ulusuz.¹⁹⁰

Makalenin bu kısmında okuyucuya anlatılmak istenen bir ideal söz konusudur. Dönemin siyasetçileri dünyada bulunan bütün Türk halklarını siyasi olmasa bile dilsel ve kültürel bir

¹⁸⁸ Hasan Ali Yücel, ‘‘Öz Türkçe Nedir?’’, *Yücel*, Nisan 1939,Cilt 9, Sayı 50, s. 51

¹⁸⁹ Hasan Ali Yücel, ‘‘Öz Türkçe Nedir?’’, *Yücel*, Nisan 1939,Cilt 9, Sayı 50, s. 51

¹⁹⁰ İsmet Rasin, ‘‘Türk Dili Üzerine Düşünceler’’, *Yücel*, Temmuz 1939, Cilt 9, Sayı 53, s.197

bağ ile bir arada tutma isteği içindeydiler. Bunun gerçekleşmesi Türkiye'nin dil ve kültür devrimiyle kendi öz değerlerine geri dönmesiyle mümkündür. İsmet Rasin de diğer Kemalist yazarlar gibi bu görüşünü militarist kahramanlık mitleriyle desteklemeye çalışmıştır. Yazar, makalesinde Osmanlıca ve Öz Türkçe çalışmalarının birlikte gitmesinden yana olanlara bazı eleştirilerde bulunmuştur.

Osmanlıcanın iç sıkıcı, hasta, ve kirli havası içinde tertemiz yepyeni Türkçe sözler, serilip serpilemez, zehirli komşuları ile el ele veremez ve dilimizin yavanlığı bir türlü giderilemez. Kabahat te hep öz Türkçe de görülür. Halbuki Türk dilini fakirleştiren, yavanlaştıran, ifadeyi zorlaştıran, dilin gelişmesinin önüne geçen hala bir türlü atamadığımız Osmanlıca artıklarıdır. Bu artıklarla yüklü, ve boğulu kaldıkça dil yeni bir hamle yapamaz. Eğer dilimizin yükseldiğini hakikaten istiyorsak, yapacağımız şey sahayı temizlemek, ve başımızı kesin olarak geçmişten geleceğe çevirmektir.¹⁹¹

Osmanlıca yüzyıllarca Anadolu sınırları içinde yaşayan Türklerin kullandığı bir dil olarak o bölgede yaşayan insanların kültürlerini ve birbirleriyle olan anlaşma şekillerini belirleyen bir alışkanlık olmuştur. Yazar, dil konusundaki her iki yorumun kullanılmasında ne gibi sorunlara yol açabileceğini çok iyi bildiği için zaten kullanımı gariptenen Öz Türkçe kelimelerin halk tarafından benimsenmeyeceği endişesini sözlerinden çok açık bir şekilde anlamaktayız. Yazar, bundan dolayı Osmanlıcanın tamamen kullanım dışı bırakılıp yerine Öz Türkçe kullanımının desteklenmesi gerektiğini ifade etmektedir.

1932 yılında 26 Eylül ile 5 Ekim arasında gerçekleşen 1. Türk Dil Kurultayı'nda Atatürk diğer dünya dillerinin Türk dilinden türediği savını dile getirdi. Bu savın doğruluğunu ispat etmek isteyen Atatürk, Türk bilim insanlarıyla yabancı bilim insanları ile ortak çalışmalar yapılmasını istemiştir. Daha çok Basklar, İnkalar, Mayalar ve Sümer dilleri üzerinden yürüyen çalışmaların adı Güneş-Dil Teorisi adını almış ve bu çalışmaları kapsayan "Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili" adında bir kitap hazırlanmıştır. İlk olarak 24-31 Ağustos 1937'de gerçekleşen 3. Türk Dil Kurultayı'nda ve 1-8 Nisan 1937'de Bükreş'te bir araya gelinen Antropoloji ve Tarih Kongresi'nde yapılan araştırmalar dünyaya tanıtılmıştır. Güneş- Dil Teorisi Atatürk'ün hayata geçirdiği Dil ve Kültür Devriminin uluslar arası ayağı olarak önem arz etmekteydi. *Yücel* dergisinin 48. sayısında yayınlan "Türk Dili"

---

¹⁹¹ İsmet Rasin, "Türk Dili Üzerine Düşünceler", *Yücel*, Temmuz 1939, Cilt 9, Sayı 53, s.197-198

başlıklı yazı yapılan çalışmaların gerekliliği ve önemiyle ilgili bize önemli bilgiler vermektedir.

Güneş-Dil teorisinin ortaya koyduğu hakikatlara dün olduğu kadar bu gün de inanıyoruz.

Türk münevveri, türk yazıcısı bu dava üzerinde ısrar ve gayretini eksiltmeyecek, dilin tekamülüne zamanla beraber, kendisi de hizmet edecektir.¹⁹²

Dil kurumu, bu mütehasıslar heyeti, ıstılah meselelerini esasen halletmektedir. Yeni lugatlar dile anarşı değil fakat zenginlik getirmiştir. Onları Türk gramerine sokmak, işlemek sanatkarın vazifesidir. İşin güçlüğü Türk sanatkarının azmini ve kalemini bu yoldan döndüremez.¹⁹³

Dil davası bundan 7 yıl evvel münakaşasıyla ortaya konmuştu. Kimse düşündüğünü söylemekten men edilmedi. O gün, fikirlerini ve kalemlerini bu davanın yolunda kullananlar elbet bu gün de aynı hizmette seferberdirler. Bu davaya daha o gün inanmışlar ve kanaatlerini açıkca söylemişlerdi.¹⁹⁴

Dil meselesi, ölmez ATATÜRK'ün büyük hamlelerinden biridir. Ebedi ŞEF'in büyük hamleleri izinde 18 milyon var.¹⁹⁵

Atamızın bütün eserlerinde olduğu gibi bu eserini muhafazada da kısıkcancız.¹⁹⁶

Yazar, Güneş-Dil Teorisinin önemini ve gerekliliğini belirterek ülkenin önderi kabul edilen Atatürk'ün bu anlamdaki çalışmalarından övgüyle söz etmektedir. Yazıda önemli diğer bir husus olan dil ve kültür konusunda gerçekleştirilen devrimlerin sürdürülmesi meselesi hakkında da Atatürk'ün ölümünden sonra da öncelikle Türk entelektüellerinin ve gençlerinin sonra da Türk milletinin bir görevi olduğunu bize söylemektedir.

3.3.3.Yeni Türk Tarih Bilinci:

Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışından sonra halkın Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlanmasıyla yoktan var ettiği yeni Türkiye'nin modern normlara uygun yeni bir tarih bilincine ihtiyacı vardı. Tarih sadece geçmişte meydana gelen olayları ve durumları araştıran bilim dalı değildir. Tarih, aynı zamanda Türk toplumu gibi yeni başlangıçlar yapan halklar için motivasyon kaynağıydı. Atatürk de bu boşluğu görerek Türk Tarih Kurumu'nun

¹⁹² "Hakikat Bayrağı Altında-Türk Dili", *Yücel*, Şubat 1939, Cilt 8, Sayı 48, s.283

¹⁹³ "Hakikat Bayrağı Altında-Türk Dili", *Yücel*, Şubat 1939, Cilt 8, Sayı 48, s.283

¹⁹⁴ "Hakikat Bayrağı Altında-Türk Dili", *Yücel*, Şubat 1939, Cilt 8, Sayı 48, s.283

¹⁹⁵ "Hakikat Bayrağı Altında-Türk Dili", *Yücel*, Şubat 1939, Cilt 8, Sayı 48, s.283

¹⁹⁶ "Hakikat Bayrağı Altında-Türk Dili", *Yücel*, Şubat 1939, Cilt 8, Sayı 48, s.283

kurulmasını sağladı. Atatürk, Türk tarihinin Osmanlı'dan ve ya Selçuklu'dan ibaret olmadığını Türklerin İslamiyet'i kabul etmeden önce de büyük bir halk olduğunu sürekli olarak vurgulamıştır. Bu açıdan Türk Tarih Kurumu şu üç ana tema üzerinde yoğunlaşmıştır.

- İslamiyet'ten önceki Türklerin Tarihi
- İslamiyet'i kabul ettikten sonraki Türkler' in Tarihi
- Güneş-Dil Tarih Teorisi bağlamında yapılan çalışmalar

Türkiye, Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra Osmanlı'nın yıkılışıyla dağılan Türk milletini motive etmek ve toparlamak amacıyla kendi tarihini milliyetçi ve militarist dar bir çevrenin içinde sınırlandırdı. Bundaki asıl amaç Osmanlı'nın ümmet esaslı tarih algısını kırarak yerine milli bir tarih anlayışını getirmektir. *Yücel* dergisi de yeni oluşturulan milli tarih bilinci çabalarına yazılarıyla katkıda bulunmuştur. Derginin 32. sayısında Dolmabahçe'de toplanan II. Tarih Kurultayı'na geniş yer verilmiştir. Hatta dergi yeni sayısında Behçet Kemal Çağlar'ın “ Tarih Kongrasına Saygı ve Selam ” başlıklı yazısını da yayınlamıştır. Çağlar, Türk tarihinin araştırılmasında ve anlatılmasında sadece İslam tarihi özelinde bir sınırlamaya gidilmeyeceği ile ilgili bize fikirler vermektedir. Yazara göre Türk tarihi bir bütün içinde milli bir duruşla ele alınmalıdır. Yani yazar kısaca “Fatih neyse Timur da odur” demiştir. Behçet Kemal Çağlar yazısının devamında tarih olgusunun dönem için öneminden söz etmiştir.

Dünyanın bütün milletleri, Umumi harbin verdiği ruhi yılgınlıktan ve ahlak gevşekliğinden sıyrılmak için tarihlerinin şan, şehamet, yapıcılık ve kalkınma devirlerini göz önüne koyarak, benliklerinde uyuşmuş bu hassasları kamçılıyarak, ayaklandırmaya çabalıyorlardı.¹⁹⁷

Yazar, tarih araştırmalarının dönemin şartlarından farklı bir biçimde şekillenmeyeceğini ifade etmiştir. Diğer milletlerden verdiği örneklerle aslında Türk Tarih Tezi'nin neden militarist ve milliyetçi olması gerektiği ile bize bilgi vermektedir. Yazının devamında Türk tarihi çalışmalarının yeni metodu ve anlamı kısa ve öz bir şekilde şu cümlelerle ifade edilmiştir.

Dünya tarihine dair küçük ve kötü, i ndi ve çarpık tesirler altında kalmadan, yeni keşifler, yeni düşüncelerle yeni ve asli hakikatlar ortaya atan hakiki ilim eserlerinin hepsini taramak ve Türklerin yer yüzündeki büyük ve insani rolünü, Türk ırkının eskiliğini ve ululuğunu belirtecek bütün malumatı, bu, çok defa katı ve sapıtılmış satırların arasından bulup çıkarmak için köşelerinde yıllarca oğraşan değerli ve bilgili yurttaşların sayısı gititike arttı.

¹⁹⁷ Behçet Kemal Çağlar, “ Tarih Kongrasına Saygı ve Selam ”, *Yücel*, İlk Teşrin 1937, Cilt 6, Sayı 32, s.41

Bu çalışmanın başında en verimli, en müspet neticeleri alan Atatürk'ün kendisi oluyordu. Türk tarih cemiyeti kurulmuş, çalışmalar nizamlanmış, resmileştirilmiş, bütün türk bilginlerinin, yazarlarının ve inkılapçı teşekküllerinin yardımı ve laakası bu cemiyet etrafında toplanmıştı. Kurum yer yer hafriyat yaptı. Doğru ve güzel iddialarını tevsik edecek deliller bulmakta da gecikmedi, yer yüzünde, yalnız cesareti, akıncılığı ve ancak askeri teşkilatı ile meşhur olan Türkün dünyaya medeniyet mürebbisi olduğu ilk medeniyetleri kurduğu, ilk devletin temellerini attığı, ilk inanan, seven, yazan, bir kelime ile, ilk insan olan insan olduğu aziz ve mukaddes ilim mefhumunu başka şeylere alt etmek istemeyen meşhur bilgi otoritelerinin kötü gayretlerle köşede bucakta unutulur gibi olan ve halk tabakalarına kadar aksetmeyen iddiaları ve tetkikleri ile meydana koydu.¹⁹⁸

Yazının bu kısmında okuyucuya verilen mesaj aslında çok basittir. Avrupalı tarihçiler başta olmak üzere yabancı ülkelere ait tarihçilerin dünya tarihi ve bunun özelinde Türk tarihi ile ilgili önyargılı fikirlerinden kendini kurtarmış, tarafsız, yeni bilgilere açık ve modern normlara uygun bir şekilde hazırlanmış yeni bir tarih yazımının gerekli olduğu fikri okuyucuya bir temenni olarak değil aksine bir gereklilik olarak sunulmuştur. Paragrafın son kısımlarında yazar, Türk milletinin ilk medeniyetleri, ülkeleri, dinleri, dilleri ve kültürleri kurduğundan söz ederek aslında yeni Türk Tarih Tezi'nin bilimden ne kadar uzak bir şekilde peşin hükümle hareket ettiğini görebiliriz. Aynı zamanda bir önceki paragrafta değindiğimiz Türk tarihinin incelenmesi ve öğretilmesi hususunda milliyetçi ve militarist bir yol izleneceği bu paragrafta açıkça vurgulanmıştır.

Türk tarihinin bütününde önemli yeri bulunan İslam öncesi Türk tarihiyle alakalı *Yücel* dergisinde birçok makale kaleme alınmıştır. Bu makalelerin en önemlilerinden biri 13. sayıda yayınlanan “Ütügen Nerdedir?”¹⁹⁹ başlıklı makedir. Fakat 65. sayıda dergi, belli bir tarih kısıtlamasında bulunmadan okuyucusuna Babür Şah'tan Atilla'ya, Alparslan'dan, Gazi Osman Paşa'ya, Kurretülayn'den Atatürk'e kadar Türk tarihinin önemli şahsiyetlerinden ve etki ettikleri olaylardan yola çıkarak bir yazı dizisi hazırlamıştır.

Türk tarihinin yeniden yazımı ile ilgili en önemli konu Türk tarihinin Güneş-Dil, Tarih Teorisi içinde temellendirilmesi meselesidir. İlk medeniyetleri, ülkeleri, dinleri, dilleri ve kültürleri kurduğunu söyleyen Türklerin bu fikirlerini kanıtlayacak yeni argümanlara ihtiyacı

¹⁹⁸ Behçet Kemal Çağlar, ‘‘ Tarih Kongrasına Saygı ve Selam ’’, *Yücel*, İlk Teşrin 1937, Cilt 6, Sayı 32, s.42

¹⁹⁹ Naci Akat, “Ütügen Nerdedir?”, *Yücel*, Mart 1936, Cilt 3, Sayı 13, s. 9-13

vardı. Bunun içinde bilimsel kanıtı olan bazı tezleri ve fikirleri sahiplendiler. *Yücel* dergisi de bu fikri haklı çıkarmaya çalışan yazılar ve çeviriler yayınladı. Derginin 35. sayısında yayınlanan “Sumerler” başlıklı makalede değindiğimiz konu hakkında bize önemli bilgiler vermektedir.

Sumerler askeri zaferleri, yüksek bir seviyeye çıkardıkları muhtelif san’at şekilleri, içtimai teşekkülleri, ahlak telakkileri ve dinleri ile büyük bir medeniyete malikteler. Öyle bir medeniyet ki aradan beş altı bin yıl geçtiği halde, bugünkü dünya medeniyetinde bile izlerine tesadüf ediliyor. Sumerleri, yalnız bir asarı atika merakıyla değil, Türk oldukları için, dünya medeniyetinin esasını teşkil ettikleri için tetkik ve mütalaa etmeliyiz.²⁰⁰

Yazının son kısmında yer alan paragrafta Sümerlerin Türk olduğu fikrinin üzerinden bir sav ortaya atılmıştır. Bu sav nedir? Sorusunun yanıtı aslında paragrafta çok açık bir şekilde dile getirilmiştir. Türkiye’yi yöneten hakim otoritenin Türk tarihi algısı Türklerin, ilk medeniyetleri, ülkeleri, dinleri, dilleri ve kültürleri kurduğu yönündedir. Sümerler de dünya tarihi üzerinde kurulan ilk medeniyetlerden biri olduğu için Türklerin Sümer halkıyla ortak atadan olduğu fikrine ulaşılması pek şaşırtıcı olmamıştır. Zaten yazının son cümlesinde Sümerlerin Türk olduğu ve medeniyet kuran bir halk olduğu için araştırılması gerektiği savunulmuştur.

Kemalist rejim, halkı istediği düşünce doğrultusunda mobilize etmek için yeni bir tarih anlayışını benimsedi. Milliyetçi ve militarist bu yeni anlayış pagan medeniyetlerden başlayan bir tarih algısını içinde barındırıyordu. Sümer ve Hitit medeniyeti oluşturulmak istenen bu yeni tarih algısı için bulunmaz bir nimetti. Sonrasında gelecek olan İslam öncesi ve sonrası dönem ve de son olarak Kurtuluş savaşı ve Cumhuriyet dönemi tarih yazımını etkileyecek o dönem için yeni bir fikir olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.3.4.Toplumsal Hayatta Yenilik: Yeni Ahlak, Yeni Aile

Genç Cumhuriyet uygulamaya koyduğu inkılapların ve oluşturduğu kurumların devamlılığını sağlamak için yeni bir nesil yetiştirmek derdindeydi. Yetiştirilecek bu yeni nesil baştan aşağıya yeniden oluşturulan ahlaki bir düzen içinde yeşermeliydi. Bunun için de eski sistemin devamcısı olan İslam ahlakçılığı yerine ulus-devlete bağlı yeni bir milli ahlak anlayışı benimsendi. Takipçisi olunan bu yeni ahlaki sistem son derece disiplinli, milliyetçi ve klasik ahlak kurallarını kendine yöntem edinen yeni bir ahlaki duruştu. Genç Cumhuriyet’in en

²⁰⁰ Ziya Nebi, “Sumerler”, *Yücel*, Son Kanun 1938,Cilt 4, Sayı 35, s.199

önemli meselesi bu ahlaki duruşun en önemli mekanizması olan aile kurumunun yeniden oluşturulan ahlaki kurallar içinde yapılandırılmasıydı. Haliyle aile kurumu içinde en önemli husus kadının rolü ve çocukların yetiştirilmesi sorunsalının nasıl çözüme kavuşturulacağıydı. Cumhuriyet'in kuruluşunda çok büyük emekleri bulunan Türk kadını, II. Meşrutiyet'ten bu yana çok büyük kazanımlar elde etmişti. Fakat, Türkiye Cumhuriyeti'ni yönetmeye başlayan bu yeni zümre de kadınlara geniş haklar vermesine rağmen kadına biçtiği roller bakımında eski sistemden pek de farklı düşünceler sergilemiyordu. Bu yeni sistemin kadına verdiği ödevler son derece basitti. Kadın, yeni nesillerin yetişmesini sağlayacak olan aile yapısının erkekten sonraki temsilcisi ve çocuğu yetiştirecek olan bir birey olarak konumlandırıldı. *Yücel* dergisinde de bu görüşlere zaman zaman yer verilmiştir. Derginin 56. sayısında yer alan Dr. Suad Yılmaz'ın " Mutlu Cumhuriyet Kızlarına" başlıklı makalesinin ilk paragraflarında kadınların Cumhuriyet yönetiminde kazandığı haklara değinerek kadınların yeni Cumhuriyetteki asıl görevlerine ilişkin şu sözleri kaleme almıştır.

Türk gücü inkılap prensipleri dahilindeki hamlelerde dünyayı şaşırtacak bir hızla yol aldı. Bununla beraber henüz menzile varmış sayılamaz. Biz Cumhuriyet evlatları, Türk ulusunun diğer bütün milletlerin üstünde olduğuna tam bir imanla kaniiz. Uzak geçmişlerde olduğu gibi insanlık ve medeniyetin her türlü terakkisi bakımından medeni dünyalara örnek ve rehber olacağımız zamanlar da gelecektir. Daha çabuk gelmesi için ön planda elemana, nüfusa ihtiyacımız var. Bunun içindir ki iş bölümünü unutmamaklığımız ve erkeğin daha kolaylıkla ihtimal daha iyi bir şekilde başaracağı mesleklere kızlarımızın lise tahsilini kafi görmek daha muvafık olacağı kanaatında bulunuyoruz. Bugün kadın doktorlardan ziyade icabında ilk tedbirleri alabilecek, yavrusunu cemiyet şartlarına uygun bir şartta yetiştirebilecek anneler istiyoruz. Hakim veya avukat kadına değil fakat uyanık, yavrusuna fenni bakmak yolunu bilen, Türk medeni haklarını bilhassa aile hakkını iyi bir surette kullanabilecek, yuvasının saadetini koruyabilecek anlayışlı annelere muhtaç bulunuyoruz...²⁰¹

Yazarın ve hakim otoritenin kadınlara bakışını, alıntılıdığımız bu paragrafta çok açık bir şekilde görmekteyiz. Cumhuriyet yönetimi kadın hakları bakımından Osmanlı'nın önünde olsa da dönemin hakim ideolojisinin kadınlara biçtiği roller kadına yönelik klasik bakış açısını aşmamıştır. Kemalist ideolojinin göklere çıkardığı ve övünçle anlattığı Cumhuriyet kadınına vermiş olduğu hayati görevler iyi bir eş ve anne olmaktan öteye gitmemiştir. Hatta üstü kapalı da olsa Ataerkil aile yapısına övgü de söz konusudur. Ancak dönemin hakim ideolojilerinin seçtiği bu anlayışı günümüz değer yargılarıyla eleştirmek ne kadar doğru

²⁰¹ Suad Yılmaz, " Mutlu Cumhuriyet Kızlarına" , *Yücel*, İlk Teşrin 1939, Cilt 10, Sayı 56, s. 59-60

olabilir bilemeyiz. Fakat çok da ileri bir düzeyde olmadığı aşikardır. Dr. Suad Yılmaz yazısının devamında devletin Cumhuriyet kadınına vermiş olduğu görevlerle alakalı şu iki satır bize her şeyi açıkça anlatmaktadır.

Kadın ulusun öz anasıdır. İlk öğütleri veren o; yetişen bir nesle, yurd ve ulus sevgisini en tesirli bir yolla aşılıyabilecek yegane varlık gene odur.²⁰²

Yurt ve ulus sevgisinin şahsi duygu ve menfaatların fevkinde olduğunu bir an bile unutmadan Cumhuriyet kızlarımızın kanaatkar, munsıf birer eş, sağlam dimağlı ve sarsılmaz azimli birer anne olmalarını temenni ederim.²⁰³

Yazar, kadının kendi hayatından fedakarlık ederek iyi bir anne ve eş olarak Cumhuriyet'in niteliklerine uygun yeni bir nesil yetiştirmesi gerektiğini bu satırlarda üstüne basa basa söylemektedir. Ulaştığımız kaynaklar²⁰⁴ bize gösteriyor ki *Yücel* kadınların hak ve görevleri ile ilgili fikirlerini geçmişten gelen Ataerkil toplum yapısı üzerinden temellendirmiştir.²⁰⁵

Peki ülkesine ve Cumhuriyet inkılaplarına bağlı nesil nasıl olmalıdır? Sorusunun cevabı derginin diğer sayılarında çok net bir şekilde belirtilmiştir. Örneğin *Yücel*'in 52. sayısında Cevdet Kerim İncedayı'nın "19 Mayıs 1919 un Yıldönümünde" başlıklı yazısındaki şu satırlar sorumuzu güzel bir şekilde cevaplandırmaktadır.

Aziz Türk gençliği; görüyorsun ve bilmelisin ki dünya barometresinin gösterdiği ileri istikameti görüp takip edemiyen milletler mevcudiyet bekliyemezler. Hayat ve tabiat kadar insafsız ve merhametsiz bir şey yoktur. Ancak onu yenen milletler ayakta dururlar. Hava nasıl boşluğa hücum ederse, bilgi, fen ve marifet hülasa medeniyet de böyledir. Her bakımdan asrın teçhizatıyla mücehhez olmadıkça yer yüzünde dik durmak, ögürlü kalmak yoktur. Türk inkılabı bu zaruret ve icabın mevlududur.

Asırlarca dünyaya bakarak hicran duyan Türkiye şimdi, ebedi şef Atatürk'ün tayin ve tespit ettiği, milli şef İnönü'nün ebedileştirmek ve Kemalleştirmek için ileri doğru hız verdiği ideal etrafında bir vücut gibi şuurla, sür'atle hedefine koşan ve yep yeni bir alem olan yeni Türkiye bugün dünyaya hicran ve hayret veriyor. O acı ve kötü günler asırlık denecek kadar gerilerde ve gittikçe dolup kapanan hazin bir uçurum halinde kaldı, bizim şimdi yeni amaçlarımız yeni ufuklarımız var. Biz yeni alemin yolcularıyız. Atatürk'ün aldığı miras kendi ifadesiyle " uçurumun kenarında yıkık bir ülke, türlü düşmanlarla kanlı boğuşmalar, yıllarca süren savaş," bize

²⁰² Suad Yılmaz, " Mutlu Cumhuriyet Kızlarına" , *Yücel*, İlk Teşrin 1939, Cilt 10, Sayı 56, s. 60

²⁰³ Suad Yılmaz, " Mutlu Cumhuriyet Kızlarına" , *Yücel*, İlk Teşrin 1939, Cilt 10, Sayı 56, s. 60

²⁰⁴ Yusuf Mardin, "Kızlarımızı Bekliyen Vazife", *Yücel*, Sayı:1, Kasım 1955, s. 29

²⁰⁵ Afet İnan, "Kadın Hak ve Vazifeleri Üzerine", *Yücel*, Sayı:8, Haziran 1956, s. 31

bıraktığı miras ise ‘İçerde ve dışarıda saygı ile tanılan yeni vatan, yeni sosyete, yeni devlet.’²⁰⁶

Yeni Cumhuriyet, Osmanlı’dan bu yana devam eden siyasi, sosyolojik, kültürel geri gidişe son veren Kemalist ideolojinin devamcısı olan yeni bir nesil istemekteydi. Bu nesil, içinde yetiştiği coğrafyanın temelini iyi kavrayabilen aynı zamanda çağın Avrupa’sının tüm ilmi, sosyolojik, kültürel modernizmini içinde barındırabilen bir nesildi. Artık savaşın halka dayattığı kan ve gözyaşı bitmiş fakat yeni bir mücadele başlamıştı. O da yeni Türkiye’nin kurumlarıyla ve halkıyla izleyeceği gelişimi sağlayacak ülkesine bağlı yenilikçi bir toplumun inşasıydı. Yazar makalenin devamında bu bilinçle çevrelenen neslin görevlerini şu şekilde izah etmektedir.

Cumhuriyetin aziz gençliği; işte sen böyle inkılabın çocuğu ve böyle milletin evladısın. Bu bayram günü spor ve beden terbiyesi hevesi gönlünü doldururken vicdan ve dimağını kaplıyan Atatürk ideali sönmez heyecan ve ateşin olsun. Milli Şef İnönü’nün (Gençler, istikbal için alışkanlıkta, idealde, ahlak ve karakterde Türkiyenin sağlam istikbalinin en inandırıcı delili olmak mevkiindesiniz) direktifi de rehberin bulunsun²⁰⁷

Makalenin en can alıcı kısmı olan bu paragrafta, içinde milli hedefleri ahlak kurallarının bir mecburiyeti olarak belirtmektedir. Milli ahlak zinde duru bir vücut gibi sağlam temellere dayanmalıydı. Düşmanlara karşı her zaman tetikte olunmalı, Cumhuriyet kazanımlarının değeri bilinmeli ve korunmalıdır. Sonuç olarak birey ideal toplumu inşa etmek ve korumak için çalışmalıdır.

---

²⁰⁶ Cevdet Kerim İncedayı, ‘‘19 Mayıs 1919 un Yıldönümünde’’, *Yücel*, Haziran 1939, Cilt 9, Sayı 52, s. 134-135

²⁰⁷ Cevdet Kerim İncedayı, ‘‘19 Mayıs 1919 un Yıldönümünde’’, *Yücel*, Haziran 1939, Cilt 9, Sayı 52, s.135

SONUÇ

Tanzimat dönemiyle başlatılabilecek olan modernleşme düşüncesi dönemin aydınları, onların çalışmalarıyla hayat bulan olduğu sivil toplum yapıları ve basın yayın organlarıyla topluma aktarılıyordu. Dönemin aydınlarının büyük çoğunluğu aynı zamanda bürokrasi içinde de etkin olmaları bu düşüncenin yaygınlaştırılmasını kolaylaştırıyordu.

Tanzimat'la baştan kurulan eğitim sisteminin yetiştirdiği yenilikçi kadrolar toplumu yeniden şekillendirmek için ortaya atılan düşünceleri daha iyi bir şekilde halka anlatabilmek ve ortaya çıkan düşüncelerle bir tartışma ortamı yaratarak gelişmesi maksadıyla yeni gazeteler ve dergiler çıkarırlar. Bu yayınların büyük kısmı ülkenin siyasi kurtuluşunun ancak ülkeyi var eden dinamiklerin bir arada tutulmasıyla, geleneksel yapıyı koruyacak bir Batılılaşma ile mümkün olacağını düşünüyordu. Başlangıçta Osmanlılık etrafında toplanan bu kesimin 1912-1913 yıllarında yapılan Balkan Savaşları'nın ardından Türkçülük etrafında toplandığı görülür. Bu akım, kendini var edecek ve geliştirecek siyasi ve fikri alanı Atatürk'ün önderliğinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde bulacaktır. Bu alan birçok İttihatçının düşündüğü gibi İslami pratikler içinde değil tam tersine seküler bir anlayış içinde gelişecektir.

Atatürk'ün sahip olduğu toplum projesi Avrupa'yı model alan niteliktedir. Gelenekle bağı koparan, tepeden inmece bir anlayışla ve kısa zamanda oluşturulan inkılaplar halk nazarında tam olarak kabul görmemiştir. Atatürk bu olumsuz durumu kısa zamanda lehine çevirebilmek için yurt gezileri yaparak inkılapları tanıtmış, daha da önemlisi inkılapları halka daha iyi tanıtmak için gazete ve dergileri aktif bir şekilde kullanmıştır. Bunun yanı sıra muhalif basını kontrol altına almak için 1931 tarihli Matbuat Kanunu çıkarılmış, yapılan yasal düzenlemeler ve yeniden kurulan İstiklal Mahkemeleri üzerinden muhalefet denetim altına alınmıştır.

Atatürk ortaya koyduğu toplum projesi ve inkılapları topluma yaymak üzere yurt gezileri, basın üzerinden propaganda yöntemlerinin yanı sıra eğitimin yaygınlaştırılmasına da büyük önem verdi. Burada esas hedeflenen gençler olacaktı. 1920 yılında ilk Büyük Millet Meclisi Hükümeti kurulduğu dönemde Eğitim Bakanlığı'nın işlevini gören o zamanki adıyla Talim ve Terbiye Vekaleti kuruldu. Bunun yanında çok kısıtlı kaynaklar kullanılarak eğitime katkıda bulunuldu. Medreseler ve dini okulların kapatılmasıyla modern normlara uygun yeni bir eğitim sisteminin kurulması için çalışmalar yürütüldü. Dini konuların ağırlıkta olduğu eğitim

terk edilerek yerine Laiklik prensibi içinde modern bilimsel eğitim ve öğretimi dikkate alan bunun yanında ilmi içeriği gelişmiş olan bir eğitim sistemi benimsendi.²⁰⁸

Kemalist eğitim politikalarının en önemli başka prensipleri ise Milliyetçilik ülküsü çerçevesinde Türk diline ve tarihine gereken önemi vermek ve gençleri bu bilinç içerisinde yetiştirmektir. Eğitim politikası sosyal devlet düşüncesi içerisinde din, dil, ırk ve cinsiyet ayrımı yapmaksızın herkese eşit düzeyde hizmet anlayışıyla düzenlenmişti. Eğitim ve öğretime herkesin ulaşması için serbestlik getirildi.²⁰⁹

Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra ilköğretim zorunlu hale getirildi. Meslek Liseleri ve Okulları başta olmak üzere lise ve ortaokul düzeyindeki okullara önem verildi. Üniversite ve yükseköğretim sistemi yeniden yapılandırıldı. Bunun yanında kapitülasyonlar döneminde devlet kontrolünün dışında eğitim ve öğretim veren yabancı okullar meclisin aldığı kararlarla kontrol altına alındı.²¹⁰

Ülke gençliğinin eğitim ve öğretimi için yapılan çalışmalar sadece okullar ve üniversitelerle sınırlı bırakılmamıştı. 19 Şubat 1932'de Türk Ocakları'nın yerine Halkevlerinin kurulmasıyla amaçlanan en önemli şey toplumun sosyolojik ve kültürel gelişmişliğini artırarak Cumhuriyet'in kazanımlarını halka benimsetmek böylelikle yapılan inkılapların yaşamasını sağlamaktı.

Anadolu'nun kent, kasaba hatta köylerine kadar çağdaş bilimin ışığı sızabilmiş, yurdun her köşesinde çıkan halkevi dergileri de bu ışığın taşıyıcıları olmuşlardır. Tarih, edebiyat, güzel sanatlar, folklor gibi alanlarda Halkevlerinin yürüttüğü çalışmalar, ulusal değerlerimizin yalnız günümüze değil, yarına da aktarılmasında büyük ve tarihsel bir görevi yerine getirmişlerdir. 1930'lu, 1940'lı yıllarda yazıya dökülen, belgelenen bu değerlerin; sanayileşme, köyden kente göç, tarımda makinalaşma, hızlı bir ulaşım ve iletişim sürecini yaşadığımız bugünkü ortamda artık tespit edilmelerine olanak kalmamıştır. Yalnız bu açıdan bakıldığında bile Halkevlerinin, Türk halkının tarihsel mirasını değerlendirmede nasıl büyük bir görevi yerine getirdiği kendiliğinden anlaşılır. 19 Şubat 1932'de kurulan Halkevlerinin 1950 yılında 478'e, halkodalarının sayısı ise 4322'ye varmıştı.²¹¹

²⁰⁸ Jorge Blanco Villalta, **Atatürk**, Ankara: Kültür Turizm Bakanlığı, 1982, s. 639-642.

²⁰⁹ Villalta, s. 643

²¹⁰ Villalta, s. 639-642

²¹¹ Zeki Arıkan, "Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 1999, Cilt 6, Sayı 23, s. 261

Görüldüğü gibi Halkevleri kurum olarak dönemin bütün iletişim olanaklarından yararlanmaktaydı. *Ülkü* dergisinin bu noktada önemli bir araç olarak ortaya çıkması *Yücel* dergisini gölgede bıraktığı anlamına gelmemelidir. Fakat burada bilinmesi gereken husus Kemalist ideolojiyi geniş kitlelere tanıtan dönemin basının Halkevlerinden ve *Ülkü* çizgisinden bağımsız hareket etmediği gerçeğidir. *Yücel* dergisi bulunduğu konum bakımından Atatürk'ün Türkiye'ye çizdiği yeni kaderin yolunu aydınlatan bir ışık olarak kendini var etmiştir. Bu anlamda lise ve üniversite öğrencilerine hitap eden *Yücel* yüklendiği misyonunun çok üzerinde bir başarı kazanmıştır. Derginin yazar kadrosu, yapılan çalışmalar ve yayınlanan yazılar bunun en büyük göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yücel dergisi nasıl başarılı olmuştur? Sorusuna verilecek çok fazla cevap bulunmaktadır. Evvela derginin dönemin siyasi otoritesinin fikirleri ve icraatlarıyla ters düşmemesi bunda çok etkili olmuştur. Ayrıca yeni ideolojiyi yayacak basının dönemin şartları itibarıyla pek gelişmemiş olmasının *Yücel* dergisini diğer dergiler ve gazetelere göre daha avantajlı bir konuma getirmiştir. Zaten, mevcut iktidarla fikir ayrılığına düştüğü zamanlarda dergi yayınlarına ara vermek zorunda kalmış ya da buna zorlanmıştır.

Yücel dergisi, çıktığı üç dönemde de Kemalist ideolojiyi katı bir şekilde savunmuş ve bu fikirlerinden asla taviz vermemiştir. Dergi siyasi konularda her zaman ulusalcı-militarist bir söylemde bulunurken aynı zamanda halkı mobilize etmek için zaman zaman bir propaganda yayını hüviyeti içine girmiştir. Buradan baktığımızda *Yücel* dergisi basit bir kültür-sanat dergiciliği yapmamaktadır. Aslında derginin çalışma prensibi çok basittir. Toplumcu ve Kemalist ideolojiye sahip *Yücel* Cumhuriyet'in kurulmasıyla ortaya çıkan yeni vatandaşlık tanımına uygun bireyler yetiştirmek için toplumun en küçük birimi olan aileden başlayarak yeni bir toplum inşasına rehberlik etmek istemiştir.

Yücel, ülkeye benimsetmek istenilen yeni ideolojiyi nasıl bir zemin üzerine inşa etmek istemiştir? Sorusunun cevabını dergi, yayın politikasıyla adeta önümüze sermiştir. Ama konunun anlaşılması açısından kısaca özetlersek, dergi kendine baskın bir Türk Milliyetçiliği anlayışı etrafında konumlanan her bakımından seçkin ve tekçi bir düşünceyi benimseyen bir anlayışı seçmiştir. Bu minvalde günümüz kültür-sanat dergiciliği açısından baktığımızda *Yücel* çok sığ bir dergi gibi kalmış olabilir. Fakat dönemin dergilerine baktığımızda her bakımından yetkin bir dergi olduğu gerçeği karşımıza çıkmaktadır.

Yücel, Atatürk ilke ve inkılaplarının devleti ve toplumu oluşturan mekanizmalara sirayet etmesi için elinden geleni yapmıştır. Bunu yaparken siyaset ve toplum mühendisliği dışında

ülkenin düşünsel ve kültürel anlamda gelişmesi için de birçok çalışma yaptığını görmekteyiz. Türk Hümanizması'nın keşfi ve geliştirilmesi bunun yanında yeni bir Türk dil ve tarih bilincinin oluşturulmaya çalışılması bize konu hakkında ufuk açacak bilgiler vermektedir.

Sonuçta *Yücel* dergisi yaptığı çalışmalar ve yayınladığı yazılarla Kemalist ideolojiyle halk arasındaki en büyük payandalardan birini oluşturmuştur. Bunu yaparken halkı kendine benzetmeye çalışmıştır. Fakat, bir olguyu dönüştürmek için onun gerçeklerine yakın olmak gerekir. *Yücel*, toplum gerçeklerine tam anlamıyla özümseyemediği ve rejimin tepeden inmecei politikalarının arkasında durduğu için savunduğu fikirler tamamen havada kalmasa da layığıyla yerini bulmamıştır. Ancak, Kemalist ideolojinin bir neferi olan *Yücel* dergisi dönemin gerçeklerine bakıldığında yirmi yılı aşkın bir süre içinde ideolojisi adına önemli işler başarmış ve Türk basın tarihinde kendine önemli bir yer edinmiştir.

KAYNAKÇA

• KİTAPLAR

AHMAD, Feroz (1996) **İttihatçılıktan Kemalizme**, İstanbul: Kaynak Yayınları

AKAL, Emel (2006), **Milli Mücadelenin Başlangıcında Mustafa Kemal İttihat Terakki ve Bolşevizm**, İstanbul: TÜSTAV.

AKŞİN, Sina (1987), **Jön Türkler ve İttihat Terakki**, İstanbul: Remzi Kitabevi

AYDEMİR, Şevket Süreyya (1972), **Enver Paşa**, İstanbul: Remzi Kitabevi

AYDEMİR, Şevket Süreyya (1990), **İnkılap ve Kadro**, İstanbul: Remzi Kitabevi

BAYDUR, Mithat (2004), **Kemalizm ve Değişen Paradigma**, İstanbul: İlk Yayınları

BERKES, Niyazi (1993), **Atatürk ve Devrimler**, İstanbul: Adam Yayınları

BERKES, Niyazi (1973), **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, İstanbul: Bilgi Yayınevi

ENGELHARDT (1999), **Tanzimat ve Türkiye**, İstanbul: Kaknüs Yayınları

ERTAN, Temuçin Faik (1994), **Kadrocular ve Kadro Hareketi**, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi

GEVGİLİ, Ali (1990), **Türkiye’de Yenileşme Düşüncesi Sivil Toplum, Basın ve Atatürk**, Ankara: Bağlam Yayınevi

GÜRESİN, Ecvet (1998), **31 Mart İsyanı**, Cumhuriyet Gazetesi yayını

İNUGUR, M. Nuri (1982), **Basın ve Yayın Tarihi**, İstanbul: Çağlayan Kitabevi

İSKİT, Server R. (1943), **Türkiye’de Matbuat İdareleri ve Politikaları**, Ankara: Başvekalet Basın ve Yayın Müdürlüğü

İSKİT, Server R. (1939), **Türkiye’de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış**, İstanbul: İstanbul Devlet Basımevi

KABACALI, Alpay (2000), **Başlangıcından Günümüze Türkiye’de Matbaa Basın ve Yayın**, İstanbul: Literatür Yayınları

KOCABAŞOĞLU, Uygur (2010), **Hürriyet’i Beklerken: İkinci Meşrutiyet Basını**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

KOÇ, İ. Ceyhan (2006), **Tek Parti Döneminde Basın İktidar İlişkileri**, Ankara: Siyasal Kitabevi

KOLOĞLU, Orhan (1999), **Bir Çağdaşlaşma Örneği Olarak Cumhuriyet’in İlk Onbeş Yılı (1923-1938)**, İstanbul: Boyut Yayınları

KONGAR, Emre (1994), **Atatürk Üzerine**, İstanbul: Remzi Kitabevi

KÖKER, Levent (1993), **Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi**, İstanbul: İletişim Yayınları

KUDRET, Cevdet (1977), **Abdülhamid Döneminde Sansür**, İstanbul: Milliyet Yayınları

MARDİN, Şerif (1993), **Türkiye’de Din ve Siyaset**, İstanbul: İletişim Yayınları

MUMCU, Ahmet (1997), **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi**, Ankara: YÖK Yayınları

NECEFZADE, Yakub Kenan (1967), **1908-1918 Sultan İkinci Abdülhamid ve İttihad-ü-Terakki**, İstanbul: İtimad Yayınevi

ORTAYLI, İlber (1999), **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, İstanbul: İletişim Yayınları

ÖZBUDUN, Ergun (1997), **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi**, Ankara: YÖK Yayınları

RIFAT, Mevlanzade (1993), **Türkiye İnkılabının İçyüzü**, İstanbul: Pınar Yayınları

SAKAOĞLU, Necdet (2000), **Bu Mülkün Sultanları**, İstanbul: Oğlak Yayınları

SERTEL, Zekeriya (1977), **Hatırladıklarım**, İstanbul: Gözlem Yayınları

ŞİMŞEK, (2002), **Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi: Halkevleri 1932-1951**, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi

THOMPSON, John. B. (2008), **Medya ve Modernite**, İstanbul: Kırmızı Yayınları

TİMUR, Taner (1993), **Türk Devrimi ve Sonrası**, Ankara: İmge Kitabevi

TOPUZ, Hıfzı (1973), **100 Soruda Türk Basın Tarihi**, İstanbul: Gerçek Yayınevi

TOYNBEE, Arnold (1988), **Medeniyet Yargılanıyor**, İstanbul: İşaret Yayınları

TUNAYA, Tarık Zafer (1981), **Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük**, Turhan Kitabevi

TUNÇAY, Mete (2012), **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması 1923-1931**, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları

TÜRKÖNE, Mümtaz'er (1995), **Osmanlı Modernleşmesinin Kökleri**, İstanbul: Yeni Şafak Kitaplığı Yakın Tarih Dizisi

UZAN, Ruhdan, HASDEMİR - Tuğba Arsak, (2010) "*Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin Üst Yapı Kurumları: Matbuat Umum Müdürlüğü, Anadolu Ajansı ve Radyo*", **Cumhuriyet Döneminde İletişim: Kurumlar, Politikalar**, Derleyen: GÜNGÖR, Nazife, Ankara: Siyasal Kitabevi

VILLALTA, Jorge Blanco (1982), **Atatürk**, Ankara: Kültür Turizm Bakanlığı

YALMAN, Ahmet Emin (1970), **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim**, Cilt 3, İstanbul: Yenilik Basımevi

YÜKSEL , A. Haluk– DEMİRAY, Uğur (1988) , Basının Toplumsal İletişimdeki İşlevleri, Anadolu Üniversitesi Eğitim Teknolojisi ve Yaygın Eğitim Vakfı Eğitim Araştırma ve Bilimsel Yayınlar Dizisi, No: 002, Mart 1988, Eskişehir

ZÜRCHER, Erik Jan (1998), **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İstanbul: İletişim Yayınları

• **MAKALELER**

ARIKAN, Zeki (1999), “Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 1999, Cilt 6, Sayı 23

AYSAL, Necdet (2006), “Örgütlenmeden Eyleme Geçiş: 31 Mart Olayı”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 2006, Cilt 10, Sayı 37

AYTEPE, Oğuz (2002), “Yeni Belgelerin Işığında Halifeliğin Kaldırılması ve Hanedan Üyelerinin Yurt Dışına Çıkarılmaları”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Mayıs-Kasım 2002, Sayı: 29-30

BAYRAKTAR, Bayram (1996), “Günümüzde Yeniden Değerlendirilmesi Gereken Bir Düşünür: Prens Sabahattin Bey”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih ve Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1996, Cilt 18, Sayı 29

BUDAK, Ali (2012), “Fransız Devrimi'nin Osmanlı'ya Armağanı: Gazete, Türk Basının Doğuşu”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/3, Summer 2012, Ankara

ÇUKUROVA, Bülent (1999), “Büyük Taarruz Günlerinde Ali Kemal ve Siyasi Görüşleri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 1999, Cilt 6, Sayı 23

DOĞAN, Mehmet Can (2008), “Yücel Dergisinin Fikri ve Edebi Tahlili”, *Gazi Üniversitesi Türkiyat Uygulama ve Araştırma Merkezi Gazi Türkiyat dergisi*, Güz 2008, Sayı 3

DOĞANER, Yasemin (2012), “Hürriyet ve Modernleşme Enstrümanı Olarak Osmanlı'da Basın”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Haziran 2012, Cilt 29, Sayı 1

ELÖVE, Mustafa Emil (1952).“İkinci Meşrutiyet Devrinin Siyasi Hayatına Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1952, Cilt 9, Sayı 1

ERTEM, Barış (2013), ‘‘Resmi Belgeler ve Basında ‘‘Menemen Olayı’’ (‘‘Menemen Incident’’ in the Official Documents and the Press)’’, *History Studies*, İstanbul Teknik Üniversitesi, January 2013, Volume 5 Issue 1

HAYDAROĞLU, İlknur (1995), ‘‘II. Abdülhamid’in Hafıye Teşkilatı Hakkında Bir Risale’’, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih ve Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1995, Cilt 17, Sayı 28

HÜR, Ayşe (2012), ‘‘Ali Şükrü Bey ve Topal Osman’’, *Taraf*, 01.04.2012

KODAMAN, Bayram (2010), ‘‘II. Abdülhamid ve Kürtler-Ermeniler’’, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs 2010, Sayı 21

MAZICI, Nurşen (1996), ‘‘1930’a kadar basının durumu ve 1931 Matbuat Kanunu’’, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 1996, Cilt. 5, Sayı 18

NAS, Alparslan (2012), ‘‘Kadro Dergisi ve Kadrocular’’, *Değirmen Dergisi*, 2012, Sayı 29-30-31

ORAL, Mustafa (1996), ‘‘Ulusal Bağımsızlık Savaşı Yıllarında Türkiye’de Hilafet ve Saltanat Sorunu’’, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 1996, Cilt 5, Sayı 18

PURÇAK, Mehmet Emin (2012), ‘‘Ağaç Dergisi’’, *Değirmen Dergisi*, 2012, Sayı 29-30-31

TAŞKIRAN, Cemalettin (1994), ‘‘Atatürk Döneminde Demokrasi Denemeleri (1925-1930)’’, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 1994, Cilt 4, Sayı 14

• YÜCEL DERGİSİ MAKALELER

ABADAN, Yavuz (1956), ‘‘Hukuk ve Devletin Laikleşmesi’’, *Yücel*, Şubat 1956, Sayı 4

AKAT, Naci (1936), ‘‘Ütügen Nerededir?’’, *Yücel*, Mart 1936, Cilt 3, Sayı 13

AKYÜZ, A. Kami (1935), ‘‘Ey Türk Tarihini Bil!’’, *Yücel*, Mayıs 1935, Cilt 1, sayı 4

ATATÜRK, Mustafa Kemal (1937), *Yücel*, Mart 1937, Cilt 5, Sayı 25

ATATÜRK, Mustafa Kemal (1937), *Yücel*, İlk Kanun 1937, Cilt 6, Sayı 34

ATATÜRK, Mustafa Kemal (1936), “Dedi ve Yaptı”, *Yücel*, İkinci Teşrin 1936, Cilt 4, Sayı 21

ATATÜRK, Mustafa Kemal (1938), “Atatürk Diyor ki”, *Yücel*, Son Teşrin 1938, Cilt 8, Sayı 45

ATATÜRK, Mustafa Kemal (1938), “Atatürk ve Din”, *Yücel*, Son Teşrin 1938, Cilt 8, Sayı 45

ATAY, Falih Rıfkı (1937), “Altı Ok”, *Yücel*, Son Teşrin 1937, Cilt 6, Sayı 33

BURİAN, Orhan (1940), “Humanisma ve Biz 3”, *Yücel*, Haziran 1940, Cilt 11, Sayı 64

ÇAĞLAR, Behçet Kemal (1937), “İnşacı ve Fetihci Cumhuriyet”, *Yücel*, Son Teşrin 1937, Cilt 6, Sayı:33

ÇAĞLAR, Behçet Kemal (1937), “Tarih Kongrasına Saygı ve Selam ”, *Yücel*, İlk Teşrin 1937, Cilt 6, Sayı 32

ENGİN, Arın (1955), “Laiklik Nedir ve Ne Değildir?” , *Yücel*, Kasım 1955, Sayı 1

FUAD, Ali (1935), “Devletçilik nedir? Cumhuriyet Halk Partisi Niçin Devletçidir”, *Yücel*, Mayıs 1935, Cilt 1, Sayı 4

GALİP, Reşit (1938), “Büyük Ata”, *Yücel*, Son Teşrin 1938, Cilt 8, Sayı 45

GALİP, Reşit (1937), “İnkılap Felsefesi” , *Yücel*, Son Teşrin 1937, Cilt 6, Sayı:33

HULUSİ, Ragıp (1935), “Dil Yeğretimi Üzerine Çağdaş Düşünümler”, *Yücel*, Eylül 1935, Cilt 2, Sayı 7

İNAN, Afet (1956), “Kadın Hak ve Vazifeleri Üzerine”, *Yücel*, Haziran 1956, Sayı:8

İNCEDAYI, Cevdet Kerim (1939), “19 Mayıs 1919 un Yıldönümünde”, *Yücel*, Haziran 1939, Cilt 9, Sayı 52

MARDİN, Yusuf (1955), “Kızlarımızı Bekliyen Vazife”, *Yücel*, Sayı:1, Kasım 1955

MUHİP, Fevzi (1935), “Neo-humanisme”, *Yücel*, Mart 1935,Cilt1, Sayı 2

MUHİP, Fevzi (1935), “Neo-humanisme ve Akıl”, *Yücel*, Nisan 1935, Cilt 1, Sayı 3

MUHİP, Fevzi (1935), “İnandıran Akıl”, *Yücel*, Mayıs 1935, Cilt 1, Sayı 4

NADİ, Yunus (1935), *Yücel*, İkinci Teşrin 1935, Cilt 2, Sayı 9

NEBİ, Ziya (1938), “Sumerler”, *Yücel*, Son Kanun 1938,Cilt 4, Sayı 35

ONBAŞIOĞLU, Muhittin (1935), “İnancımız”, *Yücel*, Mayıs 1935, Cilt 1, sayı 4

ORKUN, Hüseyin Namık (1937), “Sanat, Gençlik ve İnkılap” , *Yücel*, Ağustos 1937, Cilt 5, Sayı 30

ÖZTÜRK, H. Nimetullah (1956), “Gene Ümmet Devrine Dönmek mi?”, *Yücel*, Ağustos 1956, Sayı 10

PINAR, Saffettin (1938), “Atatürk’ün mücadelelerindeki hususiyetler” , *Yücel*, Son Teşrin 1938, Cilt8, Sayı 45

RASİN, İsmet (1937), “Türkçülük propagandası gerek”, *Yücel*, Ağustos 1937, Cilt 5, Sayı 30

RASİN, İsmet (1939), “Türk Dili Üzerine Düşünceler”, *Yücel*, Temmuz 1939, Cilt 9, Sayı 53

ŞERİF, Muzaffer (1937), “Sanat ve İnkılap, -Devrim geçiren memleketlerde entelektüelin fonksiyonu-“, *Yücel*, Temmuz 1937, Cilt 5, Sayı 29

YILMAZ, Suad (1939), “Mutlu Cumhuriyet Kızlarına” , *Yücel*, İlk Teşrin 1939, Cilt 10, Sayı 56

YÜCEL(1935), “Ön Sözüümüz”, *Yücel*, Şubat 1935, Cilt 1, Sayı 1

YÜCEL (1948), “Gençliğin Güzel Galeyanı ve Komünistlikten Korunma Çareleri”, *Yücel*, Ocak 1948, Cilt 22, Sayı 135

YÜCEL(1947), “Fikir ve Kanaat Hürriyeti İstiyoruz”, *Yücel*, Temmuz-Ağustos-Eylül 1947, Sayı 129-130-131

YÜCEL (1948), “Bir Avuç Acı Gerçek”, *Yücel*, Haziran 1948, Cilt, Sayı 140

YÜCEL (1935), “Duygusuz Gençler”, *Yücel*, Eylül 1935, Cilt 2, sayı 7

YÜCEL, Hasan Ali (1939), “Öz Türkçe Nedir?”, *Yücel*, Nisan 1939, Cilt 9, Sayı 50

YÜCEL, Hasan Ali (1939), “Hakikat Bayrağı Altında-Türk Dili”, *Yücel*, Şubat 1939, Cilt 8, Sayı 48

YÜCEL, Son Teşrin 1938, Cilt 8, Sayı 46

- **DİĞER KAYNAKLAR**

Birinci Basın Kongresi, Basın Yayın Genel Müdürlüğü, 1935.

CHF Katibiumumiliğinin Fırka Teşkilatına Umumi Tebliğatından Halkevlerini Alakadar Eden Kısım (İkinci Kanun 1933'ten Haziran Nihayetine Kadar), Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1933

Halkevleri Öğreneği, CHP, Ankara: Ulus Basımevi, 1935

Halkevleri Talimatnamesi, Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1932

Cumhuriyet, 27 Kanunusani 1933 Cuma

Kadro dergisi, Teşrinievvel 1933, sayı 22

İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1988, Cilt.1